

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Kommunikatsioonijuhtimise õppekava

Kätlyn Jürisaar

**ÕPETAJATE KÜBERKIUSAMINE ÕPILASTE POOLT:
KIUSATUTE TÕLGENDUSED JA KOGEMUSED**

Magistritöö

Juhendaja: Prof. Andra Siibak, PhD

Tartu 2019

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	8
1.1. Kiusamine ja küberkiusamine	8
1.2. Õpetajate kiusamine ja küberkiusamine	12
1.2.1. Õpetajate sotsiaalmeedia kasutamise praktikad	12
1.2.2. Õpetajate (tava)kiusamine	14
1.2.3. Õpetajate küberkiusamine	15
1.3. Õpetajate vastu suunatud küberkiusamise tagajärjed	18
1.4. Võimalikud meetmed õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks	20
1.4.1. Koolipoolne tegevus	21
1.4.2. Riigipoolne tegevus	25
1.5. Uurimisküsimused	26
2. MEETOD JA VALIM	27
2.1. Valim	27
2.2. Andmekogumismeetod	30
2.3. Andmeanalüüsi meetod	32
2.4. Tundlike teemade uurimise eetika	33
2.5. Uurija refleksioon	34
3. TULEMUSED	38
3.1. Küberkiusamise vormid õpetajate kogemustele tuginedes	38
3.2. Õpetajate küberkiusamise tagajärjed	44
3.2.1. Tagajärjed õpetaja tööle	45
3.2.2. Tagajärjed õpetaja eraelule	51
3.2.3. Tagajärjed õpetaja sotsiaalmeedia kasutamisele	54
3.3. Õpetajate soovitusel küberkiusamisega tegelemiseks	57
3.4. Veebikonstaabli soovitusel õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks	69
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	76
4.1. Järeldused ja diskussioon	76
4.2. Meetodi kriitika	87
4.3. Edasised võimalikud uurimissuunad	88

KOKKUVÕTE	90
SUMMARY	93
KASUTATUD KIRJANDUS	96
LISAD	108
Lisa 1 Uuringus osalemise nõusolekuvorm	108
Lisa 2 Intervjuu kava	110
Lisa 3 Video-üleskutse tekst	112
Lisa 4 Intervjuu endise veebikonstaabli Maarja Punakuga	113

SISSEJUHATUS

Õpetajate väärkohtlemise teema on Eesti ühiskonnas juba pikemat aega probleemiks, mida ilmestab hästi selle aasta alguses tekkinud diskussioon, kui ilmnes, et veebiküsitlusele vastanud 664-st õpetajast 69% on kogenud õpilastepoolset väärkohtlemist (Ehala, 2019). Selgus, et õpetajate vastu suunatud negatiivset käitumist on tulnud märgatavalt lapsevanemate poolt ning õpetajatel on kogemus ka kolleegidepoolse väärkohtlemisega (*Ibid.*). Tulemused kajastasid õpetajate probleeme töökeskkonnas väga ehedalt ning sellele järgnenud diskussioon erinevate spetsialistide ja haritlaste vahel tõi samuti esile õpetajate probleemkohad ja raskused tööl (vt Konstabel, 2019; Park, 2019; Pääsik, 2019; Reier, 2019; Tuulik, 2019; Treial, 2019). Tekkinud diskussioon ilmestab tõsiasja, et õpetajate kiusamine on teema, millele peab rohkem tähelepanu pöörama.

Koolikeskkonnas toimuv kiusamine pole uus probleem, küll aga on sellele aina enam tähelepanu pööratud nii teaduslikul kui ka ühiskondlikul tasandil (Anderman jt, 2018: 621; Kõiv, 2006). Tehnoloogia arenguga, mille tulemusel on info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendid ja võimalused oluliselt meie igapäevaellu ja töökeskkonda integreeritud, on tekkinud uus kiusamise vorm – küberkiusamine. Koolis ei esine kiusamist üksnes õpilaste vahel, vaid sellega võib olla seotud ka õpetaja: nii kiusaja kui ka ohvri rollis (Kõiv, 2006: 54). Suurbritannias läbi viidud uuringust selgus, et 36% küsitletud õpetajatest on enda hinnangul puutunud kokku küberkiusamisega – seda ise kogedes või teades mõne kolleegi juhtumit (Phippen, 2011: 9). Hinnangute kohaselt olid 72% juhtudest peamisteks küberkiusajateks õpetajate sõnul õpilased (*Ibid.*).

Küberkiusamist defineeritakse kui tahtlikku ja agressiivset tegu, mida teostatakse elektrooniliste vahendite abil korduvalt ja pikema aja jooksul (Smith, Mahdavi, Carvalho, Fisher, Russell ja Tippett, 2008; Piotrowski, 2012). Tegemist on kiusamise vormiga, mis on sarnane traditsioonilise kiusamisega, kuid neid eristavad mitmed olulised aspektid: küberkiusamise puhul on tegemist kiusamisega, mis toimub erinevate virtuaalsete kanalite kaudu (nt e-kirjad, SMS, sotsiaalmeedia jne) ning mille teostamisel saab kiusaja olla anonüümne (Heirman ja Walrave, 2008). Lisaks pole kiusamise ulatusel piire, sest virtuaalses keskkonnas võib informatsioon piiramatult levida ning jõuda suure hulga inimesteni (Heirman ja Walrave, 2008).

Õpilastepoolse õpetajate küberkiusamise juures tuleb arvesse võtta, et tegemist on töökeskkonnaga seotud probleemiga, sest õpetaja peamine kontakt õpilastega on koolis, kus õpetaja veedab suure osa oma tööajast. Iga organisatsiooni eesmärgiks on olla jätkusuutlik ja tulemuslik. Selle tagab aga

toimiv töötajaskond, mille puhul on oluline säilitada töötajat motiveeriv ning tema tööd toetav keskkond. Kuna uuringutest (vt Paal, 2014; Välimaa, 2016; Phippen, 2011; NASUWT, 2013; Kopecký ja Szotkowski, 2017a) on välja tulnud, et õpetajad võivad langeda küberkiusamise ohvriks, on vajalik, et koolid arvestaksid sellega, et ka nende õpetajaskonnast võib keegi olla sattunud õpilaste poolt küberkiusamise alla. Oluline on õpetajate küberkiusamise juures arvestada tagajärgedega, mis võivad kaasneda õpetaja küberkiusamise ohvriks langemisel. Uuringutest on ilmnenu, et organisatsiooni õhkkonnaga seotud probleemid mõjutavad oluliselt töötajate motivatsiooni, töötajate tööalast kaasatust, tööga rahulolu, tulemuslikkust ning kaastöötajate hoiakuid ja käitumist (Bahrami, Barati, Ghoroghchian, Montazer-alfaraj ja Ezzatabadi, 2016; Schyns, Van Veldhoven ja Wood, 2009; Rusu ja Avasilcai, 2013; Rusu ja Avasilcai, 2014). Ei tohi mööda vaadata ka sellest, et õpetajad ei tunne ennast väärtustatuna, kui koolijuhid ei võta pedagoogide muresid tõsiselt või kui õpilaste õigused on ebasproportsionaalselt suured ja õpetajasse suhtutakse kui klienditeenindajasse (vt Park, 2019; Pääsik, 2019; Reier, 2019). Pikas perspektiivis ei ole kasu ei õpetajaid kooli suunavatest programmidest ega palgatõusust, kui koolikeskkond ei muutu kohaks, kus pedagoogid tunnevad end turvaliselt ja hinnatuna.

Käesolev töö keskendub õpetajate küberkiusamisele õpilaste poolt Eesti üldhariduskoolides. Seda põhjusel, et haridussektoris üldiselt on täheldatud kiusamise probleemi teravnemist ning Eestis tehtud väheste uuringute põhjal on ilmnenu õpetajate küberkiusamise olemasolu (vt Paal, 2014; Välimaa, 2016), kuid puuduvad uuringud, mis antud teemat süvitsi käsitleksid. Maailma mastaabis on uurijad seisukohal, et õpetajate kiusamine sotsiaalse probleemina on oluline, kuid seda on vähe uuritud (Anderman jt, 2018: 622; Espelage jt, 2013: 75; McMahon jt, 2014: 754).

Magistritöö eesmärgiks on uurida kiusatavate kogemusi ja arusaamu küberkiusamisest ning seega viisin läbi kvalitatiivse uuringu, mis seda eesmärki toetab (vt Kalmus, Masso ja Linno, 2015). Uuringu käigus tegin süvaintervjuud 14 küberkiusatud õpetajaga. Kvalitatiivse uurimismeetodi valik põhineb ka suuresti sellel, et õpetajate küberkiusamist on pigem uuritud kvantitatiivselt (vt Ontario College of Teachers, 2007; Phippen, 2011; NASUWT, 2013; Kopecký ja Szotkowski, 2017a; Paal, 2014) ja kvalitatiivseid uuringuid on läbi viidud märgatavalt vähem (vt Bester, du Plessis ja Treurnich, 2017; Kyriacou ja Zuin, 2016; Välimaa, 2016). Olgugi et läbi viidud kvalitatiivsetes uuringutes on käsitletud kiusamisjuhtumite põhjuseid, olemust, tagajärgi ja määratletud kiusajate omadusi (Bester jt, 2017); või uuritud ka õpetaja küberkiusamisega seotud *YouTube*-i videoid (Kyriacou ja Zuin, 2016), pole varasemates uuringutes laiemalt kaardistatud õpetajate küberkiusamise kogemusi, nende tagajärgi ega kiusamisega hakkama saamist. Näiteks

Bester, du Plessis ja Treurnich'i (2017) tehtud juhtumiuuring põhines vaid ühe õpetaja küberkiusamise kogemuse analüüsil.

Eestis pole õpetajate küberkiusamist õpilaste poolt siiani veel üksikasjalikult uuritud: 2016. aastal Välimaa (2016) poolt läbi viidud uuringus keskenduti õpetajate kiisamisele laiemalt, ning õpetajate küberkiusamine polnud siiski nimetatud töö fookuses. Otseselt õpetajate küberkiusamisele keskenduv töö tehti 2014. aastal, mil küsitleti 107 Tartu- ja Viljandimaa õpetajat ja kus ilmnnes, et uuritavatest 22% on kogenud küberkiusamist (Paal, 2014), küll aga ei keskendunud uurimus ainult õpetajate küberkiusamisele õpilaste poolt.

Minu magistr töö peamiseks eesmärgiks on välja selgitada, millised on Eesti üldhariduskoolide küberkiusamisega kokku puutunud õpetajate kogemused: milliste küberkiusamise vormidega uuritavad kokku on puutunud, millised on küberkiusamise tagajärjed kiisatavale ning millised oleksid õpetajate hinnangul võimalikud meetmed õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks.

Kui eelpool välja toodud definitsioonis on rõhutatud teo korduvust, siis antud töö kontekstis pean oluliseks küberkiusamisena vaadelda ka ühekordset kiisamisejuhtumit, sest ka ühekordne küberkiusamine võib ohvrile põhjustada suurt negatiivset mõju (vt Bester jt, 2017). Õpilasepoolse küberkiusamise all mõistetakse antud töös olukorda, kus ühe või mitme õpilase tegevus tundub õpetajale enda vastu suunatud kiisuna (nt õpetajate fotode töötlemine ja ilma loata jagamine, õpetajat naeruvääristavate sõnumite saatmine, telefonikõned, ähvardused (Kopecký ja Szołkowski, 2017b), solvavad kommentaarid ja laimu levitamine (NASUWT, 2013: 5-7)).

Magistr töö koosneb neljast peamisest osast. Esimeses peatükis annan ülevaate teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest, mis üldistatult puudutavad kiisamise, küberkiusamise ja õpetajate küberkiusamisega seonduvat. Teises peatükis kirjeldan uuringu valimit ja selgitan töö kirjutamiseks ja analüüsimiseks kasutatud meetodeid. Samuti käsitleb teine peatükk tundlike teemade uurimise eetikast ja minu kui uurija refleksiooni uurimiskogemusest. Kolmandas peatükis toon välja uuringu tulemused. Neljas peatükk sisaldab uuringutulemuste baasil tehtud järeldusi ja diskussiooni, kus leian vastuseid uurimisküsimustele ning arutlen tulemustega seotud aspektide üle laiemas kontekstis. Samuti on diskussiooni osas välja toodud magistr töö meetodi kriitika ja soovitus edasisteks uuringuteks. Lisaks kokkuvõttele on töö lõpus esitatud kasutatud kirjanduse loetelu ja erinevad tööga seotud lisad.

Täna südamest õpetajaid, kes olid julged ja avatud jagama minuga oma kogemusi ning panustasid sellesse, et õpetajate küberkiusamise probleemi ja sellega seonduvat saaks paremini mõista. Teie panus on meeletult oluline! Olen tänulik iga inimese ja organisatsiooni panuse eest, kes oma nõu

ja jõuga aitasid mul jõuda õpetajateni, kellel on olnud kokkupuude küberkiusamisega. Eriliselt tooksin esile Sihtasutuse Kiusamisvaba Kool ja Eesti Õpetajate Liidu. Samuti ei oleks ma kogu magistritöö kirjutamise perioodil vastu pidanud, kui mu ümber ei oleks imelisi sõpru ja lähedasi. Aitäh Liisu, Ats ja Jan, et olemas olete! Tänan ka komisjoni ja retsensenti Maria Murumaa-Mengelit, kes andsid väärtuslikku nõu töö täiustamiseks. Eriti suur tänu läheb minu magistritöö juhendajale, kelleks on Andra Siibak. Tänan teda südamest igakülgse abi ja juhendamise eest kogu magistritöö perioodil. Paremat juhendajat ei oskaks tahtagi.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Käesolevas peatükis loon teoreetilise ja empiirilistel uuringutel põhineva raamistiku, mis käsitleb üldiselt kiusamise ja küberkiusamise kontseptsiooni. Samuti annan ülevaate magistritöö aluseks olevatest õpetajate (küber)kiusamisega seonduvatest teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest.

1.1. Kiusamine ja küberkiusamine

Kiusamiseks (aga ka traditsiooniliseks kiusamiseks, tavakiusamiseks) nimetatakse agressiivset käitumist, millega tekitatakse teisele inimesele pahatahtlikult valu, kahjustusi või ebamugavusi, mida teostatakse korduvalt ning kus kiusatava ja kiusaja vahel esineb tasakaalutus võimuhetes. Kiusamine võib toimuda sageli ilmse provokatsioonita ning nii kiusajaid kui ka kiusatavaid võib olla mitu (Olweus, 1997: 496; Olweus, 2003: 12; Olweus, 2013: 756; Sullivan, Cleary ja Sullivan, 2004: 5-6). Erinevad autorid on üksmeelsed selles osas, et kiusamist iseloomustavad kolm peamist elementi (vt Begotti, Tirassa ja Acquadro Maran, 2018: 1; Boniel-Nissim ja Sasson, 2018; Naruskov ja Luik, 2015: 187-188; Rao, Bansal ja Chandran, 2018: 3; Smith, del Barrio ja Tokunaga, 2013: 27):

- 1) **Korduvus** (*repetition*) - korduv negatiivne käitumine ohvri vastu toimub pikema perioodi vältel;
- 2) **Tahtlikkus** (*intentionality*) - tahtlik agressiivne käitumine, mis põhjustab ohvrile vaimset või füüsilist kahju;
- 3) **Tasakaalutus võimuhetes** (*imbalance of power*) - kiusaja ja ohvri vahelistes võimuhetes esineb tasakaalutus (nt kiusaja on ohvrast sotsiaalsetes suhetes, füüsiliselt või vaimselt tugevam).

Kiusamine on siiski mitmeid tõlgendusi pakkuv termin ja teadlased ei ole selle mõistmisel täiesti üksmeelsed. Leidub seisukohti, mille kohaselt tuleks kiusamisena käsitleda ka käitumist, mille puhul ei olnud tegemist teostaja poolt tahtliku teoga, kuid mida ohver ise tõlgendas ja tajus kiusamisena (Guerin ja Hennessy, 2002: 257-258). Kuigi paljud teadlased on ühel meelel, et kiusamise määratlemisel on oluline teo korduvus (Guerin ja Hennessy, 2002: 251), on ka neid, kelle arvates võib ka ühekordse käitumise kiusamiseks lugeda. Näiteks Olweus (1993), on öelnud, et teatud juhtudel, kui tegemist on tõsisema kiusamise vormiga, võib ka üksikjuhtumeid pidada kiusamiseks. Täpsemaid asjaolusid, mille puhul võib ühekordset juhtumit kiusamisena käsitleda, Olweus (1993) siiski välja ei too.

Erinevatel autoritel **on ka küberkiusamise terminoloogia kasutusest erinev arusaam ning on küsitavusi**, milliseid mõisteid tuleks üldse küberkiusamisest rääkides kasutada. Tehnoloogiliste vahendite ja interneti vahendusel teostatud kellegi suhtes negatiivse käitumise ja tegevuse defineerimisel eristatakse kirjanduses üldjuhul kolme mõistet:

- 1) küberkiusamine (*cyberbullying*),
- 2) küber-ahistamine (*online-harassment* või *cyber-harassment*) ja
- 3) küber-agressioon (*cyber-aggression*).

Küber-agressiooni (*cyber-aggression*) peetakse laiemaks negatiivseks interneti-käitumiseks sisaldades endas nii küberkiusamist (*cyberbullying*) kui ka küber-ahistamist (*online-harassment* või *cyber-harassment*). Küberkiusamist ja küberahistamist peetakse käitumisteks, millel on võrreldes küber-agressiooniga konkreetsemad ja kitsamad kriteeriumid (Grigg, 2010: 152; David-Ferdon ja Hertz, 2007: S2; Pabian, De Backer ja Vandebosch, 2015: 41). Näiteks Grigg'i (2010: 152) kohaselt on küberkiusamise (*cyberbullying*) ja küber-agressiooni (*cyber-aggression*) vahel erinevus: tegemist on küberkiusamisega, kui küberruumis kellegi suhtes toime pandud negatiivne tegu on korduv ning esineb võimu tasakaalutus ehk siis esinevad kaks küberkiusamise olulist kriteeriumi. Kui tegemist on aga tahtliku kahju tegemisega elektrooniliste vahendite kaudu isikule või inimeste rühmale (hoolimata vanusest), kuid selle juures ei esine võimu tasakaalutust, siis on tegemist küber-agressiooniga (*Ibid.*). Küber-agressioon võib sarnaselt küberkiusamisega olla korduv (*Ibid.*).

Küber-ahistamist (*online-harassment*) eristatakse aga küberkiusamisest (*cyberbullying*) selle poolest, et küber-ahistamise puhul ei ole tegemist korduva teoga, vaid ühekordse negatiivse aktiga (Jönsson, Muhonen, Forssell ja Bäckström, 2017: 478). Wolak, Mitchell ja Finkelhor (2007: 51) leiavad seetõttu, et paljudel juhtudel ei ole korrektne nimetada veebipõhiseid inimestevahelisi solvanguid küberkiusamiseks. Kui küberkeskkonnas aset leidev negatiivne käitumine kellegi suhtes ei ole osa (tava)kiusamisest (*offline bullying*), siis tuleks antud käitumist nende hinnangul nimetada küber-ahistamiseks (*online harassment*) (Wolak jt, 2007: 51). Käesolevas töös kasutan õpetajate suhtes negatiivsete tehnoloogiliste vahendite või interneti vahendusel toime pandud tegevusest rääkides küberkiusamise mõistet, sest Eestis ei ole teisi termineid küberkiusamise teemakäsitluses kasutatud ja soovisin vältida võimaliku mõistelise segaduse tekkimist nii üldiselt kui ka uuringus osalenud õpetajates.

Eelneva põhjal ilmneb, et juba küberkiusamise terminoloogia käsitluses on teadlaste seas arvamuste lahknevus. Samasuguseid erimeelsusi esineb ka küberkiusamise (*cyberbullying*)

definiitsiooni osas. Näiteks leidub siiani küsitavusi, kas (traditsioonilise ehk tava-) kiusamise omadused kehtivad täielikult ka küberkiusamises (Tzani-Pepelasi, Ioannou, Synnott ja Ashton, 2018: 1). Smithi ja teiste uurijate (2008) kohaselt on küberkiusamine ühele või mitmele inimesele suunatud agressiivne ja tahtlik tegu, mis pannakse toime elektrooniliste vahendite (nt e-posti, tekstisõnumite, sotsiaalmeedia platvormide või jututubade (Rao jt, 2018: 3)) kaudu korduvalt ja pikema aja jooksul. Küberkiusamine võib olla teostatud nii üksikisiku kui ka grupi poolt ning see on suunatud ohvri vastu, kes ei saa end kergesti kaitsta (Smith and Slonje, 2010: 249).

Küberkiusamine võib aset leida erinevates vormides. Willard (2005: 1-2; vt ka Kyriacou ja Zuin 2016: 256) on kaardistanud kaheksa kiusamise vormi:

- 1) **Sõimamine** (*flaming*) - vihase, ebaviisaka ja vulgaarse sisuga sõnumite saatmine inimese kohta keskkonnadesse või isikule endale e-kirja või muude tekstisõnumite kaudu;
- 2) **Ahistamine** (*harassment*) - korduvalt õelate, solvavate ning ebameeldiva sisuga sõnumite saatmine;
- 3) **Mustamine** (*denigration*) - kuulujuttude või laimu levitamine veebikeskkonnas või selle edastamine isikule eesmärgiga kahjustada inimese mainet või sõprussuhteid;
- 4) **Enda esitlemine kellegi teisena** (*impersonation*) - materjali postitamine ja jagamine kellegi teise nime alt, eesmärgiga põhjustada inimesele pahandusi, seada ohtu või kahjustada ohvri mainet või sõprussuhteid;
- 5) **Reetmine** (*outing*) - kellegi saladuste või piinliku informatsiooni ja materjali (pildid, videod) levitamine;
- 6) **Petmine/ülekavaldamine** (*trickery*) - mõjutades inimest rääkima saladusi või avaldama piinlikku teavet ning seejärel selle informatsiooni jagamine veebi;
- 7) **Välja jätmine** (*exclusion*) - tahtlikult ja julmalt inimese ignoreerimine ja välja jätmine veebigruppidest ja kooslustest;
- 8) **Küberjälitamine** (*cyberstalking*) - korduv, intensiivne ahistamine ja mahategemine, mis sisaldab ähvardusi ja tekitab inimeses hirmu.

Olulisteks komponentideks küberkiusamise mõiste juures peetakse sarnaselt kiusamisele käitumise agressiivsust, teo tahtlikkust, ajalist korduvust ja võimu tasakaalutust (Nocentini jt, 2010: 131; Patchin ja Hinduja, 2006; Smith jt, 2008). Nende peamiste määratlemiskriteeriumite

rakendamine küberkiusamisele on samas küllaltki keeruline ning tekitanud uurijate seas erinevaid seisukohti (Dooley, Pyzalski ja Cross, 2009: 183-184; Nocentini jt, 2010: 131-132).

Korduvus. Erinevalt (tava)kiusamisest, on küberkiusamise puhul keeruline määratleda teo korduvust, sest kuigi kiusaja võis teo toime panna ühe korra, on internetis võimalik sinna laetud materjali korduvalt jagada ning pidevalt vaadata (Vaillancourt, Faris ja Mishna, 2017: 369; Menesini ja Nocentini, 2009: 230; Nocentini jt, 2010: 131). Sellisel juhul võib ühe küberkiusamise juhtumi puhul justkui mitu korda ohvriks langeda (Bauman, 2014: 27; Dooley jt, 2009: 183).

Tahtlikkus. Küberkiusamise juures on tihti küsimuseks, kas teo toimepanija eesmärgid olid pahatahtlikud või võis tegu olla ebaõnnestunud naljaga. Võib tekkida olukord, kus kiusaja pahaaimamatu kavatsus võib olla ohvri poolt tõlgendatud rünnakuna. Teadlaste (Kuipers, 2008: 372) sõnul ei ole huumori funktsioonid fikseeritud, mis tähendab, et huumori eesmärk ja sellest aru saamine sõltub suuresti suhete olemusest, sotsiaalsest kontekstist ja nalja sisust. Näiteks Laineste (2013) hinnangul on selleks, et nali tunduks auditooriumile naljana, vajalik, et sõnumisaajad võtavad situatsiooni samuti humoorikana. Lisaks on küberkiusamise puhul raske hinnata teo toimepanija kavatsusi (tahtlikkust), sest küberkeskkonnas ja tehnoloogiliste vahendite kaudu on raske hinnata kiusaja teo juures nii emotsioone kui ka hääletooni, mis vahetu kiusamise puhul annavad selgeid signaale tegelikest eesmärkidest (Vaillancourt jt, 2017: 369; Menesini ja Nocentini, 2009: 230; Rao jt, 2018). Samuti on küsitav, kas kiusaja ise on alati teadlik oma tegude tõsidusest (Menesini ja Nocentini, 2009: 230). Küberkiusamine võib juhtuda kogemata, ilma tegeliku soovita kellelegi liiga teha (Rao jt, 2018: 3).

Võimuhete tasakaalutus. Küberkiusamise korral on ka võimuhete tasakaalutuse kindlaks tegemine keeruline, sest kui kiusamine sisaldab üldjuhul juba olemasolevat võimu tasakaalutust, siis tehnoloogia võib muuta võimuhete olukorda. Võimu asümmeetria võib tuleneda näiteks sotsiaalsest staatusest (nt teiste suur toetus internetikeskkonnas), anonüümsusest ja tehnoloogilise oskusteabe erinevustest ohvri ja kiusaja vahel (Menesini ja Nocentini, 2009: 230; Smith jt, 2013: 34; Vaillancourt jt, 2017: 36). Samas Wolak, Mitchell ja Finkelhor (2007) väidavad, et küberkiusamises on ohver paremal positsioonil ning seega võimu tasakaalutust selles aspektis ei toimu, sest kiusataval on võimalik kiusajat eirata ja blokeerida. Küll aga võib internetti üles pandud materjal levida ning seda ei ole nii kerge eemaldada (Wolak jt, 2007: S52).

Küberkiusamise olemusest tulenevalt on küberkiusamisele iseloomulike kriteeriumitena välja toodud **anonüümsust** (*anonymity*) ja **avalikkust** (*publicity*). Anonüümsus tekib siis, kui ohver ei tea kiusaja identiteeti, mida on veebikeskkonnas kerge saavutada (Nocentini jt, 2010: 131; Rao jt,

2018: 3). Küberkiusamine toimub tihtipeale internetis, mille kaudu on kaasatud suurem auditoorium (Nocentini jt, 2010: 131). Näiteks e-kirjad, SMS-d ja MMS-d, mis on saadetud mitmetele inimestele. Samuti käib avalikkuse kriteeriumi alla näiteks avalikes foorumites avaldatud negatiivse sisuga postitused ning sotsiaalmeediavõrgustikes levitatud pildid ja videod (*Ibid.*).

Võrreldes kiusamisega väljub küberkiusamine nn füüsiliste piiride raamidest ning kiusajal on võimalus kedagi kiusata hoolimata ajalistest ja keskkonnaga seotud piirangutest. Nii näiteks võib koolikaaslaste või õpilase-õpetaja vaheline küberkiusamine väljuda koolikeskkonnast ning jõuda ohvrini ootamatult igal ajal ning kohas, muuhulgas ka kodus, mis on üldjuhul inimesele kõige turvalisem paik (Patchin ja Hinduja, 2006: 155; Smith jt, 2013: 32-33; Vaillancourt jt, 2017: 369).

1.2. Õpetajate kiusamine ja küberkiusamine

1.2.1. Õpetajate sotsiaalmeedia kasutamise praktikad

Sotsiaalvõrgustike kasutus ja suhtlus on tänapäeval levinud eriti just noorema põlvkonna õpetajate seas (Hart ja Steinbrecher, 2011: 320). Paljudel juhtudel suhtlevad õpetajad sotsiaalmeedias ka mingis vormis õpilastega. On tõdetud, et õpetajad mängivad õpilase kasvatusprotsessis olulist rolli, mistõttu kehtivad nende põhimõtetele ja professionaalsusele ka kõrgemad standardid (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2014: 37; Siibak ja Otsus, 2018: 101). Leitakse, et õpetajatel on suur roll ka õpilaste digiteadmiste ja -oskuste arendamisel, mistõttu on nii õpetajate enda digioskused kui ka läbimõeldud sotsiaalmeedia kasutamine oluline (Murumaa-Mengel, 2017: 28). Õpetajad ise tunnevad samuti, et peavad oma professionist tulenevalt olema õpilastele eeskujuks ka suhtlusportaalides (Räim ja Siibak, 2014: 191).

Uuringute kohaselt võib õpetaja aktiivsus ja enda tegevuse kajastamine sotsiaalmeedias mõjutada positiivselt nii õpilaste õppimist, õppetöös osalemist (Mazer, Murphy ja Simonds, 2007: 12-13) kui ka õpetaja ja õpilase vahelist interaktsiooni (Akiti, 2013: 129; Siibak ja Otsus, 2018: 99-100). Samas on leitud, et õpetaja peaks enda presenteerimisel sotsiaalmeedias olema pigem ettevaatlik ja suhtuma kriitiliselt jagatavasse sisusse, et ei tekiks oht kaotada õpilaste silmis enda professionaalsust ebasobiva sisu jagamise tõttu (Mazer jt, 2007: 14). Eesti põhikooli ja gümnaasiumiastme õpilaste seas läbi viidud fookusgrupi-intervjuudest ilmnes, et õppurid võivad õpetajate profiile jälgida päris aktiivselt, seda eriti uue õpetaja puhul (Siibak ja Otsus, 2018). Noorte hinnangul jagavad õpetajad oma sotsiaalmeedia kontodel küllaltki palju ka isiklikku

informatsiooni (Siibak ja Otsus, 2018: 99) Ollakse ka seisukohal, et õpetajad peaksid vältima avalikult piltide jagamist, kus nad tarbivad alkohoolseid jooke, tubakatooteid ja on paljastavalt riides (*Ibid.*: 101-102). Samuti leidsid õpilased, et õpetaja ei peaks liialt isiklikke detaile oma eraelu kohta ka klassiruumis jagama (*Ibid.*: 99). Kuigi noored peavad õpetajaga sõbraks olemist normaalsuseks ja isegi kasulikuks (saab küsida õpetajalt sotsiaalmeedias õppetööga seonduvalt nõu, kiire infovahetus jne) (*Ibid.*: 98, 103), puudub teadlaste seas konsensus selles, kas õpetajad peaksid õpilastega näiteks Facebookis sõbrad olema või mitte (Acar, 2013: 110).

Mikulec'i (2012: 7) uuringust selgus, et 15% uuringus osalenud õpetajaks õppivate üliõpilaste (N=68) arvates ei ole sotsiaalmeedias õpetajate suhtlemine õpilastega mitte mingisugustel põhjustel kohane, sest netisuhtluse tagajärjel võib õpetaja autoriteetsussuhe õpilasega hägustuda. See võib omakorda mõjutada õpilastega suhteid klassiruumis ja õpetaja hierarhilist positsiooni (Hershkovzt ja Forkosh-Baruch, 2017: 93). Samas leidis 65% uuringus osalenud tulevastest õpetajatest, et suhtlusportaalides õpilastega suhtlemine on senimaani täiesti lubatud, kui õpetaja suudab säilitada oma professionaalsuse kõrget taset ja on oma kontode haldamisel hoolikas (Mikulec, 2012). Eestis läbi viidud uuringutest nähtub, et õpetajad suhtlevad õpilastega suhtlusportaalides, kuid teevad seda pigem vähe. Üldiselt ei ole õpetajad väga altid õpilasi enda sõbraks lisama, vaid eelistavad sõprussuhteid õpilastega virtuaalselt distantseerituna hoida (Rooste, 2013; Räim, 2014). Põhjusteks on soov jätta enda tegevus privaatseks ja mitte olla nii kursis õpilaste sisuloomega sotsiaalmeedias (Räim, 2014: 32-33). Sõprussidemeid olid õpetajad valmis virtuaalkeskkonnas looma pigem nende õpilastega, kes neid ise sõbraks lisavad, kellega neil on parem läbisaamine või tihedam koolialane koostöö (*Ibid.*: 32-33). Samas olid õpetajad arvamusel, et õppetöökanaalina on kõige sobivamad ametlikud keskkonnad nagu E-kool ja VIKO ning suhtlusportaalet peeti sotsiaalse lävimise keskkonnaks (*Ibid.*: 34).

Õpetajad on sotsiaalmeedias aktiivsed suuresti ka professionaalsetel eesmärkidel. Näiteks selgus Steinbrecher ja Hart'i (2012: 85) uuringust, et Facebookis aktiivsed õpetajad koguvad sotsiaalmeedias ideid õpetamismeetoditeks, jagavad erialaga seotud informatsiooni. Samuti ollakse oma valdkonna ekspertidega pidevas suhtluses, julgustades ja toetades üksteist (*Ibid.*). Samuti näevad õpetajad sotsiaalmeedias võimalust interaktiivsemalt õpilastega suhelda (Steinbrecher ja Hart, 2012). Näiteks 2014. aastal Sandra Räime magistritöö fookusgrupi-intervjuudes osalenud õpetajad leidsid, et suhtlusportaalide kaudu on võimalik kiirelt õpilasega ühendust saada, neid kaasata ja jagada õppetööga seonduvat informatsiooni (Räim, 2014: 34). Õpetajate sõnul võivad klassigrupid olla kasulikud ka koolitööde tegemiseks (*Ibid.*).

Eesti keskkooliõpetajate õpilastega Facebookis lävimist käsitlevast uuringust selgus, et õpetajate hinnangul on neil olemas teadmised sotsiaalmeedia privaatsusest ja turvalisusest (Murumaa-Mengel ja Siibak, 2014: 15). Õpetajatel puudus õppuritega sotsiaalmeedias suhtlemisega seoses negatiivne kogemus, mistõttu ei olnud nende silmis vajadust ka täiendavate sotsiaalmeedia juhiste loomiseks (*Ibid.*). Samas võib õpetaja ja õpilaste suhtlemine sotsiaalmeedias anda viimastele võimaluse õpetajaga kergemini kontakti saada, õpetaja kohta infot hankida ja seda siis negatiivselt ära kasutada.

1.2.2. Õpetajate (tava)kiusamine

Õpetajate kiusamine ehk nn tavakiusamine on kiusamisuuringute valdkonna eksperdi Kristi Kõivu sõnul väga sarnane õpilastevahelise kiusamisega, mille puhul väljenduvad tunnusjooned nagu tahtlikkus, teo korduvus ja võimu tasakaalutus (Kõiv, 2006: 57). Samas leidub seisukohti, mille kohaselt ei ole õpetajate kiusamise kontekstis võimalik kõiki nimetatud kriteeriume alati arvesse võtta.

Esiteks on õpetajate kiusamisel õpilaste poolt võimuhete tasakaalutus võrreldes eakaaslaste kiusamise korral erinev, sest õpetaja on oma pedagoogi positsioonist tulenevalt tegelikult kõrgema staatusega ning seega ei tohiks justkui võimu tasakaalutust eksisteerida. Kiusamise korral, kus õpilase negatiivne käitumine on õpetajatele suunatud, on tegemist olukorraga, kus madalama staatusega inimene kiusab kõrgema staatusega inimest (Kauppi ja Pörhölä, 2012: 1061). Kauppi ja Pörhölä (2012) kohaselt ei saa õpetajate kiusamise kontekstis võimu tasakaalutuse kriteeriumit kohaldada samal viisil, nagu seda tehakse õpilastevahelise kiusamise korral, sest vähemalt algselt on õpetaja õpilasest positsiooni alusel üle. Küll aga võib see muutuda, kui õpilane hakkab mingil põhjusel õpetaja suhtes omama võimu niivõrd palju, et õpetaja kiusamine saab üldse võimalikuks (*Ibid.*). Õpetajal ei pruugi olla võimalik rakendada enda võimupositsiooni, kui õpilasel puudub üleüldine austus täiskasvanute vastu, õpetaja ei ole õpilase silmis austust ära teeninud või kui õpilane suudab oma klassikaaslaste õpetaja kiusamisse kaasata, mis tekitab olukorra, kus õpetaja ei saa ennast kaitsta hoolimata oma autoriteetsuse positsioonist koolis (*Ibid.*). Viimast kinnitab ka empiiriline uuring, mille käigus paljud õpetajad, kes on õpilaste poolt agressiivset käitumist kogunud, väitsid, et nad tunnevad end õpilaste poolt kiusatuna, isegi kui kõrvaltvaatajale tundub, et õpetaja on autoriteetsemal ja parema staatusega positsioonil (Benefield, 2004: 2).

Õpetaja kiusamise kontekstis on Pervin ja Turner (1998: 4) koondanud viis õpetajate (tava)kiusamise vormi:

- Järjekindel, tahtlik ja jõuline õpetaja väärkohtlemine;

- Ropendamine, solvamine, mõnitamine (nt märkused stiilis “Sa ei saa meid kontrollida”);
- Õpetaja kohta personaalsete märkuste tegemine;
- Teadlik õpetaja ignoreerimine;
- Õpetaja vara kahjustamine.

Põhjuseid, miks õpilased õpetajaid kiusama hakkavad, võib olla mitmeid. Muuhulgas võib kiusamine olla seotud õpetaja enda iseloomuomaduste ja käitumisviisidega. Näiteks Özkiliç'i (2012: 103-104) uuringus osalenud õpetajate sõnul võivad õpilased hakata õpetajaid kiusama siis, kui õpetajal on liialt lähedased suhted õpilastega, ollakse õpilastega liialt leebed või kui klassikorra ja õppimise osas pole rangeid nõudmisi paika pandud. Ehk nähtus õpetajate hinnangust, et pehmema iseloomuga pedagoogid võivad kergemini kiusamise ohvriks langeda (*Ibid.*). Samas ilmnes, et ka liialt karmid õpetajad, kes panevad õpilastele madalamaid hindeid, võivad olla kiusatud (*Ibid.*). Pervin ja Turneri uuringust (1998: 4) nähtus, et küberkiusamise ohvriks võivad osad õpetajad langeda ka seetõttu, et neil pole probleemi lahendamiseks vajalikku kogemust, enesekindlust või tuge. Õpetajate kiusamine ei tulene ainult õpetaja isikust, vaid ka õpilasest: õpilasel võib olla soov panna õpetaja proovile ning õõnestada õpetaja kindlustunnet (*Ibid.*). Õpilase negatiivne käitumine õpetaja suhtes võib aga näiteks olla tingitud ka õpilase kodustest probleemidest (Yaman ja Kocabasoglu, 2011, viidatud Özkilic ja Kartal, 2012: 3436 kaudu).

Kiusamise ohvriks võivad langeda igas vanuses ja erineva tööstaaziga õpetajad. Uuringutest nähtub et pikema tööstaaziga õpetajatel on vähem kokkupuuteid õpilastepoolsete füüsiliste rünnakute või verbaalse vägivallaga (Wei jt, 2013: 81), seevastu väiksema tööstaaziga õpetajatel on suurem tõenäosus langeda korduva väärkohtlemise ohvriks (Martinez jt, 2016: 399). Samas on leitud ka vastupidist, mille kohaselt võivad suurema kogemusega õpetajad langeda rohkem kiusamise ohvriks kui väiksema tööstaaziga õpetajad (Casteel, Peek-Asa ja Limbos, 2007: 937). Seega pole võimalik üheselt öelda, millised õpetajad õpilase kiusamise ohvriks langeda võivad ja pole ka kindlaid viiteid sellele, milline õpetaja tüpaaž kiusamiskäitumise esile kutsub. Mistõttu ongi oluline uurida seda teemat süvitsi, kuna tundub, et potentsiaalselt ei saa justkui välistada ühegi õpetaja õpilasepoolse kiusamise alla sattumist.

1.2.3. Õpetajate küberkiusamine

Kuna suur osa suhtlust on tänapäeval kolinud virtuaalmaailma, siis on ka õpetajad interneti teel lihtsamini kättesaadavad nii õpilase kui lapsevanema jaoks. Nii saab õpilane oma negatiivseid emotsioone välja elada nii õpetajaga otsesuhtlusel kui ka sotsiaalmeedia platvormidel eakaaslastega suheldes.

Õpetajate küberkius on väga sarnane (tava)kiusamisele, kuid küberkiusamist defineeritakse kui kiusu, mis toimub virtuaalses keskkonnas. Eelpool (ptk 1.1) nimetatud üldiste küberkiusamise vormide baasil on Kopecký ja Szotkowski (2017b: 507) tuletanud seitse õpetajate küberkiusamisega seotud liiki:

- 1) Küberpeibutamine (*Cyberbaiting*) – õpetaja provotseerimine ja tema üllatunud reaktsiooni salvestamine. Peamiseks salvestamise vahendiks on telefon, mille abil jagatakse materjali edasi;
- 2) Õpetajat alandavalt kujutava materjali jagamine – koolis või väljaspool kooli tehtud piltide või videote jagamine ja nende materjalide kommenteerimine;
- 3) Võltsitud kodulehe loomine õpetaja alandamiseks;
- 4) Õpetajat alandava võltskonto või profiili loomine (nt suhtlusportaalides);
- 5) Õpetaja ähvardamine ja hirmutamine;
- 6) Õpetajatelt väljapressimine;
- 7) Õpetaja mingile kontole sisse häkkimine ja sellele järgnev identiteedivargus.

Tehtud uuringute kohaselt on õpetajatel olnud osaliselt kogemusi eelpool mainitud küberkiusamise vormidega (vt Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 511; NASUWT, 2013: 6-7; Phippen, 2011: 10). Õpetajad langevad küberkeskkonnas kõige enam verbaalse agressiooni ohvriks: peamiselt on õpetajad pidanud kogema solvavaid kommentaare (Facebooki gruppides ja vestlustes) (Kopecký ja Szotkowski, 2017b; NASUWT, 2013; Phippen, 2011), sh märkusi õpetaja kompetentsi ja käitumise kohta ja süüdistusi kohatus käitumises õpilastega (NASUWT, 2013: 6-7). Kopecký ja Szotkowski (2017b: 511) uuringu kohaselt on õpetajate küberkiusamisel peamiselt tegemist solvangute, alanduste, laimu ja naeruvääristamisega. Laialt levinud küberkiusamise vormideks on ka telefonikõned (Kopecký ja Szotkowski, 2017b; Phippen, 2011), libakontode ja vihagruppide loomine, ähvardused kui ka alandavate piltide levitamine (Kopecký ja Szotkowski, 2017b; NASUWT, 2013; Phippen, 2011).

Kanadas Ontario Õpetajate Kolledžis (*Ontario College of Teacher*) 2007. aastal läbi viidud uuringust selgus, et 84% uuringus osalenud õpetajate hinnangul on nad kogenud õpilasepoolset küberkiusamist ja 41% õpetajatest olid enda sõnul teadlikud kolleegi küberkiusamise juhtumist (N=1000). Uuringus ei olnud küberkius aga peamine uurimisvaldkond: keskenduti suuresti õpetajate hinnangutele seoses õpetaja karjääri rahulolu, väljakutsete ja koolikeskkonnaga (Ontario College of Teachers, 2007: 16-18). Kuigi õpetajate küberkius on uuringutes esile tulnud, siis

spetsiifiliselt sellele teemale keskendunud uuringuid on võrdlemisi vähe (Kyriacou ja Zuin, 2016: 259; Eden, Heiman ja Olenik-Shemesh, 2013: 1040).

Õpetajate küberkiusamist on uuritud mitmetes riikides erinevate fookuste ja meetoditega. Näiteks Suurbritannias haridusvaldkonna töötajate (N=377) seas läbi viidud kvantitatiivses uuringus keskenduti töötajate küberkiusamise kogemuse ning koolipoolsete küberkiusamise vastaste kaitsemeetmete uurimisele (Phippen, 2011: 9, 16). Selgus, et 36% küsitletud õpetajatest on enda hinnangul puutunud kokku küberkiusamisega – seda ise kogedes või teades mõne kolleegi juhtumit (*Ibid.*). Hinnangute kohaselt oli 72% juhtudest peamisteks küberkiusajateks õpetajate sõnul õpilased (*Ibid.*). Küberkiusamise põhjuseid, juhtumite olemust ja kiusajate omadusi on uuritud ka näiteks Lõuna-Aafrika Vabariigis, kus teemasse süüviti semistruktureeritud intervjuude meetodil, keskendudes ühe õpetaja küberkiusamise kogemusele (Bester jt, 2017). Õpetajate küberkiusamist on uuritud ka veidi spetsiifilisemalt: näiteks Suurbritannias viidi läbi uuring, kus analüüsiti *YouTube*-i üles laetud õpetajaga seotud konfliktseid videoid. Uuring põhines üksnes visuaalmaterjalil ning lähemalt seotud osapoolte seisukohti ei käsitletud (Kyriacou ja Zuin, 2016).

Mõned uuringud on vaadelnud ka, kes on õpetajate küberkiusamise taga. Näiteks Inglismaa Riiklik Naisõpetajate Ühing (NASUWT) viis 2013. aastal läbi kvantitatiivse uuringu 1522 õpetaja seas, kus uuriti peamisi küberkiusamise toimepanijaid, kiusamise liike ja vahendeid ning õpetajate toimetulekut ja reageerimist küberkiusamisele (NASUWT, 2013: 5-10). Uuriti ka, kas õpetajad teavad, milliseid meetmeid kasutatakse õpetajate kaitseks küberkiusamise ohvriks langemisel (*Ibid.*). Sarnase suunitlusega kvantitatiivne uuring viidi Kopecký ja Szotkowski (2017b) poolt läbi 2016. aastal Tšehhis alg- ja põhikooliõpetajate seas (N=5136). Tulemuste kohaselt oli 21.73% uuritavatest kogenud õpilaste poolt küberkiusamist ja 55.81% vastanud õpetajate küberkiusamine kestis rohkem kui nädal (Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 511).

Eesti kontekstis ei ole õpetajate küberkiusamist õpilaste poolt väga uuritud. Välimaa (2016: 12-13) läbi viidud kvalitatiivne uuring põhines intervjuudel viie põhikooli- ja gümnaasiumiõpetajaga, kellel oli õpetajate kiusamises kas isiklik või kõrvalvaataja kogemus. Uuringus oli peamine fookus tavakiusamise erinevatel vormidel, õpetajate küberkiusamist süvitsi selle töö raames ei uuritud (Välimaa, 2016: 21). Uuringust nähtus, et kahel intervjuueeritud õpetajal oli kokkupuude õpilasepoolse küberkiusamisega: ühel õpetajal oli isiklik kogemus ning üks õpetaja oli teadlik kolleegi juhtumist (*Ibid.*). Teine uuring seoses õpetajate küberkiusamisega viidi läbi 2014. aastal, mil veebiküsitluse kaudu uuriti 107 Tartu- ja Viljandimaa õpetaja käest hinnanguid ja teadmisi õpetajate küberkiusamise liikide, vahendite ja peamiste kiusajate osas (Paal, 2014: 22-26, 31).

Ilmnes, et küsitletutest 22% oli kogenud küberkiusamist ning 46% ohvrite sõnul oli kiusajaks õpilane (Paal, 2014). 2017. aastal tegi Saveljev (2017) Pärnumaa üldhariduskoolide õpetajate seas uuringu (N=87), kus koguti ankeetküsitluse teel andmeid õpetajate kogemustest koolivägivallaga. Küberkiusamine polnud töö keskne teema, kuid selgus, et valimis olnud 18% õpetajatest oli kogemus õpilasepoolse pildistamise ja filmimisega (Saveljev, 2017: 21-22, 31).

Rahvusvahelised kui ka Eestis tehtud uuringud näitavad, et õpetajate küberkiusamise probleem on aktuaalne ja seda oleks vaja lähemalt uurida, sest teemat pole süvitsi käsitletud: puudub terviklik pilt õpetajate küberkiusamise olemusest, mastaapsusest ja sellega seotud arusaamadest. Praeguse seisuga pole Eestis tehtud uuringut, mille fookus oleks õpetajate küberkiusamisel õpilaste poolt. Oluline on ka asjaolu, et tehtud uuringutest on möödunud arvestatav aeg. Infotehnoloogia kiirest arengust ja selle laialdasest inimeste eludega integreeritusest tulenevalt on näha, kuidas koolikeskkond ja -kollektiiviga seotud suhted on nendest aina enam mõjutatud ning seega oleks vaja kaasnevate probleemide lähemalt uurimist.

1.3. Õpetajate vastu suunatud küberkiusamise tagajärjed

Õpetajad, kes puutuvad pidevalt kokku õppijate poolt suunatud erinevate agressioonivormidega (sh küberkiusamisega), võivad kogeda tõsiseid raskusi eraelus kui professionaalses tegevuses (vt Tabel 1). Uuringutest on ilmnenu, et õpetajate väärkohtlemine võib põhjustada negatiivset mõju õpetamisele, tuues kaasa töö tulemuslikkuse vähenemise ja soovimatuse panustada oma talenti ja oskusi kollektiivi tegevustesse (Anderman jt, 2018: 647; Baruch, 2005: 478; Lipinski, Albright, ja Fenclau, 2014: 25; Reddy jt, 2013). Nähakse ka küberkiusamise seost madala usalduse, rahulolematusega töökoha suhtes ja kavatsusega töölt lahkuda (Anderman jt, 2018: 647; Baruch, 2005: 478; Espelage jt, 2013: 83; Lipinski jt, 2014: 25; Reddy jt, 2013; Zurawiecki, 2013). Õpetajate küberkiusamise tagajärjel avalduvat mõju töösuhetele on ilmnenu Kopecký ja Szotkowski (2017b: 515) uuringus, kus selgus, et pikema küberkiusamise all kannatanud õpetajatel on olnud rohkem konflikte kolleegide, oma ülemuste ja ka õpilastega (*Ibid.*).

Tabel 1 Õpetajate vastu suunatud (küber)kiusamise tagajärjed

Tagajärjed õpetajale	
Vaimse tervise riskid (stress, depressioon, ärevus, frustratsioon, hirm, emotsionaalne ebastabiilsus, ebakindlus, probleemid enesehinnangu ja -kindlusega)	Kopecký ja Szotkowski, 2017b; NASUWT, 2013; Patchin ja Hinduja, 2006; Prilleltensky jt, 2016; Reddy jt, 2013
Füüsilise tervise riskid (unehäired, pea- ja kõhuvalud, nõrgenenud immuunsussüsteem, keskendumisraskused)	Kopecký ja Szotkowski, 2017b; NASUWT, 2013
Professionaalses elus tagasilöögid (vähenev pühendumus, konfliktid õpilaste, kolleegide ja ülemustega, apaatus, rahulolematuse, töemotivatsiooni langus, didaktika muutmine, töölt lahkumine)	Anderman jt, 2018; Baruch, 2005; Espelage jt, 2013; Kopecký ja Szotkowski, 2017b; Lipinski jt, 2014; Patchin ja Hinduja, 2006; Pervin ja Turner, 1998; Prilleltensky jt, 2016; Reddy jt, 2013; Zurawiecki, 2013
Raskused pereelus (suhete halvenemine lähedastega, suutmatus nautida tavapäraseid tegevusi)	Kopecký ja Szotkowski, 2017b
Tagajärjed koolile	
Kooli heaolu vähenemine (ebakindlad ja rahulolematud õpetajad, probleemse käitumisega õpilased, õpetajate töölt lahkumine)	Anderman jt, 2018; Espelage jt, 2013; Reddy jt, 2013; Zurawiecki, 2013; Reddy jt, 2018
Tagajärjed õpilasele	
Negatiivne mõju õpilase akadeemilisele edukusele ja sotsiaalsele käitumisele	Reddy jt, 2018
Õpetaja vähenenud ootused õpilase õppeedukusele, käitumisele	Pervin ja Turner, 1998

Õpetaja küberkiusamise tulemusena võivad kaasneda ka mõjutused didaktikale. Pervin ja Turner`i (1998: 5) uuringust selgus, et väärkohtlemise tulemusena muutis õpetaja enda õpetamise meetodeid tundides, milles viibis kiusaja, piirates teatud tüüpi tunnitegevusi, näiteks praktiliste tööde tegemist. Lisaks ilmnes, et kiusamine võib mõjutada ka õpetaja suhtumist õpilasse: 15%-l uuringus osalenud õpetajatel vähenesid ootused kiusajast õpilase käitumisele ja õppeedukusele (*Ibid.*). Reddy, Espelage, Anderman, Kanrich ja McMahoni (2018: 24) hinnangul võib eelmainitud kooliga seotud tagajärgede kooslus hakata oluliselt mõju avaldama nii üldisele kooli heaolule aga ka õpilaste akadeemilisele edukusele ning sotsiaalsele käitumisele.

Küberkiusamine ning sellega seotud tehnoloogia kuritarvitamine võib avaldada laastavat mõju nii õpetaja tervisele kui ka üldisele heaolule (NASUWT, 2013: 5; Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 515). Patchin ja Hinduja (2006: 149) peavad küberkiusamise negatiivseid efekte tugevaks, leides

nendes potentsiaali tekitada ohvrile tõsist psühholoogilist, emotsionaalset või sotsiaalset kahju. Näiteks selgus Kopecký ja Szotkowski (2017b: 515) uuringust, et küberkiusatud õpetajatel on olnud rohkem konflikte pereliikmetega. Lisaks võivad pedagoogid kogeda depressiooni, ärevust, stressi, psühhosomaatilisi sümptomeid (Baruch, 2005: 478; Reddy jt, 2013), läbipõlemist ning tunda hirmu ja ebaturvalisust (Prilleltensky, Neff ja Bessell, 2016: 105-107). Küberkiusamine võib mõjuda negatiivselt ka õpetaja enesehinnangule kui ka enesekindlusele (NASUWT, 2013: 5; Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 515). Füüsiliste tagajärgedena võib õpetaja küberkiusamise tõttu kogeda unehäireid, pea- ja kõhuvalusid, nõrgeneda võib immuunsüsteem ja raskusi võib tekkida ka keskendumisvõimega (Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 515).

Küberkiusamisega kaasnevate tagajärgede kestus võib sõltuda ka küberkiusamise perioodi pikkusest. Kopecký ja Szotkowski (2017b: 514) uuringust selgus, et õpetajaid, kelle küberkiusamine kestis vähem kui nädal, mõjutas küberkiusamine ka vähem võrreldes õpetajatega, kellel oli kogemus pikemaajalise küberkiusamisega. Kui lühem küberagressioon põhjustab lühiajalisi tujumuutusi ja emotsionaalseid raskusi, siis pikemaajaline küberkiusamine mõjutab õpetaja meeleolusid ka pikemaajaliselt (*Ibid.*).

Võrreldes küberkiusamist (tava)kiusamisega on esinenud seisukohti, et küberkiusamine võib tekitada ohvrile rohkem kahju (Willart, 2005: 5; Vaillancourt jt, 2017: 370). Seda seetõttu, et *online*-keskkonna suhtlused võivad olla äärmiselt õela sisuga ning küberrünnakute alla võib sattuda alati, olenemata ajast ja kohast (Willard, 2005: 5). Samuti ei ole küberruumis võimalik piirata info levimist – see võib ringelda üle kogu maailma ning selle takistamine on tihtipeale võimatu. Willard (2005) kohaselt on küberkiusajal lihtne jääda anonüümseks ning kaasata asjasse võõraid ja uusi osapooli. Küberkiusamise puhul võib anonüümsuse aspekt suurendada frustratsiooni ja jõuetuse tunnet, sest ei teata täpselt, kes on kiusaja (Nocentini jt, 2010: 131). Kiusaja võimalus rünnata ohvrit 24 tundi ööpäevas võib mõjutada kiusatava igapäevast elu, muutes tavapärase tegevuste nautimise võimatuks – põhjusteks on pideva ohu tundmine vaimsele ja füüsilisele tervisele (Brauser, 2010; Schimmel ja Nicholls 2014: 224).

1.4. Võimalikud meetmed õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks

Õpetajate küberkiusamise vältimiseks saavad ennetustegevustega tegeleda mitmed võimalikud osapooled. Kõigepealt saavad õpetajad ise olla tähelepanelikud selle osas, kuidas nad ennast sotsiaalmeedias presenteerivad ja kellega internetis suhtlevad. Võimalike ebameeldivuste vältimiseks saavad õpetajad sotsiaalmeedias oma kontode privaatsussätteid muuta (Kist, 2008:

246; Mikulec, 2012; Murumaa-Mengel, 2017). Kist'i (2008) uuringust selgus, et õpetajad monitoorivad hoolikalt enda postitatud sisu, vältimaks kohatu info avaldamist. Samuti muudavad õpetajad oma sotsiaalmeedia kontode nimesid nii, et neid on võimalikult keeruline üles leida (nt kasutades hüüdnime kombinatsioone) (Kist, 2008: 246). Samas on õpetajad tõdenud, et isegi, kui nad rakendavad oma kontodel privaatsussätteid, ei saa tagada, et postitatud materjal püsib privaatsena (Mikulec, 2012: 8).

Õpetajate küberkiusamise ära hoidmiseks ning kiusatud õpetajate toetamisel on oluline osa ka riigil ja igal koolil. Järgnevalt lahkan erinevaid võimalusi, mida probleemiga tegelemisel tähele tuleks panna.

1.4.1. Koolipoolne tegevus

Koolikeskkonnal ja juhtkonnal on oluline roll õpetajate kiusamise ennetamises: autoriteetne koolikeskkond, paremini distsiplineeritud juhtimine ja positiivne psühhosotsiaalne¹ kliima on õpetajat kaitsvad tegurid, mis vähendavad õpetaja kiusamise ohvriks sattumise tõenäosust (Berg ja Cornell, 2016; Chen ja Astor, 2011; Gottfredson jt, 2005). On leitud, et õpetajad, kes ei ole saanud väärkohtlemise korral koolilt piisavat tuge, langevad suurema tõenäosusega ka tulevikus õpilasepoolse vägivalda ohvriks (Martinez jt, 2016: 387). Erinevaid võimalikke meetmeid, mida koolid saaks õpetajate küberkiusamise probleemiga tegelemisel ette võtta, saab näha järgnevas tabelis (Tabel 2).

¹ § 9¹. Psühhosotsiaalsed ohutegurid

(1) Psühhosotsiaalsed ohutegurid on õnnetus- või vägivaldaohuga töö, ebavõrdne kohtlemine, kiusamine ja ahistamine tööl, töötaja võimetele mittevastav töö, pikaajaline töötamine üksinda ja monotoonne töö ning muud juhtimise, töökorralduse ja töökeskkonnaga seotud tegurid, mis võivad mõjutada töötaja vaimset või füüsilist tervist, sealhulgas põhjustada tööstressi. (Töötervishoiu ja tööohutuse seadus (lühend - TTOS))

Tabel 2. Koolipoolsed meetmed õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks

Selge, struktureeritud koolisüsteem	Galand jt, 2007; Gregory jt, 2012; Martinez jt, 2016; Zurawiecki, 2013; Espelage jt, 2013; Reddy jt, 2018
Positiivne koolikliima ja koolieetika arendamine	Reaves, McMahon, Duffy ja Ruiz, 2018
Suurem koolipoolne toetus (sh administratiivne ja kolleegidepoolne tugi)	Galand jt, 2007; Gregory jt, 2012; Martinez jt, 2016; Zurawiecki, 2013; Espelage jt, 2013; Kyriacou, 2001; Kyriacou ja Zuin, 2016
Õpetaja probleemide olulisena võtmine ja igakülgne abi (nulltolerants õpetaja kiisamise suhtes, õpetaja kaitsmine, lahendusvariantide pakkumine)	Kopecký ja Szotkowski, 2017b; Kyriacou ja Zuin, 2016; Phippen, 2011
Küberkiisamise vastaste meetmete käsitlemine kooli õppekavades	Kyriacou ja Zuin, 2016
Kiisamist ennetavate programmide ja kavade välja töötamine (lahendusprotseduurid, kiisamisjuhtumite raporteerimise dokumendid, kriisikava)	Kopecký ja Szotkowski, 2017b; Reddy jt, 2018
Personali koolitamine internetiohtude teemal	NASUWT, 2013
Õpetajate infotehnoloogia pädevuste arendamine	Kopecký ja Szotkowski, 2017b
Personali koolitamine kiisamise teemadel	Özkilic ja Kartal, 2012
Küberkiisatud õpetajatele psühholoogilise nõustamise tagamine	Daniels jt, 2007

Ühendkuningriigis tehtud uuringust selgus, et vastanud küberkiisatud õpetajatest 64% on raporteerinud juhtumist kooli juhtkonnale (N=1522). Samas suur hulk jättis oma küberkiisamise juhtumist koolile teatamata (NASUWT, 2013: 9-10). Uurides põhjuseid, miks õpetajad ei teavitatud juhte küberkiisamisest, selgus, et õpetajad olid arvamusel, et kiisajast õpilase vastu ei rakendata mingeid meetmeid, 53.2% vastanutest arvasid, et midagi ei saa asja lahendamiseks ära teha ning 29.1% õpetajatest ei uskunud, et tema juhtumit võetaks piisavalt tõsiselt (*Ibid.*). Vastanud pedagoogidest 17% tundsid liialt häbitunnet, et juhtunust kolleegidele või juhtkonnale rääkida (*Ibid.*). Õpetajatel oli varasemaid kogemusi, mis näitasid, et sarnase küberkiisamise raporteerimise tulemusena ei saadud juhtkonna poolt toetust (6.4%), lisaks kartsid õpetajad negatiivset mõju oma karjäärile ning võimalikke karistusi, mis võisid juhtumist teatamisega kaasneda (*Ibid.*). Seega võib varasem negatiivne kogemus kooli reageerimisest vähendada õpetajate motivatsiooni ja tahet anda koolile teada järgmistest õpilastega seotud konfliktidest.

Õpetajad võivad kiusamise ohvriks langemise järel suhelda kiusajaga ning teavitada olukorrast ka õpilase vanemaid. Üldjuhul siis, kui otsene suhtlus kiusaja ja tema vanematega olukorda paremaks ei tee, pöörduvad õpetajad abi saamiseks kooli juhtkonna poole (Kauppi ja Pörhölä, 2012: 1062). Positiivse koolikliimaga koolides on täheldatud, et õpilastes esineb vähem problemaatilist käitumist (Reaves, McMahon, Duffy ja Ruiz, 2018: 101).

Kooli kohene reageerimine õpetaja küberkiusamisele

Kopecký ja Szotkowski (2017b: 515) leiavad, et õpetaja küberkiusamise korral on siiski vajalik igakülgne koolipoolne toetus ning kõiki distsiplinaarseid probleeme või muud lubamatut käitumist õpetaja suhtes tuleks koheselt käsitleda ja tõsiselt võtta. Koolil peaks olema õpilaste ja vanemate poolt õpetajate vastu suunatud negatiivse küberkäitumise suhtes nulltolerants ning määratud ka sobivad karistused õpetaja küberkiusamisele (*Ibid.*). Siiski ei tähenda see Kopecký ja Szotkowski (2017b) sõnul õpilaste karistamist väiksemate rikkumiste korral, vaid seistakse selle eest, et sellist käitumist koolis ei esineks ega ka tolereeritaks. Oluline on, et kool üldse monitooriks õpetajate küberkiusamise juhtumeid ja reageeriks vastavalt juhtumi tõsidusele (Kyriacou ja Zuin, 2016: 270). Hoolimata sellest, et õpetajate küberkius võib õpetajale raskusi tekitada, on Kyriacou ja Zuin'i (2016) sõnul vajalik soodustada leppimist küberkiusaja ja õpetaja vahel ja alati kuulata ära küberkiusamisega seotud õpilased (sh pealtnägijad ja kaasaminejad).

Küberkiusamise juhtumitega tegelemisel on probleemiks asjaolu, et küberkiusamisel ei ole otseseid füüsilisi piire ning see toimub väljaspool kooli keskkonda, mille tõttu ei saa kool otseselt kiusajat karistada. Kopecký ja Szotkowski (2017b: 515) toovad välja, et hoolimata nendest piirangutest, peaks kool alati õpetajat toetama ning pakkuma erinevaid võimalusi probleemi lahendamiseks. Näiteks pakkuma õpetajale võimalust teha kaebekiri või avaldus politseisse (*Ibid.*).

Koolipoolsed regulatsioonid õpetajate küberkiusamise ennetamiseks

Kuna õpetajate küberkiusamine on kompleksne teema, siis on vastavate poliitikate kujundamises oluline õpetajate, juhtkonna, lapsevanemate ja hoolekande spetsialistide koostöö ning keskendumine ka positiivse koolieetika arendamisele (Kyriacou ja Zuin, 2016: 270). Küberkiusamise vastaseid meetmeid võiks olla käsitletud ka kooli õppekavades (*Ibid.*). Kopecký ja Szotkowski (2017b: 515) on seisukohal, et kool võiks õpetajate küberkiusamise ennetamiseks ja probleemi lahendamiseks välja töötada kiusamisega seotud ennetavaid programme kui ka kriisikava (nt lahendusprotseduuride ja kiusamisjuhtumite raporteerimisega seotud dokumendid).

Ühendkuningriigis 1522 õpetaja seas läbi viidud uuringust selgus, et 43.7% vastanud õpetajate sõnul polnud nende koolis kehtestatud vastavaid poliitikaid ja protseduure õpetaja kaitseks küberkiusamise ohvriks langemise korral; 29.3% õpetajatest olid teadlikud koolis olevatest poliitikatest küberkiusamise intsidentide lahendamiseks, kuid pea sama paljud (27%) vastanutest ei olnud teadlikud, kas nende koolis on kehtestatud mingeid meetmeid küberkiusamisega tegelemiseks (NASUWT, 2013: 10). Samas tuleb silmas pidada, et isegi koolides, kus on olemas vastav dokumentatsioon küberkiusamise ennetamiseks ja juhtumite lahendamiseks, ei pruugi koolid tihtipeale neid järgida, ei käitu protseduuride kohaselt või teevad lahenduste rakendamisel vigu (nt juhtkond sunnib kiusatud õpetajat kiusajaga suhtlema) (Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 515).

Kooli personali harimine

Õpetajate kiusamise ennetamisega on seotud ka koolisüsteem ja abipersonal. Uuringutest on selgunud, et suurema struktureeritusega koolisüsteem ning suurem koolipoolne toetus (sh administratiivne ja kolleegide poolne tugi) on tegurid, mille puhul on väiksem tõenäosus, et õpetaja satub (korduvalt) kiusamise ohvriks ning kogeb arvukaid rünnakuid (*assaults*) (Galand jt, 2007; Gregory jt, 2012: 404; Martinez jt, 2016; Zurawiecki, 2013, Espelage jt, 2013: 76). Byers'i (2012) kohaselt kogevad kiusamise ohvriks langenud õpetajate hulgast vähem stressi need, kes saavad kooli keskkonnas sotsiaalset tuge ja abi.

Õpetajatele on oluline, et neil oleks võimalik enda muresid kolleegidega jagada, sest omavahelise suhtluse tulemusena võib õpetaja saada häid soovitusi või abi probleemide lahendamiseks (Kyriacou, 2001: 31). Õpetajad, kes räägivad oma kiusamiskogemusest teistele, võivad oodata Kauppi ja Pörhola (2012: 1062) sõnul kahte laadi abi: emotsionaalset tuge, mis aitab õpetajal ennast ohvrina aktsepteerida ning abi kiusamise lõpetamiseks otsese sekkumise näol, mis aitaks kiusamist tõkestada ning seeläbi vähendada kiusamisest tulenevat õpetaja ebakindlust ja stressi. Lisaks töökaaslastele jagavad kiusatud õpetajad oma kogemust tihtipeale ka oma sõprade ja elukaaslasega (Kauppi ja Pörhölä, 2012: 1062).

Õpetajate kiusamist uurinud Özkilic ja Kartal (2012: 3439) tõdevad, et kuna õpetajad pöörduvad enda kiusamisjuhtumite korral nõu saamiseks kolleegide ja juhtkonna poole, on vajalik kooli töötajate koolitamine kiusamise vallas. Kui koolis on olemas kiusamise teemalise nõustamise pädevusega inimene, võib see toetada õpetajate oskusi kiusamisega tegelemisel (*Ibid.*).

Vajalik on ka töötajate teadlikkuse tõstmine sotsiaalmeediaga kaasnevatest ohtudest, et õpetajad oskaksid suhtlusvõrgustike kasutamisel ettevaatlikud olla (NASUWT, 2013: 11). Kooli juhtkond

võiks arendada ka õpetajate teadmisi psühholoogias ja seadusandluses, et nad oleksid küberkiusamise ohvriks langemise korral enda õigustest teadlikud ning oskaksid juhtumitele reageerida (Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 515). Õpetajatele, kellel on olnud kogemus mingisuguse negatiivse juhtumiga, oleks vaja tagada ka võimalus psühholoogilisele nõustamisele ja toe saamisele (Daniels, Bradley ja Hays, 2007: 654). Seega on koolides oluline luua keskkond, mis toetaks maksimaalselt õpetaja tööd ning aitaks vajaduse korral võimalikult efektiivselt küberkiusamise tagajärgedega hakkama saada.

Oluline on õpetajatele pakkuda ka koolitusi infotehnoloogia pädevuse ning õpetaja enesearengu ja sotsiaalsete oskustega seotud teemadel (Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 515). Paljudel juhtudel ei ole õpetajatel (peamiselt vanematel pedagoogidel) õpilastega võrreldes nii head arvuti ja tehnoloogia kasutamise oskused, mistõttu ei ole nad internetis võimalikele riskidele koheselt võimalised reageerima (*Ibid.*). Raskused probleemiga tegelemisel võivad tulla sellest, et õpetaja ise ei kasuta sotsiaalvõrgustikke, ei oska internetis negatiivset sisu blokeerida, internetikeskkondade administraatoritega ühendust võtta või ei tea väliseid institutsioone, kes küberprobleemidega tegelevad (*Ibid.*).

1.4.2. Riigipoolne tegevus

Õpetajate küberkiusamisega tegelemisel ja ennetamisel nähakse rolli ka riigil (Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 515; NASUWT, 2013: 11). Näiteks peab NASUWT (2013) oluliseks, et riiklikul tasandil oleks välja töötatud regulatiivsed ja seadusandlikud meetmed, mis kaitseksid õpetajaid küberkiusamise ohvriks langemisel. Samuti võiks riigi poolt olla nõuded koolidele, mis edendaksid nulltolerantsi küberkiusamise suhtes ja tagaksid koolide poolt küberkiusamise probleemi tõsiselt võtmist (*Ibid.*).

Eestis siiani otseselt õpetajate (küber)kiusamise teemale keskenduvaid õppe- ja ennetusprogramme ei ole ja olemasolevate (küber)kiusamist ennetavate programmide sisu keskendub peamiselt noortevahelise kiusamisele. Näiteks on Eestis õpilastevahelisele kiusamisele pühendunud Sihtasutus Kiusamisvaba Kool, mis korraldab seminare ja pakub põhjalikke tegevuskavasid ja juhiseid kooli kiusamisvabaks muutmiseks (KiVA programm – mis, kellele ja milleks?, i.a). Paraku pole kõik õppeasutused KiVA programmiga liitunud: 533-st üldhariduskoolist (2018/2019 õppeaasta arvudes, 2018: 10) rakendab KiVA programmi Eestis üle 70 kooli (Programmi kasutavad koolid, i.a). Põhjuseks võib olla see, et programmiga liitumine maksab. See tähendab seda, et kool peab selle raha enda vahenditest leidma, samas väheste

ressursside korral ei pruugi paljudel koolidel selleks võimalust olla. Samuti ei pruugi koolid näha vajadust piiratud rahalisi vahendeid selle teema peale kulutada (vt Kaasik, 2018).

Lisaks eelmainitule on olemas ka “Kiusamisest vabaks!” programm, mille kestel keskendutakse lasteaedades ja koolides sotsiaalsete oskuste õpetamisele (Kiusamisest vabaks, i.a). Õpilastevahelise küberkiusamise ennetamiseks käivitati 2017. aasta septembris Telia, Lastekaitse Liidu ja Haridus- ja Teadusministeeriumi ning teiste partnerite koostöös õpilaste küberkiusamisvastane kampaania, mille eesmärk oli tõsta noorte teadlikkust küberkiusamisest, aidates seeläbi märgata, vähendada ja ennetada küberkiusamise probleemi (Eestis käivitus küberkiusamise..., 2017). Kampaania raames koostati erinevaid abimaterjale noortele ja õpetajatele, mille abil paremini küberkiusamist ära tunda, ennetada ja peatada (Suurim julgus on..., i.a).

1.5. Uurimisküsimused

Lähtudes eeltoodud teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest, on käesoleva magistritöö eesmärgiks teada saada, millised on õpilaste poolt küberkiusatud üldhariduskooli õpetajate küberkiusamise kogemused. Lisaks soovin teada saada, kuidas õpetajad juhtumitega tegelema on, kuidas on küberkiusamine neile mõjunud ning millised ootused on küberkiusamist kogunud õpetajatel koolile probleemiga tegelemiseks.

Eesmärgist lähtuvalt püstitasin kolm peamist uurimisküsimust, millele püüan oma tööga vastuseid saada:

1. Milliste küberkiusamise vormidega on kokku puutunud õpilasepoolset küberkiusamist kogunud õpetajad?
2. Kuidas kirjeldavad kiusatud õpetajad küberkiusamise tagajärgi töö- ja eraelus ning suhetes õpilaste ja töökaaslastega?
3. Kuidas intervjueritute arvates peaks kool tegelema õpetajate küberkiusamisega?

2. MEETOD JA VALIM

Käesolevas peatükis annan ülevaate uuringu valimist ja tutvustan andmete kogumiseks ja analüüsimiseks kasutatud meetodeid. Antud töö osas on esitatud ka tundlike uurimisteemade eetikaga seonduv ning uurijapoolne refleksioon uuringuprotsessist ja -kogemusest.

2.1. Valim

Magistritöö läbiviimiseks intervjueerisin 14 praegust või endist üldhariduskooli õpetajat (12 naist, kaks meest). Lisaks tegin uuringu raames ekspertintervjuu endise veebikonstaabli Maarja Punakuga (vt Lisa 4), et saada spetsialistipoolne nägemus õpetajate küberkiusamisest ning võimalikke soovitusi probleemiga tegelemiseks.

Intervjueeritavate leidmisel lähtusin järgnevatest kriteeriumitest:

- 1) Õpetajal on isiklik kogemus õpilasepoolse küberkiusamisega;
- 2) Õpetaja on praegune või endine üldhariduskooli pedagoog;
- 3) Küberkiusamise kogemuse juures ei oma tähtsust selle korduvus, tegemist võib olla ka üksikjuhtumiga.

Intervjueeritavaid leidsin kasutades lumepallimeetodit, mille puhul aitavad valitud informandid kaasata teisi inimesi, kes sobivad uuringu valimi tunnustega. Antud meetodit kasutatakse siis, kui tegemist on raskesti kättesaadava populatsiooniga või inimestega, kes ei soovi nähtusega seotust avalikustada (Salmons, 2010), mistõttu leidsin, et antud meetod sobib hästi ka minu uurimisteema avamiseks.

Esmalt kontakteerusin enda tuttavatega, kellelt küsisin edasi koolisüsteemiga seotud inimeste kontakte, kelle kaudu oleks võimalik saada informatsiooni õpetajate ning nende kiusamiskogemuste kohta. Saadud kontaktide hulka kuulusid erinevate koolide juhid, õpetajad, koolide tugistruktuuri töötajad ning erinevad õpetajatega seotud organisatsioonid ja nende liikmed. Ühendust võetud inimeste ja organisatsioonide kaudu sain nii üldisemaid kui ka konkreetsemaid kontakte. Magistritöö kohta käiva info levikule aitasid kaasa erinevad koolid ning õpetajatega seotud organisatsioonid, kes enda sise- ja väliskanalites uuringus osalemise palvekirja jagasid. Eraldi tootsin välja koostöö Eesti Õpetajate Liidu ja SA-ga Kiusamisvaba Kool, kellega koos sai

põhjalikumalt arutatud, kuidas jõuda küberkiusamise kogemusega õpetajateni ning kes panustasid oluliselt, et uuringu info jõuaks võimalikult paljude õpetajateni.

Rohkema hulga inimesteni jõudmiseks avaldasin 3. jaanuaril sotsiaalmeediameediakanalis Facebook õpetajatele suunatud video-üleskutse uuringus osalemiseks (vt Joonis 1). Seisuga 04.04.2019 oli videot jagatud 267 korda ning vaadatud 31 000 korda (Facebook, 2019). Koostöös SA-ga Kiusamisvaba Kool näidati seda ka 3. jaanuaril KiVA koolide Talvekoolis. Avaldatud postitus ja video levis ka mitmete õpetajatega seotud Facebooki gruppides. Video nägemise tulemusena jõudis minuni mitu küberkiusamise kogemusega õpetajat.

Kätlyn Jürisaar

3. jaanuar · 🌐

Hea õpetaja!

Olen Tartu Ülikooli magistrant Kätlyn Jürisaar ning viin läbi magistritöö, milles uurin õpetajate küberkiusamist õpilaste poolt.

Tegu on varjus oleva probleemiga, millest tihtipeale kardetakse rääkida ja millega ei tegeleta. Küll aga selgus Tartu- ja Viljandimaal läbi viidud veebiküsitlusest, et 22% vastanud õpetajatest on mingis vormis küberkiusamisega kokku puutunud.

Õpetajate küberkiusamise alla lähevad juhtumid, kus õpilane või õpilased on arvuti või telefoni vahendusel levitanud õpetaja kohta käivat informatsiooni või materjali (nt kuulujutud, laim, negatiivse sisuga postitused ja e-kirjad, pildid, videod) või seda õpetajale edastanud.

Otsin uuringusse üldhariduskooli õpetajaid, kes on kogenud õpilaste poolt küberkiusamist ja kes oleks valmis sellest rääkima. Uuringus osalejatele on tagatud anonüümsus.

Teeme üheskoos nähtavaks probleemi, mis on siiani varjus olnud!

Kontakt:

Facebook: Kätlyn Jürisaar

E-post: katlyn.jyrisaar@gmail.com

Telefon: 5865 2699

👍👎❤️ Vladislava Oleinik, Pille Jürisaar ja veel 55 2 kommentaari 267 jagamist

Joonis 1 Facebookis levitatud video-üleskutse postitus (Facebook, 2019)

Valimisse kuulusid õpetajad, kelle töökarjääri pikkus on olnud kuni viis aastat või pikem kui neliteist aastat (nagu on kirjeldatud Tabelis 3). Õpetajaid, kes on pigem vähese tööstaažiga (kuni

viis aastat), oli kokku kuus (N=6). Pigem pika tööstaažiga (üle 14 aasta) õpetajaid oli kokku kaheksa (N=8).

Tabel 3. Intervjueeritud õpetajate tööstaaž

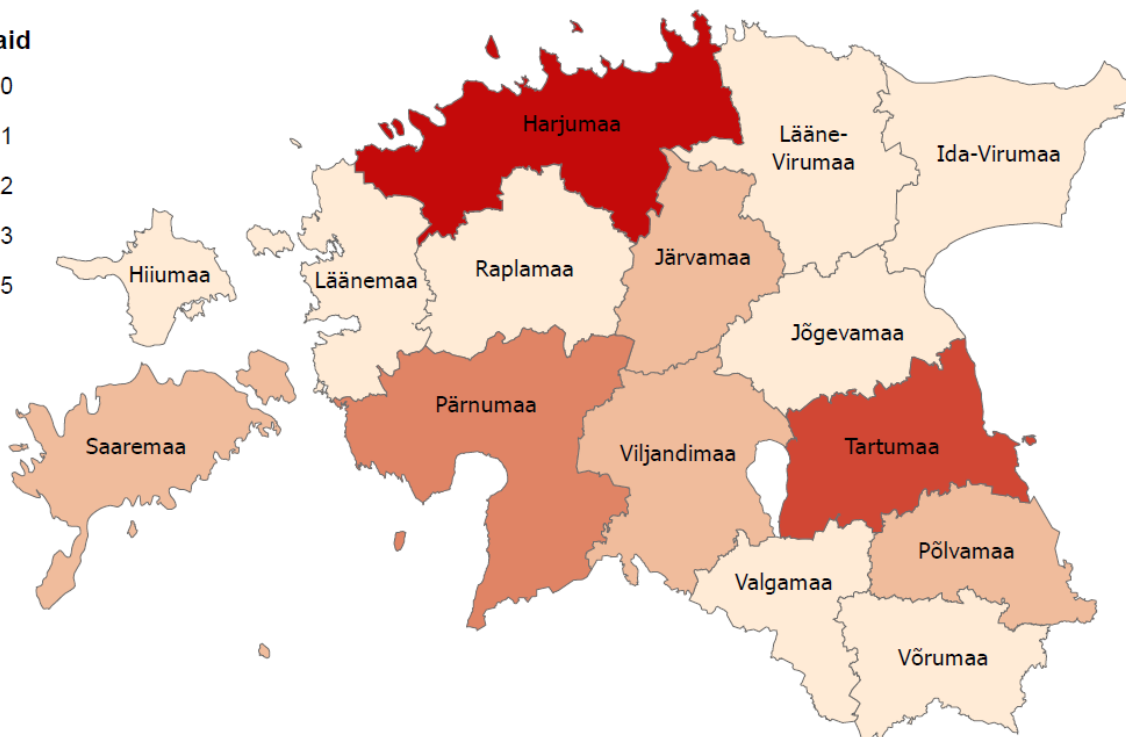
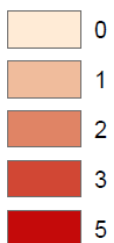
Tööstaaž aastates							Kokku
kuni 5	3	3	3.5	0.5	4	5	6
10-20	14	18	19	20			4
üle 20	32	30	21	23			4

Uuringus osalejate geograafilist jaotust kirjeldab Joonis 2. Ootuspäraselt on kõige rohkem osalejaid just Harju-, Tartu- ja Pärnumaalt, sest seal asuvad kõige suurema eesti keelt kõneleva elanikkonnaga linnad. Lisaks eelmainitud maakondadele asub mitmeid rahvarohkeid linnu Ida-Virumaal, kuid selle piirkonna esindamatus võis tuleneda keelebarjäärist, mille tõttu uuringu info ei jõudnud vene keelt peamise keelena kõneleva sihtrühmani.

Uuringus osalejate jaotus maakondade kaupa

Legend

Osalejaid

Joonis 2 Uuringus osalejate jaotus maakonniti

Valimi koosseisu kuulus 12 naissoost ja kaks meessoost õpetajat. Asjaolu, et õpetajate küberkiusamise lugusid jagasid valdavalt naised, on kooskõlas populatsiooni jaotusega, mille kohaselt on 86% Eesti üldhariduskoolide õpetajatest naissoost (Metsis, 2018).

2.2. Andmekogumismeetod

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on teada saada, millised on õpilaste poolt küberkiusatud üldhariduskooli õpetajate küberkiusamise kogemused. Lisaks soovin teada saada, kuidas õpetajad juhtumitega tegelema on, kuidas on küberkiusamine neile mõjunud ning millised ootused on küberkiusamist kogunud õpetajatel koolile probleemiga tegelemiseks. Uuring keskendub uuritavate kogemuse, käitumise ja arusaamade seletamisele ja lahti mõtestamisele. Oluliseks osaks on uuritava nähtuse ja küberkiusamisega kokku puutunud inimese kogemuse mõistmine inimese enda vaatenurgast, seega viisin läbi kvalitatiivse uuringu, mis toetab uurimise eesmärki ja olemust (Laherand, 2008: 15). Uuringu empiirilised andmed kogusin poolstruktureeritud individuaalintervjuu meetodit kasutades, sest see võimaldab jääda paindlikuks, olla spontaanne ja vastavalt olukorrale küsimusi korrigeerida. Intervjuu vorm aitab ka paremini mõista uuritavat nähtust, sest intervjuueeritaval on võimalus enda vabalt väljendada ning vahendada oma tundeid, hoiakuid, seisukohti ja teadmisi (Laherand, 2008: 176-178; Salmons, 2010; Hirsjärvi jt, 2005: 192).

Tulenevalt teema olemuse keerukusest said intervjuueeritavad ise valida vestluse läbiviimise vormi. Kuna tegemist on tundliku temaga, mille puhul ei pruugi inimesed tahta enda nime ja näoga esineda, tahtsin tagada uuritavate võimalikult turvalise ja neile meeldiva viisi uuringu läbiviimiseks, vältimaks võimalikke negatiivseid tagajärgi intervjuueeritavatele. Intervjuud oli võimalik teha silmast silma kohtudes, telefoni teel või interneti vahendusel (heli- või videokõnena Facebookis, Skype-s). Tehnoloogiliste vahendite kaudu vestluse eelisteks on tingimused, et vesteldes puudub füüsilise kontakti võimalus, intervjuueeritaval on võimalik vältida silmsidet ning valida endale kõige sobivam aeg ja koht, kus on võimalik teema arutamisel ennast hästi tunda. Erinevad programmid võimaldavad vestlusi ka mugavalt salvestada, mis on uurijale oluline aspekt intervjuude läbiviimisel (Salmons, 2010: 8-9; Fontes ja O'Mahony, 2008: 3-4). Interneti vahendusel intervjuu tegemisel olin teadlik, et potentsiaalseteks puudusteks on võimalike tehniliste rikete tekkimine, tähelepanu hajumine, kõrvaliste asjadega tegelemine, raskus intervjuueeritava emotsioonide ja suhtumise tajumisel (Salmons, 2010; Voida jt, 2014: 1345-1346). Arvestades asjaoluga, et uurimisteema on küllaltki tundlik ning ei pruugita soovida nelja silma all

enda küberkiusamise kogemusest rääkida, kaalusid tehnoloogiliste vahendite eelised ja võimalused vestluse pidamiseks üles eelnimetatud puudused. Samas oli üheks intervjuu läbiviimise vormiks siiski ka silmast silma kohtumine, mille said kõik uuritavad sobivuse korral valida ning mis võimaldas uuritavat paremini mõista ning vastavalt vestluse kulgemisele paindlikumalt reageerida.

Intervjuude läbiviimise vormina eelistas enamik õpetajaid reaalselt kokkusaamist ja isiklikumas vormis vestlemist, küll aga oli ka neid, kes eelistasid teha intervjuud interneti või telefoni vahendusel. Vestluste vormid jaotusid järgmiselt: kümne õpetajaga toimus silmast silma kohtumine, kahe õpetajaga toimus intervjuud telefoni teel ning kahe pedagoogiga videokõnena internetis (Skype, Facebook). Ühe õpetajaga tegin intervjuu kahes osas – esimene kord saime reaalselt kokku ning teise poole intervjuust tegime interneti vahendusel videokõnena. Silmast silma kohtumised toimusid kuuel korral kohvikus, kolmel korral kooli keskkonnas ja ühel korral õpetaja kodus. Internetis tehtud intervjuudel eelistasid õpetajad suhelda video vahendusel, kus oli võimalik näha minul õpetajat ning ka temal mind. Telefoni-intervjuude korral oli tegemist ainult heli vahendusel peetud vestlusega.

Enne intervjuu läbiviimist informeerisin informante uuringu olemusest ja sellega seonduvast protseduurist. Edastasin igale intervjuueeritavale e-kirja teel nõusoleku vormi, mille palusin enne intervjuud põhjalikult läbi lugeda ning seejärel digiallkirjastada. Soovi ja vajaduse korral oli võimalik nõusoleku vormiga tutvuda ning see allkirjastada füüsiliselt paberil enne intervjuud. Täpsemalt vaata uurija eetika kohta peatükis 2.4.

Intervjuukava koosnes neljast teemaplokist (vt Lisa 2):

I osa: Intervjuu esimene osa sisaldas sissejuhatavaid ja nõ soojendusküsimusi, kus uurisin täpsemalt intervjuueeritavate tööstaaži, õpetavate vanuseastmete ning õpetajaks olemise kohta käivaid üldisi küsimusi.

II osa: Teine teemaplokk keskendus tavakiusamisele. Uurisin lähemalt õpetajate arusaamu kiusamisest – põhjustest, miks õpilased hakkavad õpetajaid kiusama ning nende kogemusi kiusamisega. Küsisin õpetajatel, millist käitumist nad üldse kiusamisena tõlgendavad ning kuidas defineerivad enda jaoks küberkiusamist. Tegemist oli sissejuhatava osaga küberkiusamise teemasse.

III osa: Kolmas peatükk sisaldas küberkiusamise kogemusega seonduvaid küsimusi, muuhulgas palusin õpetajal rääkida isiklikust küberkiusamise kogemusest. Küsimused

keskendusid sellele, milline oli kiusamiskogemus, kuidas juhtumile reageeriti, millised olid esmased emotsioonid pärast küberkiusamist või sellest teada saamist, millised osapooled olid juhtumi lahendamisse kaasatud, millised olid kogemusega seotud üldised toimetulekumeetodid ning kuidas mõjutas küberkiusamine õpetaja igapäevaelu, tööd ning suhteid õpilaste ja kooliperega.

IV osa: Neljas intervjuu osa käsitles küsimusi võimalike meetmete kohta, mida võiks rakendada õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks. Samuti palusin õpetajatel hinnata oma kooli ja isikliku kogemuse pinnalt kooli võimet tegeleda õpetajate küberkiusamisega ning avaldada oma arvamust selles osas, mis on kõige suuremaks takistuseks õpetajate küberkiusamise probleemi lahendamise juures.

Olenevalt intervjuueeritavate kogemustest ning isiksusest varieerus intervjuuküsimuste esitamise järjekord ning lisaküsimuste arv. Kuna tegemist oli süvaintervjuudega, siis magistritöö olemusest tulenevalt ei olnud võimalik kõiki intervjuus käsitletut antud töös esitada ja analüüsida. Põhjalikust analüüsist kõrvale jäänud teemad, kuid õpetajate küberkiusamisega seotud olulised ja esile toomist väärt aspektid, on välja toodud peatükis, kus olen esitanud võimalikud edasised uurimissuunad (ptk 4.3).

Intervjuud õpetajatega toimusid vahemikus 13. november 2018 – 19. märts 2019. Intervjuude kestus varieerus ning see sõltus suuresti õpetajate isiksusest ja juhtumi olemusest. Kõige lühem intervjuu kestis 59 minutit ning kõige pikem intervjuu 3 tundi ja 42 minutit. Intervjuude salvestusi kogunes kokku 26 tundi ja 13 minutit, keskmine intervjuude kestus oli 1 tund ja 52 minutit. Transkribeeritud ja analüüsitava materjali maht oli 419 lehekülge. Ekspertintervjuu endise veebikonstaabli Maarja Punakuga toimus 1. aprillil ning kestis 1 tund ja 46 minutit (transkriptsiooni pikkus 24.5 lehekülge).

2.3. Andmeanalüüsi meetod

Intervjuusid analüüsisin kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit kasutades, kuna kvalitatiivse sisuanalüüsi kaudu on võimalik saada ülevaade uuritavast tekstist kui tervikust ja see võimaldab keskenduda teksti peamistele ja olulistele tähendustele, toetades ka ridade vahele peidetu analüüsimist (Kalmus, Masso ja Linno, 2015). Sisuanalüüsi meetod on sobilik teemade puhul, kus on eesmärk kirjeldada vähem uuritud valdkondi (Laherand, 2008: 290) nagu seda on ka antud töö fookuses olev õpetajate küberkiusamise temaatika. Eeltoodu pinnalt leidsingi, et kvalitatiivse

sisuanalüüsi meetod toetab igati minu magistritöö uurimiseesmärkide elluviimist ja töö olemust ja sobib kogutud andmete analüüsiks.

Analüüsi protsessiga alustades lugesin esmalt intervjuude transkriptsioonid põhjalikult läbi. Pärast transkriptsioonide lugemist alustasin tekstide kodeerimisega, milleks kasutasin tarkvara MAXQDA. Kodeerimisel kasutasin sisuanalüüsis induktiivset lähenemist, mis aitab paremini mõista ja uurida intervjueritute tõlgendusi ja tähendussüsteeme (Kalmus, Masso ja Linno, 2015). Induktiivne ehk avatud kodeerimine tähendab seda, et koodid tuletatakse tekstist, andes tekstilõikudele, lausetele või sõnadele üksikasjalikud tähendused (*Ibid.*). Esmalt kodeerisin pea pooled intervjuud väga detailselt: andsin igale lausele ja lause osadele teksti sisu kirjeldavad koodid. Peagi oli näha peamisi mõtteid ja teemasid, mis hakkasid intervjuude lõikes korduma. Tehtud kodeeringute põhjal panin paika suuremad kategooriad. Nendeks olid: õpetajate küberkiusamise kogemused, küberkiusamise tagajärjed õpetaja tööelule, igapäevaelule ja sotsiaalmeedia kasutamisele, õpetajate küberkiusamise toimetulekumeetodid ja õpetajate arvamuste põhjal välja tulnud soovitused õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks. Samuti märgistasin ära kohad, mille taga peitus minu meelest oluline informatsioon. Pärast esmast koodide andmist tegin peamiste suurte kategooriate all omakorda alakategooriad, mille alla vastava sisuga kokku käivad koodid paigutasin. Hiljem jaotasin lähtudes uurimisküsimustest ka algsed kategooriad kompaktsemalt kokku, kus koondasin kõik osad, mis olid tagajärgedega ja lahendustega seotud. Selle tulemusel tekkis kolm peamist kategooriat: õpetajate küberkiusamise vormid, küberkiusamise tagajärjed ja võimalikud lahendused. Kategooriapõhiste uuringutulemustega saab lähemalt tutvuda kolmandas peatükis.

2.4. Tundlike teemade uurimise eetika

Kuna tegemist on tundliku teemaga, tuli mul uurijana läbi mõelda mitmeid erinevaid eetilisi nüansse, selleks, et magistritöö jaoks informatsiooni kogumisel oleks tagatud uuringuga seotud osapooltele kahju mitte tekitamine. Peamised märksõnad, millele soovisin magistritöö raames tähelepanu pöörata on ausus, privaatsus, anonüümsus ja konfidentsiaalsus (Teadustöö eetika, i.a). Enne intervjuu läbiviimist tuli tagada osalejate informeeritud vabatahtlik nõusolek, mis garanteeris, et uuringus osalev õpetaja on teadlik uurimistöö eesmärgist, enda õigustest, nii uurimistööst tõusetuvast potentsiaalsest kasust aga ka võimalikest kaasneda võivatest ohtudest ning et soovi korral on kõigil intervjueritavatele võimalus loobuda uuringus osalemisest mistahes ajahetkel (Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli bioeetika komisjon, 2013). Enne intervjuud tutvusid

intervjueeritavad nõusoleku vormiga (Lisa 1) ja allkirjastasid selle, mis kinnitas, et uuringus osalenud õpetajad on teadlikud magistr töö olemusest ja sellega seotud protseduuridest.

Antud magistr töö kasutasin anonüümsuse tagamiseks järgmisi meetmeid: uuringu tundliku ja subjektiivse iseloomu tõttu pole töös esitatud osalejate nimed, kontaktandmed, organisatsioonide nimed ja muud identifitseerivad andmed. Eemaldatud andmed asendasin tärniga ja märkisin sulgudesse üldistava märkuse teema kohta. Näiteks kui õpetaja rääkis oma õpetavast aineist, siis eemaldasid identifitseerivad andmed ja panin selle asemel “*(õppeainega soetud sisu)”. Intervjuude transkriptsioonide täistekstidele on ligipääs lisaks uuringu läbiviijale vaid magistr töö juhendajal ning vajadusel töö kaitsmiskomisjoni liikmetel. Intervjuu salvestisi hoidsin isiklikus arvutis alles töö kaitsmiseni. Lisaks magistr tööle on intervjueeritavalt saadud luba kasutada uuringu andmeid rahvusvaheliste publikatsioonide ja konverentsi tekkannete kirjutamiseks. Teistes kirjutistes andmete kasutamisel kehtib sarnaselt magistr tööle anonüümsuse garantii rakendamise nõue.

Lisaks tuli pöörata tähelepanu intervjuude läbiviimise viisile, tagades, et vestluse keskkond oleks õpetajale võimalikult mugav ja usaldusväärne. Selleks, et tagada õpetajatele võimalikult hea keskkond, said uuritavad ise valida vestluse läbiviimise koha ja vormi. Enne intervjuu alustamist rääkisin uuringuga seotud informatsioon suuliselt üle, et õpetajad teaksid uuringuga kaasnevaid nüansse (intervjuu salvestamine, transkribeerimine ja anonüümsuse garanteerimine jne). Samuti tuli tagada, et intervjuu küsimused oleks võimalikult neutraalselt esitatud ning ei tekitaks uuritavale liialt ebamugavust. Uurijana andsin enda poolt parima, et õpetajad tunneksid minuga vesteldes ennast hästi ja esitatavad küsimused ning nende esitamise viis oleksid võimalikult objektiivsed. Samas pidasin oluliseks seda, et inimene näeks, et ma saan temast aru ning mõistan ta läbielamisi. Uurijana leidsin, et intervjueeritav peaks tundma, et ta viibib keskkonnas, kus aktsepteeritakse tema mõtteid ja kogetut. Näiteks, kui õpetaja pidi ennast veidi koguma, et küberkiusamise kogemusest rääkida, andsin talle märku, et mõistan teda ja ta võib võtta vajaliku aja pausi jaoks.

2.5. Uurija refleksioon

Käesolevas peatükis toon välja erinevad uuringu tegemisega seotud mõtted ja kogemused, millega minul kui uurijal uuringu läbiviimise protsessis silmitsi tuli seista. Reflekteen enda kui uurija kogetut ja toon välja järeldused uuringu protsessist ja enda tegevusest. Esitatud järeldustest võib kasu olla ka tulevastele uurijatele nende enda uurimisprotsessi läbiviimiseks.

Magistritööga alustades aimasin veidi ette, et valimi värbamine ei pruugi väga lihtne olla. Pidin seda ka praktikas tõdema, kui 2018. aasta sügisel küberkiusamise kogemusega õpetajaid otsima hakkasin. Kontakteerumisprotsessi alguses oli palju neid, kes ei osanud informantide leidmisel aidata. Hiljem, kui olin jõudnud esimeste informantideni, hakkas lumepall aina paremini veerema ning üha rohkem jõudis minuni vihjeid ja otsekontakte. Valimi värbamise perioodi lõpus tundsin, et minuga võetakse aktiivsemalt ühendust ja tegelikkuses oleks võimalik jõuda rohkemate õpetajateni, kellel on kogemus küberkiusamises. Paraku uuringu ajaraami tõttu ei olnud võimalik värbamisprotsessi pikendada. Soovitan tulevastel uurijatel, kelle uurimisteema on pigem tundlikum ja kus on tõenäoliselt tegemist kriitilise sihtrühmaga ehk võib olla võimalus, et intervjueeritavaid ei leia nii kergelt, hakata värbamisega juba väga varakult pihta. Soovitatavalt aasta aega varem.

Kuna kasutasin värbamisel lumepallimeetodit, siis väga suur aeg kulus kaudsemate kontaktidega kontakteerumisele ja nendega suhtlemisele. Kuna värbamisel oli vaja paljudega ühendust võtta (üle saja saadetud kirja, lisaks meeldetuletuskirjad ja pikemad kirjavahetused), tegin eraldi suhtlemise haldamiseks failid, milles hoidsin järge saadetud kirjadest, saadud vastustest ning edasistest kokkulepetest ja soovitustest. Loodud süsteem aitas väga hästi hoomata, mis etapis kellega suhtlus on ja millistele edasistele kontaktidele tuleks kirjutada. Seega soovitan tulevastel uurijatel valimi korral, mis eeldab rohket kirjavahetust, luua endale võimalikult mugav süsteem, millega saaks kogu värbamisprotsessi täpsemalt hallata.

Intervjuu kava koostades soovitan mõelda tundliku teema puhul väga läbi ja vaadata kriitilise pilguga üle, et ega ei ole suunavaid või uuritava identiteeti avalikustavaid küsimusi. Minu algse intervjuu kava sees oli küsimus õpetava aine kohta, mille ma pärast esimest intervjuud eemaldas, sest õpetaja tõi ise välja, et isegi õpetajalt õpetava aine küsimine võib anda väikeses Eestis rohkem aimu, kellega tegu on. Seega eemaldas selle küsimuse ning ei uurinud intervjuu küsimustes õpetaja eriala kohta midagi (v.a juhul, kui see oli väga seotud õpetaja jagatud juhtumiga. Intervjuude transkriptsioonides eemaldas vastavad kohad).

Uurijana tuleks olla valmis selleks, et intervjuu kava ei kulge plaanitud järjekorras. Intervjuu küsimuste esitamise järjekorra muutumine ning ka lisaküsimuste esitamine on iseloomulikud poolstruktureeritud intervjuudele. Olin intervjuusid tegema minnes nende aspektidega arvestanud. Küll aga võib juhtuda, et uuritav suunab ise teemaplokkide sisu või vastab mingitele küsimustele varem ära. Puutusin sellega intervjuusid tehes mitmel korral kokku ning mul tuli keset vestlust jälgida hoolega, mis etapis me intervjuuga oleme ja mis küsimustele mul tuleb veel vastuseid

uurida. Vahel oli keeruline järke pidada ning paaril korral jäi mul mingite õpetajate puhul mõned lisaküsimused küsimata. Seega oleks hea intervjuul jooksvalt üles märkida, kus vestlusel pooleli jäädi ja mis küsimusi oleks vaja veel küsida.

Uurijana oli mul vaja arvestada õpetajatega, kelle kohustuste maht on üldjuhul niigi suur, mis võib hakata mõjutama õpetaja võimalust ja motivatsiooni uuringus osaleda. Mitmel korral muutsime õpetajatega vestlemise aega, sest õpetajal tulid olulisemad teemad vahele. See oli ka põhjus, miks olin alati valmis ja pakkusin välja, et võin silmast silma kohtumistele ise tulla valitud asukohta. Uurijana tahtsin tagada, et õpetajatel ei oleks lisanduvaid kulusid, sest juba ajaline panus uuringusse oli arvestatav. Tundsin, et uuringu läbiviimisel paindlikkuse võimaldamine oli õpetajate kaasamisel kasulik, sest nad tundsid minu poolt soovi panustada ja nad ei pidanud oma igapäevatoimingutes väga suuri muudatusi ajaliselt tegema.

Lisaks saatsin alati õpetajale või kaudsemale kontaktile kirjutades ka lingi video-üleskutele (alates 2019. aasta algusest, kui olin video avaldanud). Soovisin, et õpetajatel oleks mind kui uurijat ka enne osalemist võimalik näha. Leidsin, et kui õpetajal on võimalus mind kui uurijat enne osalemist lähemalt näha, võib tal olla suurem julgus tulla minuga vestlema sellisel tundlikumal teemal ja rääkida oma lugu.

Suur osa intervjuueeritavates eelistas silmast silma kohtumisel kohtuda kusagil kohvikus või restoranis. Küsisin alati õpetajatelt endalt, kas neil on mingi kindel koht, mida nad eelistaksid. Juhul, kui ei olnud, tegin ise eeltööd ja uurisin, kas kohtumispaik on piisavalt suur, et olla pigem eraldatud. Mitmel korral helistasin söögikohta ja uurisin privaatsema vestluse pidamise võimalusi. Võimaluse korral läksin alati enne intervjuu algust ka kohtumispaika, et leida vestlemiseks kõige privaatsem koht.

Õpetajatega kohtumisel pidasin väga oluliseks, et õpetaja tunneks minuga vestledes end võimalikult hästi. Enne kohtumist ei olnud peale esmase vestluse ja kokkulepete võimalust meil õpetajaga lähemalt tutvuda. Seetõttu pidasin oluliseks alati enne intervjuud uurida õpetajate käest, kuidas neil elus kui ka kooliga seonduvalt läheb. Olenemata sellest, et kohtumiseks oli kokku lepitud ligikaudne aeg, ei tahtnud ma tutvumisel kiirustada, sest see, kuidas õpetaja ennast alguses minuga tunneb, võib mõjutada õpetaja avatust ja enesetunnet. Lisaks rääkisin enne intervjuu algust alati veidi ka endast, oma õpingutest kui ka uurimisteema valiku põhjendusest, et õpetajad ise saaksid minust kui inimesest rohkem aimu ning et neil tekiks minuga hea ja usaldusväärne suhe. Vaiksema ja kinnisema loomuga õpetajate puhul tajusin kohtumise alguses rohkem vaoshoitust, kuid intervjuu kulgedes tundus mulle, et kõik õpetajad hakkasid ennast vabamalt tundma. Üldiselt

jäi mulle mulje, et kõikidel õpetajatel oli minuga mugav rääkida ja vestlus oli neile meeldiv. Nii mitmelgi korral jagasid õpetajad häid sõnu intervjuu küsimuste ja läbiviimise kohta. Mitmed õpetajad tõid välja minu sõbralikku ja mõistvat olekut ning ütlesid, et mul on hea kuulamisoskus.

Intervjuude ajal esines paaril korral olukordi, kus õpetajal oli emotsionaalselt raske ning õpetajal tulid juhtunust rääkides pisarad silma. Selle jaoks olid mul kaasas salvrätikuid ning vaatasin, et näiteks kohvikus vesteldes oleksid salvrätikud kättesaadaval. Alati, kui nägin, et õpetaja vajab aega juhtunu kirjeldamiseks, andsin talle märku, et ma saan tema emotsioonidest aru, et meil pole kiire ning et võime võtta vajamineva hetke pausi jaoks.

Lisaks andsin õpetajatele pärast intervjuud teada, et nad võivad minuga igal ajal ühendust võtta. Seda nii siis, kui on soov üldiselt teemast rääkida kui ka siis, kui tundub, et emotsionaalselt on raske ning on soov kellegagi vestelda. Tagantjärele mõeldes võinuks mul olemas olla täiendav tugi õpetajatele, kellel tekkis intervjuu ajal emotsionaalsemaid hetki. Oleksin võinud õpetajatele jagada näiteks kontaktandmeid, kust on võimalik saada psühholoogilist abi, et intervjuudest üles tõstatatud teemad ja haavad lahendust saaksid.

Tundliku teema korral tuleb olla valmis ka selleks, et see mõjub sulle kui uurijale kurnavalt. Mitmel korral pärast intervjuud olin ise emotsionaalselt üsna väsinud, sest elasin seesmiselt õpetajate kogemustele väga kaasa. Raske oli juhtudel, kus õpetaja oli küberkiusamise kogemuse tagajärjel pidanud silmitsi seisma mitmete tõsisemate raskustega. Kuigi võisin juba intervjuu ajal tunda õpetajale kaasa, olin ma õpetajate suhtes küll empaatiline, kuid ma hoidsin alati enda emotsioone tagasi, et minu kui uurija poolt ei tuleks emotsionaalselt liialt palju mõjutusi. Tundsin, et mina kui uurija, peab jääma tasakaalukaks ja rahulikuks. Soovitan selliste olukordadega hakkama saamisel panna juba enne intervjuud vaim valmis, et kohtumisel kuuldu võib ka enda enesetunnet mõjutada.

3. TULEMUSED

Tulemuste peatüki esimeses osas annan ülevaate õpetajate küberkiusamise kogemustest. Teises osas on välja toodud õpetajate küberkiusamise tagajärjed ja kolmandas osas esitan erinevad võimalused, kuidas intervjueeritavate kogemustele tuginevalt oleks õpetajate arvates võimalik õpetajate küberkiusamise teemaga tegeleda. Kuna õpetajad nägid veebipolitseid endale olulise instantsina, siis pöördusin pikaajalise töökogemusega endise veebikonstaabli Maarja Punaku poole, et saada ka eksperdi soovitusi õpetajate küberkiusuga tegelemiseks. Peamised politsei soovitused ja ideed on kajastatud tulemuste viimases peatükis.

3.1. Küberkiusamise vormid õpetajate kogemustele tuginedes

Käesolevas peatükis olen uuringus osalenud õpetajate küberkiusamise kogemused jaotanud sarnasuste alusel viieks peamiseks küberkiusamise vormiks. Iga kategooria all on kirjeldused õpetajate küberkiusamise juhtumitest. Tasub siinkohal märkida, et valimis leidis viis õpetajat, kellel oli enda sõnul küberkiusamise kogemusi rohkem kui üks.

Visuaalide manipulatsioon (fotod ja meemid)

Kõige enam, täpsemalt pooled, uuringus osalenud õpetajad, olid kokku puutunud õpilastepoolse küberkiusamisega, mis oli seotud fotode tegemise, kasutamise, moonutamise ja jagamisega. Õpetajate poolt räägitud kirjelduste põhjal sai eristada kahte laadi fotodega seotud küberkiusamist:

- 1) pildimaterjal saadakse õpetajat pildistades, seejärel fotot töödeldakse ja jagatakse sotsiaalmeedias;
- 2) kasutatakse ja levitatakse internetist leitud ja vabalt kättesaadavaid juba olemasolevaid fotosid õpetajast.

Kuue õpetaja küberkiusamise juhul oli tegemist olemasolevate fotode halval eesmärgil kasutamisega, mille puhul fotod võeti kas avalikest kooliga seotud veebikeskkondadest (nt kodulehekülg, kooli sotsiaalmeediakanal); õpetaja isiklikelt sotsiaalmeedia kontodelt (nt Facebook, Instagram) või õpetajaga ühistest vestlusgruppidest, kuhu õpetaja oli lisanud endast foto. Kahel õpetajal oli kogemus küberkiusamisega, kus foto oli tehtud õpetajast otse kiusaja poolt: ühe intervjueeritava kogemus sisaldas õpetajast foto tegemist klassis tunni ajal, kuid teisel juhul oli õpetajatest tehtud foto avalikus ruumis väljaspool kooli. Samuti oli õpetajate küberkiusamisel erinevusi selles, kas pildimaterjal õpetajast pandi üles avalikku keskkonda, kus on pea kõigil

võimalik fotot näha (nt õpilase isiklik sotsiaalmeediakonto, kooli meemide Instagrami konto) või oli fotot levitatud sotsiaalmeediakanalite sisegruppides (nt Facebooki Messenger, Facebooki grupid).

Kahel intervjuueeritaval oli küberkiusamise kogemus seotud meemidega. Esimese juhtumi puhul võtsid õpilased kooli kodulehele koolisündmusest üles pandud fotode seast kaks fotot õpetajast (Õ5). Fotod pandi õpilaste poolt loodud kooli meemide lehele üles, millele oli õpetaja hinnangul lisatud “nõme” pealkiri. Samas võib õpetaja sattuda ka ohvriks enda isiklikule sotsiaalmeedia kontole üles laetud materjalide väärkasutamise tulemusena. Näiteks pani õpetaja (Õ6) endast ühe foto sotsiaalmeediasse üles ning õpilane jagas õpetaja fotot enda isiklikul kontol, kus ta imiteeris õpetajat ja kõrvutas enda ning õpetaja pilti. Veel teiselgi intervjuueeritud õpetajal (Õ14) oli negatiivne kogemus erinevate õpilaste tehtud meemidega (3-4 eri versiooni), mille tegemiseks oli kasutatud fotot õpetaja isiklikult Facebooki profiililt.

Õ14: “Üks pilt oli mitme meemiga. Mikihiiired ja need igasugused. Üks mingi tegelane. Mikihiiir ei olnud, aga selline koomiksi variant. Ei oskagi öelda, mis ja kuidas. See oli lolli mõistusega tehtud, taheti natuke naerda.”

Kui meemide tegemise puhul võib eesmärgiks olla nalja tegemine, näiteks ilma konkreetse soovita õpetajat haavata, siis intervjuueeritud õpetajate hulgas on ka neid, kelle kogemusi töödeldud fotodega enam ebaõnnestunud huumoriks pidada ei saanud. Ühel õpetajal oli pikema aja jooksul korduvaid kogemusi küberkiusamisega, kus õpilased olid teinud koolis tunni ajal õpetajast foto ning neid väga vulgaarsete sõnumite ja illustratsioonidega moonutanud. Töödeldud fotosid kasutati seejärel sotsiaalmeedia sisegruppides levitamiseks.

*Õ3: “Selle õppimise ajal siis oligi, võeti siis vaikselt kotist raamat. Raamatuga koos ilmus muidugi ka telefon, millega tehti pilti. /.../ Siis tehti ka minust ja seda pilti moonutati ja pandi ühe looma selga ja siis... noh... ja siis sinna juurde oli ka siis selgitavad tekstid kuni sinnamaani, et ka nooltega, mida ühelt poolt ja teiselt poolt nagu teha võib... selline hästi labane. Ja muidugi välja toodud, et “see vana vördjas, mis mõttes, *(protest õpetaja töö tegevuse vastu).” Selline nagu... tekstidega pilt. Ja see läks siis ringlema.”*

Eelnev kogemus kirjeldab, et õpilased võivad küberkiusamisel kasutada fotode monteerimist olulise vahendina. Piltide töötlemisel kaasatakse ka õpetaja isiklike andmeid, materjale ja õpetaja olemust kirjeldavaid elemente. Nii näiteks kirjeldas üks uuringus osalenud õpetaja (Õ4), kuidas õpilane võttis kooli kodulehelt õpetaja foto ja lisas sellele moonutatult õpetaja personaalseid

isikuandmeid ning täiendavaid elemente. Õpilane jagas seejärel töödeldud fotot oma isiklikul Instagrami kontol.

Intervjuudest nähtus, et mõningatel juhtudel võib õpetaja sattuda küberkiusamise ohvriks ka gruppides, mille õpetaja ise on sotsiaalmeedias õpilastega suhtlemise ja info levitamise eesmärgil loonud. Näiteks sattus üks intervjuueeritav (Õ13) küberkiusamise ohvriks foto tõttu, mille ta oli lisanud enda loodud sotsiaalmeedia gruppi. Õpetaja oli pannud foto ühisesse gruppi, et kutsuda enda õpilasi ülesse aktiivsusele koolitegevuses. Klassiõpilased, kellel oli negatiivsem suhtumine õpetajasse, töötlesid fotot ning jagasid seda siseringkondades, kuhu õpetajal ligipääsu polnud. Õpetajad on sisegruppides enda kohta levitatud materjalist saanud teada läbi kaasõpilaste või kolleegide.

Kirjad ja sõnumid veebis

Uuringus osalenud õpetajatel oli olnud kogemusi ka sellise küberkiusamisega, mille puhul saadab kiusaja negatiivse sisuga sõnumeid või kirju otse adressaadile ehk õpetajale endale. Sellelaadne negatiivne kogemus oli kolmel õpetajal ning peamiste otsese kiusamise kanalitena kasutati kiusajate poolt Facebooki Messengeri ning e-kirja.

Esimese õpetaja (Õ1) puhul oli tegemist korduva kiusamisega, kus õpetaja hakkas õpilaselt saama väga solvavaid kirju Facebooki Messengeri. Teisel intervjuueeritaval (Õ11) oli samuti kogemust Facebooki vahendusel toime pandud küberkiusuga. Antud juhul oli küberkiusajaid mitu ning õpetaja sattus küberkiusamise ohvriks, sest sekkus oma kolleegi küberkiusamisse. Küberkiusaja kirjutas õpetajale libakonto alt ning lisis õpetaja Facebooki grupivestlustesse, kus hakati õpetajat ähvardama ning solvama. Õpetaja lahkus korduvalt lisatud gruppidest, kuid kiusaja jätkas õpetaja gruppide lisamist.

*Õ11: “Hoolimata sellest, et ma ütlesin, et see on illegaalne tegevus, mind ei võetud kuulda. Kedagi ei huvitanud, et ma soovisin seda situatsiooni lõpetada, mille nad olid loonud sinna Facebooki Messengeri suhtlusvõrku. Ma sain igasuguse vulgaarse sisuga sõnumeid aja vältel, kevad 2018 kuni jaanuar 2019. See järjepidev info või osalemine nendes roppudes vestlustes ja minu kaasamine sinna ja minu suunal roppuste välja ütlemine. Ja ähvardamine ka. /.../ Enamustes on siin ikkagi selline kutse, umbes et “Jou, *(õpetaja nimi), vana vitt, kus Sa oled?”, “Tuss, kuuled vä?”. Nendele asjadele ma ei ole reageerinud, siis nad ketravad seda ja näevad, et ei tule mingit reaktsiooni.”*

Järjepidev küberkius võib õpetajas tekitada abituse tunnet, sest hoolimata märguandest kiusamise lõpetamise soovist, võib tegevus kiusaja poolt jätkuda. Tulenevalt kiusaja võimalusest jääda anonüümseks, ei pruugi õpetajal olla võimalust end kaitsta. Seda ilmestab ka ühe uuringus osalenud õpetaja (Õ12) kogemus, kes sai õpilase poolt negatiivse tooniga anonüümse e-kirja, sest oli õpilasele halva käitumise tõttu teinud märkuse. Õpetaja tajus õpilase poolt edastatud kirja ähvardusena.

Õ12: “See on... ma nagu aimasin sealt tagant nagu sellist tohutut... ma ei tea. Mulle tundus, et see on nagu kirjutatud sellise tõsise vihaga, või sellise... noh, ma ei oska öelda. /.../ Et see on nagu see, mis mind on nagu teinud murelikuks ja ettevaatlikuks, et... et noh sa ei tea tegelikult, mida ta mõtleb ja mida ta võib teha.”

Toodud näited õpetajate küberkiusamisest näitavad, et õpilased kasutavad tihti küberkiusamise vormina otseste negatiivsete sõnumite ja kirjade saatmist.

Laim, tagarääkimine, valeinfo jagamine

Uuringus osalenud õpetajad olid ka kokku puutunud sellise küberkiusamise vormiga, mille puhul jagatakse veebis õpetaja kohta ebakorrektselt ning õela sisuga infot. Kahel õpetajal oli enda sõnul olnud kogemus olukorraga, kus õpilased levitasid nende kohta valeinfot ja rääkisid neid privaatgruppides taga. Antud kogemuste puhul oli iseloomustavaks tunnusjooneks see, et küberkiusamine polnud otse adressaadile edastatud.

Mainitud õpetajatega vesteldes ilmnes, et neil on küberruumis rohkem kui ühe korra olnud kokkupuuteid tagarääkimise ja laimu levitamisega. Esimesel juhul tõi õpetaja (Õ7) välja kogemuse, kus temaga seotud meedias avaldatud artikli kommentaariumis õpilased anonüümsetl avaldasid õpetajaga seonduvat isiklikku infot ning kommenteerisid teda isiklikult väga negatiivselt. Õpetaja sai õpilaste tegevusest kommentaariumis teada läbi kaasõpilase, kes oli kuulnud kiusajaid sellest rääkimas ning enda teo üle kiitlemas. Samal õpetajal oli kokkupuude ka olukorraga, kus tema vastu negatiivselt meelestatud noorte grupp solvas väga vulgaarselt ning rääkis tema kohta internetis kinnises grupis laimu.

Avalikus veebivõrgus tehtud õelad ja alatud kommentaarid õpetaja aadressil olid meelehärmi teinud teistelegi uuringus osalenud õpetajatele. Teine õpetaja (Õ5) tõi oma kogemustest rääkides välja kokkupuute õpilaste poolt kooli Facebooki avalikule lehele üles pandud postitustega, milles on õpetaja sõnul olnud ebameeldiv sisu. Intervjuust ei selgunud, et tegemist oleks olnud ühe

konkreetsse õpilasepoolse pideva küberkiusamisega, vaid õpetaja kirjeldas seda kui aeg-ajalt esinevat nähtust.

Õ5: “No, siin on veel... tähendab kooli Facebooki lehel. /.../ ...sinna on nagu ka postitatud. Seda muidugi jälgib see, kes administreerib seda, aga sinna on ka ikkagi pandud aeg-ajalt mingisuguseid nõmedaid märkusi mingisuguste asjade kohta. /.../ Muidugi alati, kui keegi on midagi kirjutanud, see alati blokeeritakse, võetakse nagu see võimalus edasi midagi kirjutada. Aga noh, fakt on see, et ta on selle ära kirjutanud ja noh... et keegi on juba näinud. Ja netis asju panna: mis on sinna kord kirjutatud, see juba mingisugusel viisil sinna ju jääb.”

Samal õpetajal oli kogemus laimu levitamise, kus õpilane tegi enda isiklikul Facebooki profiilil avaliku postituse, mille sisus kritiseeris õpetaja õpetamismeetodeid ning õpetaja eraelu puudutavaid nüansse. Võrreldes eelpool mainitud kooli Facebooki kontole aeg-ajalt postitatud märkustega võttis õpetaja antud juhtumit palju tõsisema küberkiusamise intsidendina.

Õ5: “See Facebooki postitus tookord, /.../ mis õpilane oli pannud oma lehele. See ei meeldinud ka absoluutselt selle pärast, sest see oli täiesti ebaõiglane. Ta oli nagu vale. Sest ei ole nii. /.../ Mmm... (mõtleb) ma olin ikka häiritud. Vastik oli. No ei ole hea lugeda mingi suvalise inimese kuskilt postitusest ikkagi enda täisnime onju ja enda noh... väga ebamugav oli. Väga halb oli.”

Õpetajate küberkius võib tihti olla seotud õpilaste poolt õpetaja kohta valeinfo levitamise ja tagarääkimisega. Suuresti võib sellelaadne küberkius toimuda õpetajale varjatult ja privaatesmates gruppides. Samas võib õpetajaid sattuda ka õpilaste poolt pideva jälgimise ohvriks.

Jälitamine ja ahistamine veebis

Ühel uuringus osalenud õpetajal (Õ2) oli kogemus sotsiaalmeedias toimuva õpilasepoolse järjepideva jälgimise ja ahistamisega. Antud juhtumi puhul hakkas õpilane õpetaja sotsiaalmeedia käitumist väga aktiivselt jälgima ning andis ka õpetajale klassiruumis isiklikult suheldes teada, et on õpetaja sotsiaalmeedias toimuvaga kursis. Asi jõudis nii kaugele, et õpilane hakkas mitmes sotsiaalmeedia keskkonnas tegema libakontosid, et nende abi saada kutse õpetaja sõbralisti ning seeläbi pääseda ligi veelgi rohkemale infole, mida õpetaja postitas. Taoline küberkiusamine oli järjepidev ning õpilase tegevus kestis pikemal perioodil.

Õ2: “Ja siis mingi hetke avastas, et mul on Instagram. Mul on kinnine konto, et seda näevad siis inimesed, keda ma tahan, et seda näevad ja siis tuli ka, et “õpetaja, ma tean,

et sul on Instagram”. Ja järjest see jätkus ja jätkus... /.../ Ja noo, ta käis klassis ringi ja näitas, et õpetajal on selline pilt jaa...no kõik sellised asjad. Õnneks mul ei olnud seal mitte midagi hullu, täiesti tavalised pildid, aga ikka mind see häiris, et niimoodi käib... /.../ Ja mingi hetk nägin, et ta saatis Instagramis mulle selle jälgimistaotluse. Panin, et ma ei nõustu sellega ja siis hakkas järjest tulema ja tulema ja lõpuks panin ta kontole blokeeringu peale, et rohkem ei näeks. Ja siis tuli järgmine konto. Kordus täpselt sama asi... ja järgmine ja...”

Lisaks eelmainitud juhtumitele oli uuringus osalenud kahel õpetajal küberkiusamise kogemused, mis ei sobitunud oma tunnuste poolest väga hästi eelpool mainitud kategooriate alla. Ühel õpetajal (Õ9) oli kogemus olukorraga, kus tunni ajal korda segav ja õppetegevusest kõrvale hoiduv õpilane lisas õpetaja nime mingisugusesse programmi ja lasi programmist tulevat võõrkeelset teksti kogu klassile.

*Õ9: “Nad võtsid tunnis, konkreetselt see üks poiss, nad võtsid telefoni välja, kuigi meil on koolikodukorra järgi keelatud tunnis telefon. Kui õpetaja pole ülesannet andnud, siis ei võta telefoni välja. Loomulikult ta ju ei pannud seda tagasi. Ma ei lähe talt seda ka ära kakkuma /.../. Ühel hetkel kaikus üle klassi mingi *(võõrkeelne) jutt minu nimega. Ta pani mu mingisse programmi, kus oli minu nimi sees. Ja see ehmatas mu ära, sest ma tegelikult ei tea, mis ja mida ta teeb. Ma palusin tal selle ära kustutada. Ma ei tea, ma loodan, et ta seda kuskil mujal ei kasutanud. Aga fakt iseenesest jah. See oli ehmatahv.”*

Teine õpetaja (Õ4) tõi välja kogemuse, kus teda lisati ühe õpilase poolt privaatsesse gruppi, milles teatud grupp õpilasi mõnitas kaasõpilast ning kirjutasid solvavaid kommentaare õpetajate kohta – õpetajat justkui sunniti pealt vaatama olukordi, mida ta ei soovinud näha. Grupis olnud sisu sisaldas palju roppusi ja pornograafilisi materjale. Gruppi lisatud õpetaja enda kohta midagi negatiivset ei avaldatud ja ei käsitletud. Küll aga tõi õpetaja antud juhtumi küberkiusamise kogemustest rääkides välja, sest pidas küberkiusamisel piisavaks seda, et teda ilma nõusolekuta sellisesse gruppi üldse lisati ning ta pidi niivõrd õudse sisuga kokku puutuma.

Õ4: “Jah, see oligi väga nõme, et noh... et juba see ka hirm, et kui seal on sellised lingid või videod, porno sellised klipid, kas sealt tuleb mingi viirus või asi. Äkki on mul see kõik ees, äkki ma seda kõike näen. Ikka tükk aega pidin sisse-välja hingama, enne kui ma hakkasin... suutsin, et ma siis kerin tagasi, mis seal üldse on. Et noh... siis ma avastasingi sadu lehekülgi varem selle, et seda(kaasõpilast) seal solvati ja nii, pildistatud on mitu korda ja.”*

Antud õpetaja kogemuse põhjal on justkui meelevaldselt õpetaja lisamine ebameeldivatesse gruppidesse samuti küberkiusu alla minev. Samuti oli sarnasust näha ühe teise õpetaja (Õ11) küberkiusamisega, keda küll ka otseselt grupivestluses solvati ja rünnati (Õ4 puhul otsest kiisamist ei olnud), kuid õpetaja sõnul kategoriseerus tegevus küberkiisuna juba seetõttu, et teda pärast gruppidest lahkumist nendesse pidevalt tagasi lisati.

Identiteedivargus

Valimis olnud õpetajate seas oli ühel õpetajal (Õ10) kokkupuude olukorraga, kus punkt õpilasi tegi õpetajale sotsiaalmeedias libakonto, kopeerides õpetaja originaalselt profiililt andmed ning materjalid. Libakonto alt hakati õpetaja nime all veidra sisuga postitusi tegema. Õpetaja sai juhtunust teada läbi kolleegide, kes uurisid õpetajalt, miks ta selliselt sotsiaalmeedias käitub.

Õ10: Oli tehtud libaleht, seal internetis ja kõik minu andmed, minu pildid ja mingid väljendid, mis olid seal, no head väljendid, nad parandasid, lisasid need sellele lehele sotsiaalvõrgus. Levitasid ja kirjutasiid minu nimelt mingid asju, mis minuga ei ole seotud.

Õpetajal ei õnnestunud konkreetne kiisaja tuvastada, kuid suhtles avalikult terve klassiga, mille klassi õpilasi pidas potentsiaalseteks kiisajateks, andes teada, et talle ei meeldi selline tegevus ja palus konto eemaldada. Suhtlemise tulemusena libakonto kustutati, kuid õpetaja avastas umbes kuu aega hiljem, et see libakonto on uuesti aktiivne. Sel korral kontakteerus õpetaja portaali administraatoritega, kes pärast isikutuvastust libakonto sulgesid.

Õpetajate jagatud lugude põhjal on näha, et õpetajatel on väga erinevad kokkupuuted küberkiisamisega, kuid domineerivateks on peamiselt visuaalse materjali manipulatsiooni ning selle levitamise seotud juhtumid. Õpetajate küberkiisamise kogemused näitavad, et tegemist võib olla otsese kiisamisega, kus saadetakse negatiivseid sõnumeid või kirju otse adressaadile, kuid samas on õpetajatel kogemus ka kaudse kiisamisega, mille puhul on tegemist kas avalikult või privaatsetes gruppides levitatud laimu ja tagarääkimisega. Kõige tõsisemad juhtumid olid seotud identiteedivarguse ja järjepideva õpetajat ahistava jälgimise ja kontakti otsimisega sotsiaalmeedias.

3.2. Õpetajate küberkiisamise tagajärjed

Uuringu tulemustest selgus, et küberkiisamise kogemus võib õpetajat oluliselt mõjutada. Käesolevas peatükis annan ülevaate tagajärgedest, millega õpetajad on enda sõnul küberkiisamise

järel kokku puutunud. Siinsed alapeatükid on jaotatud kolmeks, kus käsitlen tagajärgi õpetaja tööelule, eraelule ning sotsiaalmeedia kasutusele.

Õpetajate hinnangul sõltub õpetaja suhtumine õpilasepoolsesse kiusu ja küberkiususe iga konkreetse õpetaja isiksusest, mistõttu võib suhtumine olla väga erinev. Juhtunule reageerimine ja toimunu emotsionaalne läbielamine võib näiteks oleneda sellest, kas õpetaja tajub kiusamist pahatahtlikuna või näeb tegu naljana ega võta ülemäära tõsiselt.

Õ7: “On selliseid vastakaid, ühed ütlevad, vaata kui äge ja teised ütlevad, et ma sain trauma. See tunnetamine - vägivalda, kiusu tunnetamine - on ka täiesti erinev.”

Intervjueeritud õpetajate seas oli samuti neid, kellel enda sõnul ei kaasnud küberkiusamisega suuri tagajärgi eraelule, suhetele kolleegidega ega nende õpetajatööle. Samas tõid jutu sees need õpetajad välja kirjeldusi, mis viitavad sellele, et küberkiusust teada saamisel või sellega kokku puutudes vallandub õpetajas paratamatult emotsioone, mis võivad temaga tööl ja eraelus mingi aeg kaasas käia. Näiteks ühe õpetaja (Õ8) sõnul polnud küberkiusamise tagajärgede ajaline kestus pikk ning ta suutis pärast esmast suurt emotsionaalset läbielamist eluga edasi minna.

Õ8: “Selles suhtes jah, ma nagu... ega ma sellest nagu väga muserdatud ei... ma alguses jah nutsin ja niimoodi. No tõesti nagu. Aga järgmistel päevadel läks elu edasi.”

Konkreetse õpetaja (Õ8) sõnade järgi ei olnud ta küberkeskkonnas juhtunust väga löödud. Küll aga tõi õpetaja vestluses välja detaile, kuidas küberkiusamine muutis teda avalike kohtade külastamisel väga ettevaatlikuks. Õpetaja hakkas pingsamalt jälgima ringi käies seda, et ta ei satuks õppuritega samasse kohta (nt restoranid, kauplused), soovides vältida nendega igasugust võimalikku kokkupuudet. Samuti näitab tõik, et õpetaja pöördus pärast küberkiusamisest teada saamist veebikonstaabli poole, et õpetaja oli olnud tegemist siiski olukorraga, millega hakkama saamiseks ta vajab või lootis saada täiendavat abi. Antud vasturääkivuste puhul võivad tagamaad olla selles, et õpetaja ei mõtesta teadlikult endale kogemustest tulenevaid mõjutusi. Õpetajate elud on väga tihedalt õpilastega seotud ning paratamatult võivad negatiivsed kogemused mõjutada õpetaja käitumist ja emotsioone nii väljaspool kooli kui ka töökeskkonnas.

3.2.1. Tagajärjed õpetaja tööle

Uuringus osalenud õpetajate kogemuste põhjal oli näha, et küberkiusamise ohvriks langemine võib mõjutada oluliselt nii õpetaja töösuhteid, tema käitumist töökeskkonnas kui ka õpetamismeetodeid.

Küberkiusamise kogemuse järel tekkis mitmel uuringus osalenud õpetajal **ebakindlus endas kui õpetajas** ning nad hakkasid ennast pidevalt analüüsima. Peamiselt sooviti saada vastuseid sellele, mida nad valesti teevad ja analüüsiti, kas nemad ise on tekkinud olukorras süüdi. Samuti tekkis mitmel uuringus osalenud õpetajal kartus, et küberkiusamine mõjutab nende mainet laiemalt ning ümbritsevad inimesed hakkavad neis kui õpetajais kahtlema.

Õ2: “Ma proovisin tol hetkel hästi palju, et ma ei mõtle ja ei võta seda isiklikult. Inimesed ongi erinevad ja selliseid asju ikka juhtub. Aga noh... aga läks nagu hinge. Just sellega toime tulemine, mõelda, et asi ei ole minus, et mina ei ole selles süüdi.”

Intervjuudest nähtus, et peamiselt mõjutas küberkiusamise kogemus õpetajate üldist **suhtumist juhtkonda ja kolleegidesse**. Küberkiusamisega kokku puutunud õpetajate suhtumine jagunes üldjuhul kaheks. Õpetajad, kes tundsid kooli tuge ja olid probleemi lahendamise tulemusena rahul, hindasid koostööd kolleegide ja juhtkonnaga heaks ning tunnetasid kohati isegi juhtkonna ja kaaskolleegidega suhete paranemist.

Õ10: “Sain toetust ja kindlust, et mul on olemas kolleegid. Nüüd aitan ma ka võib-olla neid rohkem. Kuigi ma oleks ka nii muidu ka aidanud, aga nüüd kindlasti rohkem. Püüan ringkaietset hoida seal.”

Samas õpetajad, kelle sõnul juhtkond ei suhtunud nii õpetaja probleemidesse üldiselt kui ka küberkiusamisse tõsiselt ning kus õpetajal oli tunne, et teda on selle probleemiga üksinda jäetud, olid juhtkonnas pettunud ja neil tekkis juhtkonna suhtes usaldamatus. Negatiivse kogemuse korral oli õpetajatel vähem motivatsiooni ja soovi uute ilmnenud või vate probleemide puhul direktsiooni poole pöörduda.

Õ8: “No, juhtkonda ma enam väga austusega ei vaadanud.”

Näiteks ühe uuringus osalenud õpetaja (Õ12) puhul esines pärast küberkiususe kogemist periood, kus ta teadlikult vältis igasugust kokkupuudet kolleegide ja õpilastega – õpetaja ei käinud kolleegidega enam koos söömas ja klassi liikus läbi kooli keldri, et vältida võimalikku kontakti inimestega. Õpetaja hinnangul olid tal kolleegidega suhted olnud enne küberkiusamise juhtumit tegelikkuses väga head. Küll aga tundis ta küberkiusamise järel, et kooli juhtkond ei suhtunud tema probleemi tõsiselt.

Intervjuudest ilmneb, et küberkiusamise kogemus võib mõjutada otseselt **õpetajate suhteid õpilastega**, seda nii konkreetse(te) kiusaja(te) kui ka teiste õpilastega. Uuringus osalenud õpetajate kogemusele tuginevalt võib väita, et üldjuhul valdas õpetajaid pettumus nii küberkiusaja kui ka

õpilaste suhtes, kes mingil viisil kiusamisega kaasa läksid (näiteks kommenteerisid fotot, postitust). Pettumust tundsid eriti just need küberkiusamist kogenud õpetajad, kes leidsid, et neil olid juhtumiga seotud õpilastega head suhted.

Õ14: “Teada saamine tekitas väga negatiivseid emotsioone tegelikult. Sa teed ju laste heaks midagi ja siis tuleb selline vastus. Selline vastikustunne, negatiivne tunne. Täpsemalt kujutada, siis selline vastikus, mis on seotud ebakindluse juurde tekkimisega, mis on usalduse kaotusega seotud.”

Õ5: “Ütleme, et niimoodi ta ikkagi mõjutab, et pärast seda sama Instagrami lugu, kui ma läksin kooli ja kui mulle tulid tundi ja seisid minu ees need samad inimesed, kes seal olid neid naerunägusid pannud ja... noh... ikka raske oli. Ma oleks tahtnud ikka nagu halvasti öelda või noh... ma ei naeratanud ja ei olnud sihuke sõber nagu ma muidu olen.”

Intervjuueeritud õpetajad nentisid intervjuudes sageli, et juhtunu järgselt õpilastega suheldes ning tööülesandeid täites surusid nad alla küberkiusamisest tulnud negatiivseid tundeid ja emotsionaalseid raskusi. Isegi kiusajaga koolisituatsioonides kokku puutudes eelistasid õpetajad oma tegelikke tundeid mitte välja näidata. Näiteks võis õpetajate käitumine klassi ees olla väga kontrollitud, suhtluses õpilastega oldi pigem formaalsem ning konkreetsem kui enne küberkiusamise juhtumit. Intervjuudest nähtus ka, et olukordades, kus õpetajal oli kiusajaga pärast küberkiusamise intsidenti jätkuvalt pingeline suhtlus, võis õpetaja teadlikult vältida kokkupuuteid õpilasega. Tagantjärele kogetule mõeldes elasid õpetajad neid negatiivseid ja enda jaoks traumaatilisi kogemusi väga emotsionaalselt üle.

Õ3: “Tunnis oli väga raske olla. Konkreetse, kasvõi konkreetse klassi tunnis. Ikkagi suudad olla näiliselt ikkagi see endine, siis sisemiselt ikkagi mitte. See on see, et silm naerab, aga süda nutab, eks. See võitlus iseendaga... (pisarad tulevad silma)”

Intervjuud küberkiusamist kogenud õpetajatega näitasid sedagi, et juhtumiga kaasnevad ebamugavused ja psühholoogilised raskused võivad jätta jälje ka **õpetaja töömotivatsioonile**. Motivatsioonilangust esines enam just neil õpetajatel, kes võtsid küberkiusamise kogemust väga hinge. Nii näiteks tõid mitmed uuringus osalenud õpetajad välja, et neil tekkis küberkiusamise järel mingiks ajaks soovimatus minna kooli, eriti just õpilaste ette, kes olid kas küberkiusamisega otse seotud või olid juhtunust teadlikud.

Õ4: “Ma põhimõtteliselt ei tahtnud enam sinna kooli tööle minna ega midagi... noh... ikka täiesti niimoodi, et kui niimoodi mõnitatakse juba, et noh... see lõi ikka jalad alt ära päris mitmeks nädalaks.”

Uuringus osales ka õpetaja, kes vajab tööle minemisega kaasneva ebamugavustunde ja ärevusega toime tulemiseks meditsiinilist tuge, et olla võimeline üldse klassi ette minema.

Õ4: “Peale seda küberkiusamist selle klassi tundide eel võtsin ma alati palderjani sisse, et ma üldse suudaks seal klassi ees olla ja siis tunnist tulles jõin ma kohvi, et saaks jälle rõhk tagasi. Et noh, seal ei olnud võimalik lihtsalt töötada ilma palderjanita.”

Küberkiusamise kogemus võib seega mõjutada õpetajaid emotsionaalsel tasandil väga tugevalt. See võib kaasa tuua ka selle, et õpetaja võib negatiivsete kogemuste baasil teha otsustavaid samme ka enda karjääri osas. Nii näiteks kuulus uuringu valimimisse mitmeid õpetajaid, kelle töösuhe kooliga lõppes koolisiseste probleemide ja õpilastepoolse väärkohtlemise tulemusel. Ainuüksi küberkiusamine ei olnud otseseks põhjuseks töösuhete lõppemisel, küll aga oli küberkiusamine osa õpetajate negatiivse töökogemuse saamisest, mis viis asjad selleni, et õpetaja ei jätkanud koolis töötamist. Samas tõi üks õpetaja välja, et juhul kui ta peaks uuesti küberkiusamisega kokku puutuma, ei oleks ta nõus enam koolis töötamist jätkama.

Õ12: “Ma arvan, et ma tuleks päevapealt töölt ära. See, mida ma olen nagu läbi elanud... just seda vaimset poolt, et ma ei peaks seda taluma. Ükski õpetaja ei peaks seda taluma. Kindlasti... ma arvan, et kindlasti on võib-olla neid, kes naeraksid sellise kirja peale ja on selliseid, kes... kes võib-olla võtavad külma kõhuga, aga noh... ma räägin, inimesi on igasuguseid, aga ma arvan, et ennast säästa, siis tuleks kohe ära tulla.”

Valmidus lahkuda töölt on tihedalt seotud koolipoolse suhtumise ja valmidusega õpetajat tema muredes ja töös toetada. Õpetajate sõnul on väga oluline koolipere ühtehoidmine ning tunne, et õpetajat väärtustatakse töökohal nii inimese kui ka professionaalina. Seeläbi tunneb õpetaja ennast toetatuna ja osana kooli kollektiivist.

Lisaks emotsioonidele, mis tulenesid kokkupuutest koolipere ja õpilastega, oli näha küberkiusamise tulemusel muutusi õpetaja **tunnikäsitluses ja käitumises klassiruumis**. Paljud õpetajad võtsid pärast küberkiusamisega kokku puutumist küberkiusamist olulisena ning käsitlesid teemat ka tundides. Mitmed õpetajad tunnistasid, et pärast küberkiusamise ohvriks langemist suurenes nende teadlikkus probleemist ning nad hakkasid märkama laiemalt küberkiusamist ka õpilaste endi vahel.

Õ11: “Ma ikkagi suhtlesin nendega ja rääkisin nendest asjadest. See on mõjutanud, et ma olen ise teadlik nendest probleemidest. Muidu ma ei oskakski probleemi näha, nagu need ülejäänud inimesed meie koolis, kellel pole kokkupuudet olnud. On andnud kogemuse näha ohu märke, kui keegi klassis tuleb rääkima. Kogemus on õpetanud suhtuma probleemi tõsiselt ja panema tähele, kuidas õpilane neist asjadest räägib.”

Lisaks sellele, et õpetajad harisid õpilasi ja pidasid küberkiusamise teemal arutelusid, muutusid õpetajad valvsaks õpilaste nutitelefonide tunnis kasutamise suhtes, kartes mobiiltelefoni võimalikku väärkasutamist. Küberkiusamiskogemusega õpetajad olid üldjuhul õpilaste telefonikasutuse suhtes skeptilisemad ja soovisid telefonide kasutamise piiramiseks karmimaid kooli regulatsioone.

Õ9: “Nüüdsest ma olen väga tähelepanelik, mida nad teevad. Kas on telefonid väljas või mitte. Vahepeal on need neil taskus ja käsi on ka taskus. Ega ma ei tea, kas on sisse lülitatud need telefonid või ei ole.”

Mitmed õpetajad muutsid küberkiusamise tulemusel ning õpilastega jätkuvate probleemsete suhete tõttu oma õpetamismeetodeid. Näiteks hakkasid mõned õpetajad vastavalt kiusaja meeleoludele muutma tunni sisu ja ülesannete vormi. Kui õpetaja tajus, et küberkiusaja tuleb tundi väga kehva tujuga, siis näiteks individuaaltöö asemel tegi õpetaja tunnis grupitöid.

Õ3: “Ma ei taha öelda, et ma nüüd ta päris minna lasta lasen, aga ikkagi... näiteks sisukamate tööde puhul ma siis valin kas paaristöö, et mitte anda talle seda võimalust, et ta nüüd saaks öelda, kes ma olen, mis ma olen, sest ma olen palunud tal tunnis tööd teha.”

Uuringus osalenud valimis oli ka õpetaja, kes jättis teatud osa õppekavast täiesti käsitlemata ning andis õppesisus õpilastele võimaluse valida õpitavad teemad. Õpetajate tunni sisu muutmisega seotud käitumine tulenes soovist õpilasi mitte ärritada ja vältida seeläbi juba eos võimalikke konfliktidega kaasnevaid tagajärgi (nt valetamisi ja kaebusi õpetaja kohta juhtkonnale ja teistele õpetajatele, järgmiste ebaseadlike fotode tegemist ja levitamist õpilaste poolt).

*Õ4: “/.../ ma jätsin neile õpetamata olulise *(õppeteema) ja lihtsalt lasin niimoodi, et nad oleks vait ja rahul.”*

Muuhulgas ilmnes intervjuudest, et õpetajate töemotivatsiooni langusest ja õpilaste suhtes tekkinud pettumusest tulenevalt ei rakendanud õpetajad küberkiusamisega seotud klasside puhul loovamaid ja huvitavamaid õppemeetodeid. Õpetajad, kes varasemalt olid oma aines kujundanud tunni sisu vastavalt õpilaste eelistustele, et soodustada õpilaste õpimotivatsiooni ja -aktiivsust,

muutsid pärast küberkiusamise juhtumit õppe sisu ja vormi pigem akadeemilisemaks ja õpilasele ebaseeldivamaks. Näiteks üks uuringus osalenud õpetaja (Õ3), kes varasemalt kasutas õppeprotsessis interaktiivseks õppimiseks tehnoloogilisi vahendeid, jättis kõik nutiseadmetega seotud ülesanded ja õppimisviisid tunni sisust välja.

Õ3: “See IT-vahendite vähesem kasutamine. Nii palju võin ka öelda, et tunnis me enam ei kasuta. Kasutan üha vähem selliseid ülesandeid, kus peaksime minema internetti ja meil oleks IT-vahendeid vaja.”

Uuringus osalenud õpetajate puhul, keda probleemid õpilastega oluliselt mõjutasid, oli näha muutusi ka töösoorituses ja klassis liikumises. Õpetaja (Õ4) sõnul, kes vajas küberkiusamise intsidendi järel toimetulekuks ravimeid, vähenes tema aktiivsus klassi ees – näiteks, istus ta tunni ajal rohkem töölaua taga ja vältis klassis ringi käimist.

Õ4: “No eks ma ilmselt, kuna ma olin ikkagi magamata ja selline noh...(ohkab) Selle palderjani all ka natuke selline ebaadekvaatne, siis ma üritasin nagu kuidagi hästi kiirelt hakkama saada, vähese vaevaga. Ma istusin oma laua taga, ma enam väga ei tikkunud sinna klassi ette seletama midagi. /.../ Ja noh, ma püüdsin nendega suhelda vähem, nii vähe kui võimalik, sest see oli päris kindel, et mida vähem ma suhtlen, seda vähem ma ütlen midagi valesti, millest saab jälle uue tüli üles kiskuda.”

Üks õpetaja (Õ3) vältis otseselt küberkiusamise tõttu enda liikumist klassis nendes kohtades, kus õpilastel on võimalust temast salaja fotot teha. Selle tulemusena valis õpetaja klassis liikumiseks kohti, kus ta tunneb ennast turvalisemalt ja mis vähendaks potentsiaali uuesti küberkiusamise ohvriks langeda.

Õ3: “Ja, kuna neid pilte olen ka näinud, siis ma olen aru saanud ja tean ruumi, siis ma ka olen nagu vältinud teatud kohti, kust on nagu väga hea pilti teha ja nii edasi. Olnud rohkem tahvli ees ja ühe laua taga. /.../ Ei saa tunnis liikuda vabalt ja eks see kontroll iseenda käitumise ja liikumise üle, ma arvan, et isegi nad said või saavad sellest aru.”

Valimis oli õpetajaid, kelle sõnul küberkiusamine otseselt nende tööd õpetajana ei mõjutanud. Küll aga oli ka nende õpetajate puhul, kes kogemust kergemalt võtsid, näha muutusi näiteks tunni teemade muutumisel või mingiks perioodiks vabama suhtlemise piiramist. Eelpool toodud näited ilmestavad aga seda, et probleemid õpilastega ning õpetaja küberkiusamise kogemus võivad oluliselt muuta pedagoogide õpetamise sisu ja viise. Samuti võivad muutuda õpetaja üldine suhtumine kooli ning ka suhted koolipere liikmetega.

3.2.2. Tagajärjed õpetaja eraelule

Küberkiusamisel puuduvad füüsilised piirid ning küberkiusamine võib ohvrini jõuda hoolimata kohast ja kellaajast. Õpetajate küberkiusamise puhul saab rääkida tagajärgedest, mis käivad õpetajaga kaasas ka väljaspool kooli. Käesolevas peatükis on välja toodud õpetajatega vesteldes ilmnunud tagajärjed õpetaja üldisele heaolule ja eraelule laiemalt.

Paljud õpetajad tõid välja, et küberkiusamine oli neil mingil perioodil **pidev paralleelmõte**, mis ei lasknud teistele asjadele keskenduda ning ennast hästi tunda.

Õ3: “Kui näiteks koju läksid, kui muule mõelda ei olnud, siis kõik see küberkiusamise mõte tuli alati esile.”

Õ12: “Ikkagi see... selline, puudusid emotsionaalsed pidurid. Et oli ennast raske vabalt tunda, ka kodus.”

Ühelgi õpetajal ei olnud pidevalt peas olnud küberkiusamise mõtete tõttu küll otsest ohtu elule, kuid üks intervjuueeritud õpetaja kirjeldas, kuidas autoroolis olles tabas ta end tihti mõtetelt, mis tema tähelepanu hajutasid. Tasub mainida, et antud juhul oli tegemist õpetajaga, keda on õpilaste poolt korduvalt ja pikema aja vältel küberkiusatud (levitati õpetajast tehtud vulgaarsete moonutustega fotosid sotsiaalmeedia sisegruppides).

Probleemile pidev mõtlemine mõjutas uuringus osalenud õpetajate hinnangul oluliselt ka **nende peresuhteid ja koduseinte vahel toimuvat**. Mitmed õpetajad tundsid, et nad ei saanud rahulikult perega aega veeta, sest muremõtted olid kogu aeg küberkiusamise juhtumil. Üks õpetaja (Õ3) tõi välja, et muutus kodus närvilisemaks ja kartis, et tema pinges olemine võib pereelu halvemaks muuta.

Õ3: “Kuiigi jah, kodused võib-olla küll tundsid, et ma olen nagu närvilisem, võib öelda, et isegi võib-olla mõne asja peale ägestusin kiiremini kui tavaliselt, et noh, see mure on su sees kaasas iga päev.”

Samuti leidis üks õpetaja (Õ12), et tema pidevad nutmised ja emotsionaalne tundlikkus muutsid perega suhtlemise keeruliseks. Näiteks kirjeldas õpetaja, kuidas perega olles võis mõni lihtsam nali ta endast nii välja viia, et ta ei suutnud pool päeva nutmist lõpetada.

Õ4: “(mõtleb) ...ma tuln koju, ma ei olnud võimeline oma perega suhtlema. Terve pere kannatas selle all, et ma ei suutnud lapsega koos õppida ega mehele partner olla. Kõik

jutud, mida ma rääkisin, kõik keerlesid selle ühe sama teema ümber, et noh... arvan, et see lõi ikka psühholoogiliselt täiesti segamini kogu meie pereelu ja kõik, kõik.”

Üks õpetaja (Õ11) tundis ennast järjepidevast küberkiusamisest häirituna, sest pidevad sõnumid küberkiusaja poolt viisid tema tähelepanu nutiseadmes toimunule, segades pereliikmetega kvaliteetaja veetmist.

Õ11: “Siis jalutan oma lastega, teen telefoni lahti ja loen sealt, et ma olen see kolmas ja viies ja mine sinna seitsmendasse ja kaheksandasse kohta. Ma olen oma lastega väljas, kes on hästi rõõmsas või halvas tujus, ja ma pean nendega tegelema. Minu aeg on sinna kulunud. Sa ei pane tähelegi palju aega kulub, kui sa ekraani ees istud. Ajalises mõttes on kahju kõige suurem.”

Intervjuudest ilmnes, et nii õpetajaameti olemus kui problemaatiline küberkiusamise kogemus, võivad mõjutada õpetaja **igapäevatoimingute planeerimist ning käitumisharjumusi**. Üks õpetaja (Õ8) tõi välja, kuidas ta hoidub avalikes kohtades käimisest teatud kellaaegadel, et vältida õpilastega kokkupuudet ning võimalikku riski sattuda küberkiusamise ohvriks. Nii näiteks väldib ta kaubanduskeskustes käimist, sest leiab, et noored on seal pidevalt liikvel. Samuti tõi õpetaja välja, et enda vabalt tundmiseks peab ta minema teise linna, kus saab olla kooliperest täielikult eemal.

Õ8: “Ja ma isiklikult olen alati niimoodi, siis kui ma õpetajana olen töötanud, et ma avalikes kohtades väga... väga tihti ei liigu. Ja see on isegi praegu nagu. Näiteks poes mulle meeldib käia enne lõunat, et siis ma ei pea õpilasi nägema. Äkki juhtub midagi. Näevad, et ma ostan midagi hullu. Ma ei mõtle veini või niimoodi. Lihtsalt, mida nad tõlgendavad hulluna. Teevad pilti või midagi.”

Intervjuudest nähtus, et läbi elatud küberkiusamise kogemuse tõttu võib õpetajatel tekkida **hirm tulevaste küberkiusamiste suhtes**. Pea kõikidel õpetajatel oli kartus küberkiusamise kordumise ees. Õpetajatele ei meeldinud mõte sellest, et tegelikkuses võib nende kohta käivat ja soovimatut materjali olla internetis rohkem kui nad teavad. Antud kartus esines nii õpetajatel, kes elasid küberkiususe väga läbi kui ka neil, kes ei hinnanud enda küberkiusamise juhtumit väga tõsiseks. Samas õpetajad, kes ei olnud sotsiaalmeedias väga aktiivsed, ei tundnud ennast interneti veebikeskkondade kasutamisel enesekindlalt või kellel puudusid üldse sotsiaalmeedia kontod, olid eriti skeptilised võimalike küberkiusamiste ees, mis võivad nende seljataga toimuda.

Õ5: “Aga vaata, kõikide asjadega, mis mind kogu aeg küll saadab nagu see hirm, et sa nagu ei saa teada. Et noh, ta kuskil on. Võib-olla on ka praegu mingi asi kuskil näiteks minust. Aga noh, ma nagu ei saagi seda teada. Mind ennast teeb see eriti ebakindlaks.”

Õpetajad leidsid, et internetis toimuv on väga peidetud ning tihti on raske üldse teada saada, kas sinu kohta on midagi internetiavarustes levitatud või mitte. Sellest tulenevalt on ka igati arusaadav, miks õpetajatel on kartus võimalike nende kohta käivate materjalide levitamise ees.

Lisaks hirmudele, mis võivad küberkiusamise tõttu õpetajal tekkida, ilmnes intervjuudest, et küberkiusamiskogemus võib tuua kaasa tagajärgi ka õpetaja **tervisele**, mõjutades õpetajat nii vaimselt kui füüsiliselt. Õpetajad, kes võtsid küberkiusamise kogemust tõsisemalt, kogesid enda sõnul stressi, mis mõjutas nende igapäevaelu ning koolis töötamist. Mitmed õpetajad tõid välja, et stressi kestvus sõltus sellest, kui palju nad pidid kokku puutuma küberkiusamisega seotud õpilastega. Seda eriti siis, kui suhted õpilas(t)ega olid ka klassiruumis pingelised. Mitmed õpetajad lohutasid ennast mõttega, et puutuvad kokku küberkiusajaga vaid teatud tundides ning kindlatel perioodidel.

Õ6: “See stress kestab kevadeni välja, kuni need tunnid ära lõppevad.”

Raskematel juhtudel oli õpetajatel küberkiusamise järel vajadus saada meditsiinilist ja psühholoogilist abi. Mõned õpetajad tõid välja, et küberkiusamisega kokku puutumine mõjutas neid niivõrd palju, et neil tekkis probleeme magamisega.

Õ3: “Et jah, ikka terve kuu sai nii, et ei saa magada ja see ketrab sul peas. Õhtul ei saa magama, hommikul ärkad üles nende samade mõtetega. Et jah... /.../ Oli ka juhtumeid, ärkasid üles, nägid neid pilte, mis sinust tehtud on.”

Näiteks üks uuringus osalenud õpetaja vajab unehäiretega tegelemiseks suisa ravimeid. Valimisse kuulus muuhulgas ka õpetaja, kellel tekkisid probleemid vererõhuga ning, kes pöördus küberkiusamise järel tervisekontrolliks perearsti poole. Sama õpetaja külastas pikema perioodi jooksul nii psühholoogi kui ka psühhiaatrit, et saada paremini hakkama juhtumiga kaasnenud vaimsete raskustega. Õpetaja hakkas peale juhtunut palju ennast süüdistama ning soovis leida vastuseid sellele, kas on ise õpetajana ehk midagi valesti teinud, et õpilane üldse teda küberkiusama hakkas.

Õ4: “Psühholoogi juures käisin. Korduvalt ja korduvalt. Tegin seal selliseid teraapia seansse ja siis see supervisoonis käisin selle psühhiaatri juures ja... ja koolitusi ka, et aru saada, et mis ma siis valesti olen teinud, et mulle siis niimoodi peab tegema. Nagu just

enda poolt analüüsida, et kus siis valesti läks. Aga ma ei saanud mitte kuskilt vastust, et mina oleks midagi otseselt teinud. ...et noh... hästi-hästi suur eneseanalüüs kogu aeg selle peale.”

Seega nähtub intervjuueeritud õpetajate kogemustele toetuvalt, et õpilastepoolse küberkiusamise tagajärjed on lisaks kooli- ja tööelu seotud ka õpetaja eraelu ja üldise heaoluga. Õpetajatele võib igapäevaselt pidev küberkiusamise juhtumi peale mõtlemine muuta keeruliseks nii oma argised toimingud kui perega suhtlemise. Raskematel juhtudel on küberkiusamine kaasa toonud probleeme tervisega, nt magamise ja emotsionaalsete raskustega hakkama saamisega.

3.2.3. Tagajärjed õpetaja sotsiaalmeedia kasutamisele

Eraldi väga huvitava teemana ilmnes õpetajatega tehtud intervjuudest, et küberkiusamine kogemine võib tuua kaasa muutuse õpetaja enda **sotsiaalmeedia käitumises**.

Uuringus osalenud õpetajad kasutasid sotsiaalmeediat nii eraelulistel kui ka õppeprotsessiga seonduvatel põhjustel. Kõikidest uuringus osalenud õpetajate kirjeldustest nähtus, et õpetajad muutusid pärast küberkiusamisega kokku puutumist enda sotsiaalmeedia sisu ning kontole ligipääsetavuse suhtes kriitilisemaks. Mitmed õpetajad panid oma kontodele peale privaatsussätteid, mis piirasid sõprusringkonnast väljas olevate inimeste võimalust näha ja ligi pääseda õpetaja poolt üles laetud materjalile. Näiteks üks õpetaja (Õ2), kes puutus kokku järjepideva küberahistamisega hakkas kasutama oma kontosid varjunime alt, raskendades seeläbi inimestel enda leidmist. Sotsiaalmeediakontodel oma nime kasutamisest loobumisega muutis õpetaja oma elu raskemaks, sest sõpradel, tuttavatel ja erinevatel potentsiaalsetel olulistel kontaktidel on võimatu teda sotsiaalmeediast üles leida, mis võib kaasa tuua ka sotsiaalse kapitali ja erinevate võimalike võimluste tekkimise vähenemise.

Õ2: “Isegi praegu mul Facebooki nimi ei ole ees- ja perekonnanimi, sellepärast et see läks sinnamaale, et ta lihtsalt kogu aeg käis, jälgis ja näitas ja ta ei jätnud järele ja otsis mind igalt poolt. Instagrami nimi on mul ka täiesti muudetud. Et jah, alati, kui on mõni tuttav või uus sõber, siis ma pean seda ise tegema, sest ma olen pannud, et kuidagi ei leiaks seda ise, kui keegi otsib midagi või... sealt saab neid kuidagi sealt panna jah. Aga noh, muud mitte. ...positiivne, et nii paljud ei näe ja ei leia sind.”

Samuti tõid mitmed õpetajad välja, et on muutunud väga kriitiliseks Facebookis märgistamise ehk täagimise suhtes. Selle tõkestamiseks pandi seadetes peale nii vastavad piirangud kui anti oma tutvusringkonnale teada konservatiivsest suhtumisest veebikeskkonnas märgistamisse.

Õ1: “Vaata, see on küll, et ennast netis natukene kaitsta – ma ei lase ennast täagida piltidel.”

Intervjuudest ilmnes ka, et näiteks ühe õpetaja (Õ6) suhtumine õpilase ja õpetaja sotsiaalmeedia “sõprusesse” muutus pärast küberkiusu kardinaalselt: kui õpetaja oli saanud teada, et õpilane on temast postitanud Instagrami foto, kustutas ta enda sõbralistist automaatselt ära kõik õpilased ning jälgis hoolega sõbrataotluste vastuvõtmisel, kellega täpselt tegu on.

Õ6: “Mida ma tegin? Oli see, et ma täiesti emotsiooni pealt võtsin oma need õpilased lahti, kammisin oma Instagrami jälgijad läbi ja kõik, keda... Kuna mul oli avatud, ma ei näinud, kes oli õpilane, ma tollel korral ei pannud tähele. Siis ma aga vaatasin järgi ja siis ma nad kõik blokkisin endal ära. Kõik. Panin automaatselt privaatse peale. Mõtlesin, et ükski inimene ei näe enam, mis ma teen. Jaa... tänaseks päevaks.”

Ettevaatlikkus internetis aktiivselt õpilastega suhtlemise osas tekkis näiteks ka ühel teisel õpetajal (Õ13), kes kasutas aktiivselt sotsiaalmeediat kooliga seonduva informatsiooni levitamiseks ja interaktiivselt õpilastega suhtlemiseks. Pärast juhtunut seadis õpetaja aga konkreetsed piirangud õppeprotsessiga seotud teadete edastamisele. Kui varem saatsid õpilased oma puudumisteateid ning koolitöid õpetajaga ühisesse Facebooki gruppi, siis pärast küberkiusamise intsidenti andis õpetaja nii vanematele kui õpilastele teada, et igasugune suhtlus kooliga käib läbi ametlike kanalite (e-kool, e-kiri). Samuti ei loonud õpetaja oma uute klassidega ühiseid suhtlusgrupe ning tema enda käitumine olemasolevates gruppides muutus passiivsemaks. Näiteks jälgis õpetaja hoolega, mida täpselt ning millise sõnastusega teateid õpilastele seal edastab, soovides vältida informatsiooni võimalikku väärkasutamist. Tasub ka mainimist, et õpetajal oli Facebookis kaks kontot: üks oli mõeldud isikliku elu ja sõpruskonna jaoks ning eraldi oli tehtud Facebooki kasutaja õpetajaametiga seonduva info jagamiseks ja suhtlemiseks.

Õ13: “Ja nüüd näiteks, olles kogenud seda kõike, mis seal facebookis on toimunud, nüüd ma uue klassiga ajan kindlat joont, ainult see kooli meil ja e-kool, ametlikud kanalid, mille kaudu toimub siis vanemate ja õpilastega suhtlus näiteks.”

Intervjuudest ilmnes, et küberkiusamise kogemus võib õpetaja sotsiaalmeedia kasutusmustreid mõjutada ka seeläbi, et õpetaja hakkab pärast oma küberkiusu juhtumit järjepidevalt kontrollima,

kas tema kohta levib internetiavarustes veel midagi ebameeldivat. Paljud intervjuueeritavad ütlesid, et nad on ebakindlad ning neil on kerge kartus, et nende teadmata on internetiavarustes neist veel midagi üleval. Näiteks tõi üks õpetaja (Õ1) välja, et pärast kolleegi karmimat küberkiusamise juhtumit tekkis tal samuti kartus, et temast on sarnaselt kolleegile midagi hullemat internetti üles pandud.

Õ1: “Ma arvan, et see üks video võib olla vastikum, kui see, et sind kolm korda klassi ees kiusatakse. /.../ Ma arvan, et see võib olla inimesele raskem. Aga ma ei tea ka tegelikult. Ma ei tahaks seda kogeda ise. Lihtsalt sellel hetkel, kui ma nägin oma kolleegi kohta videot, siis ma ise ehmusin juba väga ära. Ma hakkasin kohe ennast guugeldama, et issand, äkki on minu kohta ka mõni selline video.”

Identiteedivarguse ohvriks langenud õpetaja (Õ10) hakkas aeg-ajalt kontrollima, kas õpilaste poolt tehtud libakonto on jätkuvalt eemaldatud või on see äkki uuesti aktiivseks tehtud.

Mitmed õpetajad olid enda sõnul juba enne küberkiusamisega kokku puutumist sotsiaalmeedias info levitamisel konservatiivsemad, sest nad tajusid nende professioniga kaasas käivaid ootusi. Seetõttu eelistasid nad pigem hoiduda liialt aktiivsest eraeluga seotud info postitamisest. Pärast küberkiusamise kogemust kinnistusid nende konservatiivsemad vaated õpetaja küberhügieeni suhtes veelgi. Samas leidus uuringus osalenute seas ka õpetaja, kes küll teatud määral filtreeris enda sotsiaalmeediasse üles laetavat sisu, kuid hakkas pärast negatiivset kokkupuudet küberkiusamisega hoolega mõtlema sellele, milline sotsiaalmeedia käitumine on üldse talle kui õpetajale kohane ja kui palju ta peaks oma sotsiaalmeedia käitumisel defineerima ennast kui õpetajat.

Õ6: “Tegelikult see kogemus avas mul meeletult silmad. Et ole äärmiselt ettevaatlik. Mida, kuidas, mida lisad, kuidas lisad... Mis teemad on üldse nagu mõistlik lisada. Kui palju üldse oma mingit personaalset elu näidata õpilastele. /.../ Ma hakkasin kohe nende küsimuste peale mõtlema. /.../ Ta mõjutas mind niimoodi, et ma siiaani püüan leida tasakaalu selle vahel, et mis on õige, mis ei ole õige. Ma arvan, et see oli sellega seotud. Selle tööga seotud. Et ma ei ole absoluutselt enam sotsiaalmeedias väga aktiivne. Ma ei lisa, ma ei postita mingeid asju nii väga.”

Paljude õpetajate sõnul ei olnud küberkiusamise tagajärjed nii väga suured, et see oleks neid väga pikaajaliselt mõjutanud. Küll aga tõi küberkiusamise kogemus kõikidele õpetajatele kaasa mingit laadi käitumise muutuse või emotsionaalseid raskusi. Eelpool esitatud tagajärjed ilmestavad selgelt küberkiusamise tagajärgede mitmekülgsust ja laiahaardelisust õpetaja heaolule ning

professionile. Pea kõik õpetajad olid seisukohal, et õpetajate küberkiusamise probleemiga tuleb tegeleda.

3.3. Õpetajate soovitused küberkiusamisega tegelemiseks

Enamus uuringus osalenud õpetajatest leidsid, et õpetajate küberkiusamise teema on väga varjatud ja tundmatu, sellest ei räägita ühiskonnas laiemalt ja seda ei teadvustata probleemina. Samas olid intervjuueeritud õpetajad arvamusel, et nähtust peaks lähemalt uurima ning õpetajate küberkiusamisega tuleks laialdasemalt tegeleda. Käesolevas peatükis toon välja erinevad õpetajate soovitused ja ettepanekud, kuidas erinevad osapooled võiks õpetajate küberkiusamise probleemiga tegeleda.

Koolipoolne toetus ja probleemiga tegelemine

Õpetajate küberkiusamise teemal rääkides pidasid paljud intervjuueeritavad oluliseks probleemiks asjaolu, et **õpilastepoolse küberkiusamisega kokku puutunud õpetajad ei julge ohvritena oma murest rääkida.**

Õ6: “Punkt üks. Sellest tuleb rääkida. Mitte nii, et sa oled üksinda. Sellest nagu tasub rääkida. See on ka äärmiselt oluline soovitus, sest et keegi ei pea olema sellel teemal üksi. See on varjatud, aga see ei tähenda seda, et sina pead seda veel eraldi varjama.”

Selle kartuse põhjused on uuringus osalenud õpetajate hinnangul väga erinevad. Näiteks leidis valimis õpetajaid, kelle sõnul on vaikimise taga häbitunne kolleegide ja juhtkonna ees, sest kõrvaltvaatajate silmis võib õpetaja professionaalsus ja õpetaja rollis hakkama saamine küsitavaks muutuda. Lisaks kardavad õpetajad kolleegide poolt parastamist ja etteheiteid. Tekkiv häbitunne on seotud hirmuga, et kiusamise kogemusega välja tulles läheb asi justkui “suure kella külge” ning kiusamiskogemusega seotud ebamugavused suurenevad. Nii näiteks oli ka antud uuringus osalenute seas neid, kes soovisid juhtunu pigem enda teada jätta, et laiem ringkond asjast teada ei saaks. Samas tõdeti, et **probleemi aitaks lahendada ning tagajärgedega paremini toime tulla just oma kogemusest rääkimine ja toetuse otsimine.**

Kõik uuringus osalenud õpetajad pidasid **kooli tuge ja probleemiga tegelemist väga oluliseks.** Õpetajate sõnul on keeruline lahendada õpilasega seotud konflikte ning ennast kaitsta, kui juhtkond peab muresid õpilasega olulisemaks ja ei võta õpetaja abistamist prioriteedina. Mitmed

õpetajad tõdesid, et tundsid ennast murega üksi jäetuna, sest kooli suhtumine õpetaja küberkiusamise juhtumisse oli külm ja juhtkond ei võtnud initsiatiivi probleemi lahendamisel.

Õ11: “No see tekitas minus jõuetut tunnet, et ma ei ole võimeline midagi tegema, et seda ei oleks olemas. Ükskõik, kes ma olen, mul ei ole võimekust sellele asjale piiri tõmmata. See pole minu teha ja ma ei saa kuskilt abi ka. Mitte kedagi ei huvita. Ma pean ise sellega hakkama saama. Ma saangi, aga ma mõtlen sellele, et võib-olla mõni inimene ei saa ise hakkama. Sellepärast ma tulingi täna siia, et seda ei vaikitaks maha, et sellest oleks mingit kasu.”

Õpetajad leidsid, et küberkiususe tõkestamiseks on vajalik täielik koolipoolne hukkamõist õpetajate küberkiusamise suhtes. Juhtkond peab andma enda suhtumise ja tegudega õpilastele märku, et igasugune kius õpetajate suhtes on vastuvõetamatu ning tegudele kaasnevad ka tagajärjed.

Õ2: “Võib-olla, kui see kohe märkamine... et kui õpetaja tuleb mingist murest rääkima, et noh. Ma saan aru, et kõigil on kiire ja kõigil on tegevusi, aga kui õpetaja tuleb mingist murest rääkima, et teda kiusatakse, siis seda tuleks kohe esimesel korral väga tõsiselt võtta ja sellele võimalikult vara piir peale panna, sest tegelikult, kui seda ei tehta, siis see veereb nagu lumepall: läheb aina suuremaks ja suuremaks.”

Koolipoolse kiusamise ja ka õpetajate küberkiusamise suhtes tugeva hoiaku võtmine võib kujundada kooliõpilaste seas arusaama sellest, milline käitumisviis on õige ja vale. Õpetajad leidsid, et see võib aidata kiusamist varasemast enam märgata ja tuua kaasa näiteks aktiivse teavitamise kaasõpilaste poolt, mis võib omakorda ennetavalt ära hoida võimalikke õpetajate küberkiusamisi.

Uuringus osalenud õpetajate kogemusele ja arvamusele toetuvalt ilmnis, et **õpetaja toetamine küberkiusamisega tegelemisel võib positiivselt mõjutada õpetaja enesekindlust nii enda töös kui ka tulevaste negatiivsete kogemustega toime tulemisel**. Õpetajad, kes olid juhtkonnapoolse tegutsemisega õpetaja küberkiusamise intsidendiga tegelemisega rahul, olid vähem pettunud kooliperes ja nad tundsid ennast ka võimalike tulevaste intsidentide suhtes enesekindlamalt.

*Õ13: “Ma arvan, et mulle jäigi sellepärast sihuke rahulik tunne sisse, sest see protsess sai tehtud läbi, *(õpilasega) räägiti ja ta sai aru.”*

Intervjuudest nähtus seega, et õpetajad ootavad peamiselt toetavat koolikeskkonda, kus juhtkond on valmis ise tegelema õpetajate küberkiusamise probleemiga ja seisma õpetaja selja taga. Näiteks

leidsid mitmed õpetajad, et koolijuhid peaks ise õpetaja eest vastama õpetaja töömeilidele saadetud negatiivsetele kirjadele ja võtma küberkiasaja vanematega ühendust.

Koolipere teadlikkuse tõstmine

Uuringus osalenud õpetajad olid seisukohal, et probleemiga tegelemiseks ja küberkiasamise paremaks mõistmiseks tuleks **tõsta koolipere teadlikkust küberkiasamisest**. Mitmed õpetajad olid arvamusel, et nii juhtkonna teadmised õpetajate küberkiasamisest kui ka küberkiasamisest üldiselt ei pruugi olla nii head. See võib olla põhjus, miks koolide juhtkonnad ei oska tekkivaid probleeme tõsiselt võtta ja neid lahendada.

Samuti ilmes, et ka õpetajad ise ei pruugi alati teada, mida üldse küberkiasamiseks pidada. Õpetajatel on keeruline olukordadega tegeleda, sest ei teata enda õigusi ja võimalikke lahendusvõimalusi. Seega oleks vaja tagada koolipere liikmete teadlikkus probleemist ning anda neile teadmised, mis võimaldaksid tekkivate probleemidega võimalikult efektiivselt tegeleda. Näiteks soovitasid intervjueritud õpetajad korraldada küberkiasamise teemal õpetajatele ja juhtkonnale õppepäevi, koolitusi ja luua õpetajate küberkiasamise kohta õppematerjale. Ühtlasi leiti, et õpetajate küberkiasamise teematikat võiks ka integreerida õpilaste kiasamist käsitlevatesse programmidesse ja tunnitöodesse.

Õ3: “Jaa, toimetulekut näiteks. Mitte õpetada, vaid... vaid pidada loengut, kuidas sellise olukorraga toime tulla, sest ma ise tunnen, et ma ise ilmselt ka eelmisel aastal pool aastat tegelesin olemasoleva jalgratta leiutamise. Mis ma nüüd peaks tegema? Kuidas käituda? Kuidas jääda iseendaks selles olukorras? Seda infot oleks tahtnud küll, et kuidas teised teinud on või... et ma ei tunneks väga ennast üksi jäetuna selles olukorras. Kindlasti õpetajatele kuluks sihukesed... ma ei ütles, et see oleks koolitus, vaid sihukene õppepäev, sest iga õpetaja on tegelikult selles olukorras ohuallikas. Iga õpetaja võib sattuda sellesse olukorda.”

Õ11: “Ma ei tea täpselt, kas selliseid asju veel tehakse. Aga kui kunagi Facebook oli alles selline teema, siis kui ohud ilmnemise, siis tehti koolides koolitusi. Üldse interneti kohta, et kuidas siis ohutult internetis liigelda. Minu arust võiks selline koolitus olla kohustuslik lastele, õpetajatele, lapsevanematele, juhtkonnale. Mis oleks kaasaegne. Mis räägiks nendest ohtudest.”

Lisaks kooli juhtkonnale ja õpetajatele tuleks uuringus osalenud pedagoogide sõnul **harida ka õpilasi õpetajate küberkiasamise teemal**. Kuigi paljudes koolides on käsitletud küberkiasamist

õpilaste omavahelise kiusamise fookuses, oleks õpilastele vaja rääkida ka sellest, et õpetajate küberkiusamine on samuti vale.

Õ6: “Õpilastele igasugune ennetustöö tegelikult. Et õpilased teaksid, et see ei ole okei. Et need pilapildid ei ole okei. Ma saan aru, et vahepeal on hea musta huumorit teha, aga... aga õpilased ei saa ka ise tegelikult aru, mis läheb küberkiusamise alla ja mis ei lähe. Ei ole kindlat määratlust. Minu see juhtumi *(õpilane) ei pruukinud ka aru saada, mida ta tegelikult tegi.”

Õ7: “Teinekord peakski kontrollima, et kas laps teab, mis sobib ja mis selle tagajärg on. Õeldakse, et nii ei tohi, aga unustatakse öelda, et miks nii ei tohi. See on veel olulisem. /.../ Miks ei tohiks, mis selle tagajärg on? See selgitustöö jääb ka paljuski koolidel tegemata. Me käsime, keelame, aga me ei ütle, miks nii tuleb teha.”

Lisaks pidasid küberkiusamisega kokku puutunud õpetajad oluliseks **otse kiusajaga suhtlemist**. See võib aidata paremini mõista, kas tegemist oli üldse õpilas(t)e poolt tahtliku kiusuga, mis olid käitumise eesmärgid ning on võimalus kiusajale otse teada anda, mida tema tegu kaasa tõi ning mis võivad olla sellega kaasnevad võimalikud tagajärjed.

Õ6: “Jaa... lapsega tuleb otse rääkida. Mitte kellegi kolmanda isikuga, otse tuleb rääkida, miks, mis on põhjus, mis sa saavutada sellega tahtsid, kas sa üldse tead, et selline asi on tegelikult, mina väidaks, et see on küberkuritegu tegelikult. Et... eee... See on isegi karistatav.”

Otsesel suhtlusel küberkiusajaga tuleks intervjueeritute hinnangul arvestada ka õpilasega ning **luua keskkond, milles õpilane oleks võimalikult avatud koostööle** ning ei tunneks ennast liialt ohustatuna. Ühe õpetaja sõnul, näiteks, võib olla kasulik kaasata konflikti lahendamisse kolmandaid osapooli (nt sotsiaalpedagoog, lastekaitsespetsialist), kes suudavad nii õpetajasse kui ka õpilasesse suhtuda neutraalselt, vältimaks ennatlikest eelarvamustest ja hoiakutest tulenevaid mõjutusi. Küberkiusajaga suheldes on oluline muuta vestlemise keskkond ja tingimused selliseks, et õpilane ei tunneks enda suunas rünnakut juhtumiga tegelemisel, sest see võib tuua kaasa pigem probleemi eskaleerumise.

Õ9: “Ma arvan, et esmane oleks ikkagi, et püüda selle lapsega rääkida. Ja siis võib-olla tõesti kaasata sinna keegi veel. Nagu eilsel koolitusel räägiti, et pole hea, kui õpilane on üks ja tema vastas istub kuus inimest seal ümarlauast. Ma ei tea, alustada siis klassijuhatajaga või sotsiaalpedagoogiga.”

Intervjueeritud õpetajate seas leidus arvamusi, et kiusajaga suhtlemisel võib positiivseid tulemusi tuua nii küberkiusamise ohvri enda otsesuhtlus õpilasega kui ka juhtkonna sekkumine. Samas oli ka seisukohti, et **paremaid tulemusi võib tuua autoriteetsema inimese pöördumine kiusaja poole**. Põhjuseks võib olla see, et õpilane, kes juba on hakanud õpetajat kiusama, ei võta pedagoogi piisavalt tõsiselt. Antud kontekstis on oluline lisada, et mitmed uuringus osalenud õpetajad mainisid vestlustes, et tunnevad õpilaste poolt suhtumist õpetajasse kui klienditeenindajasse. Samas tõi üks õpetaja välja, et isegi direktori juurde õpilase kutsumine ei toonud tulemusi, sest käitumisraskustega noore jaoks olid juhtkonna noomitused juba niivõrd tavalised. Seega on oluline õpetajate küberkiusamisega tegelemisel arvestada ka õpilase suhtumisega koolitöötajatesse.

Õ1: “Muud ei saagi ju teha kui rääkida. Aga ma arvan, et seal on vahe sees, kas selle õpilasega räägib mingisugune suvaline koolitöötaja. Seal on isegi vahe sees, kas räägib klassijuhataja või räägib juba õppealajuhataja või direktor. Kindlasti on kiusaja jaoks ehmataavam, kui räägib ikkagi suurem autoriteet, kes on kõrgemal positsioonil.”

Õpetajate arvates on õpetaja küberkiusamise teemal vaja õpilasi harida ning probleemi tekkimisel otse õpilasega suhelda. Küll aga leidsid mitmed õpetajad, et lisaks õpilasega küberkiusamise probleemist rääkimisele on õpilasi vaja harida küberturvalisuse teemadel üldiselt. Intervjueeritavate seas oli neid, kes olid oma töös kokku puutunud õpilastevahelise küberkiusamisega. Seetõttu pidasid õpetajad oluliseks ka laiemalt õpilaste harimist küberhügieeni ja sobiva internetitegevuse teemadel.

Küberkiusamise tagajärgedest oli näha õpetajate sotsiaalmeedia kasutamise ja seal käitumise muutumist. Õpetajad leiavad, et küberkiusamise ennetamiseks on **õpetajal endal vaja olla oma sotsiaalmeedia käitumise osas kriitiline** ning jälgida hoolega internetti üles postitava materjali sisu ning kokkusobivust õpetaja ametiga.

Õ1: “Selliseid asju ei tasu kunagi rääkida. Selliseid isiklikke asju.”

Õ6: “Ja siin tekib tegelikult ka see küsimus, kas ma õpetajana lisan midagi või ma lisan sellena, kes ma tegelikult ise olen? Ja siin on nagu need rolli käärid tegelikult. See sotsiaalmeedia kasutamisel. Ja tegelikult ongi! Miks meil on tegelikult probleem, kas ma olen sotsiaalmeedia inimesena või olen ma sotsiaalmeedias mingis rollis. /.../ Minu arust on siamaani ühiskonnas need käärid. Et mida ma siis, kes ma siis lõppkokkuvõttes olen? Ja kas see on üldse oluline?”

Mitmete õpetajate sõnul on veel ühiskonnas määratlemata õpetaja professiooniga seotud **sotsiaalmeedia kasutuse reeglid ja normid**, mis aitaksid õpetajal eristada enda eraelu õpetajaametist. Kuigi õpetajate avalike tegevuste osas ollakse tundlikumad ja kriitilisemad, oleks uuringus osalenud õpetajate meelest vajalik ka täpsemate juhiste olemasolu, mis aitaks õpetajal paremini enda internetikäitumist kujundada. Suhtlusportaale kasutavad õpetajad olid seisukohal, et õpetajal võivad olemas olla profiilid erinevates keskkondades, lihtsalt õpetaja peab ise arvestama sellega, et õpilaste sõbralistis olles on nad õpilastele rohkem nähtavad ja tuleb rohkem mõelda ka postituste sisu peale.

Kooli regulatsioonid

Uuringus osalenud õpetajate sõnul peavad nad vajalikuks **õpetajate väärkohtlemise ja küberkiusamise teema lisamist kooli regulatsioonidesse**, et õpetajal oleks mingigi võimalus enda kaitseks midagi teha. Näiteks leidsid intervjueeritavad, et kooli kodukorras võiks olla sätestatud, milline käitumine õpetaja suhtes on vastuvõetav ning millised tagajärjed võivad erinevate negatiivsete aktide toime panemisel kaasneda. Küberkiusamise sätestamisel kooli dokumentatsiooni tunneksid õpetajad ennast kindlamalt ning see võib aidata õpetajatel küberkiusamise ohvriks langedes paremini olukordi lahendada.

Õ8: “Saab ju panna kooli kodukorda või midagi: kui see asi välja tuleb, kui te teete, siis juhtub nii.”

Kuna paljudel uuringus osalenud õpetajatel tekkis küberkiususe ohvrina küsimusi selles, kuidas nad peaksid hakkama üldse tekkinud olukorraga tegelema, soovitasid intervjueeritavad, et koolipoolsetes regulatsioonides oleks oluline tuua välja täpsed protseduurilised toimingud, mis aitavad õpetajal lihtsal viisil probleemiga tegeleda.

Õ14: “Rangus on selle poole pealt hästi oluline, et muidu väga sotsiaalne vahva keskkond, aga selliste asjade puhul nalja ei oleks. See peab olema reguleeritud nii, et oleks kindel reeglistik selles koolis, mis tekitab selle teadmise, et teatud asjad on taunitavad siin koolis. Mitte niisama, et ma võin teha ja minuga ei juhtu mitte midagi. Et karistamatuse tunnet ei oleks.”

Intervjueeritud õpetajate sõnul võiksid muuhulgas olla määratud erinevad tagajärjed, millega õpilane peab õpetaja küberkiusamisel arvestama. Mitmed õpetajad tõid võimalike lahendusmeetmetena välja näiteks õpilasele märkuse panemist õppesüsteemi, tõsisem vestlus

direktsiooniga, käitumishinde alandamist, lisatöö määramist. Karmimate karistusmeetmetena nähti käskkirja määramist ja kooli nimekirjast kustutamist.

Intervjueeritud õpetajate seas oli arvamusi, et kool peaks seadma ka **piirangud õpilaste nutitelefonide ja tehnika kasutamisele**. Samas nähtus uuringus osalenud pedagoogide kogemustest, et isegi ametlikult nutivabas koolis võis esineda nutiseadmete väärkasutamist. Sellegi poolest võib intervjueeritavate arvates piirangute seadmine avalikele wifi ühendustele ja telefonide kasutamiseõigusele aidata ennetada võimalikke küberkiusamisi. Mitmed õpetajad leidsid, et kooli poolt võimaldatud õppeprotsessis kasutatavates tehnikaseadmetes võiks samuti panna piirangud erinevatele veebikeskkondadele ja tegevustele, et õpilasel ei oleks võimalik tunnis keelatud asjadega tegeleda.

Õ3: “Ma usun, et analoogse süsteemi alla annaks panna ka kõik tahvelarvutid tunnis. Ma jagan tahvelarvutid välja, et ka seal on ta juba häälestatud nii, et ta ei teeks pilte, ei filmiks, ei võtaks ühendust sotsiaalvõrgustikega, vaid seal on tõesti konkreetsed ligipääsud konkreetsetele asjadele.”

Ühe intervjueeritava sõnul tunneks ta ennast palju turvalisemalt, kui klassiruumides oleksid üles seatud kaamerad. Nii tunneks õpetaja ennast kindlalt, sest saab ka tunnis konfliktide tekkimisel enda kaitseks tõendusmaterjali. Kaamerad võivad vähendada ka õpilastepoolset nutiseadmete väärkasutamist.

Tugipersonali abi võimaldamine

Paljud õpetajad leidsid, et kooli keskkonnas oleks vaja õpetajatele **tagada ka tugistruktuurid probleemide lahendamiseks**. Seda näiteks koolipsühholoogi, sotsiaalpedagoogi ja haridustehnoloogi näol. Antud seisukoht tuli esile nii õpetajate poolt, kes enda küberkiusamise korral pöördusid sellelaadse abi saamiseks, kui ka neil, kes enda juhtumi puhul väljastpoolt abi ei otsinud. Mitmed õpetajad tõid välja, et kooli tugispetsialistid on rohkem mõeldud õpilaste probleemidega tegelemiseks ning õpetajate seas ei ole levitatud arusaama, et nad võivad ka enda probleemidega nõu ja abi küsima minna.

Õ7: “Ma arvan, et meil on ju koolides sotsiaalpedagoogid. See läheb natukene sinna teemasse ka, et midagi on ikkagi vajaka sellel lapsel. Lapsed ju niimoodi ei käitu. Et hästi palju on sotsiaalpedagoogil teha. /.../ Et mingi selline tugivõrgustik peaks olema ka õpetajate jaoks. Et praegu hästi palju panustatakse õpilaste peale. Kuigi õpetajate kohta

on öeldud ka, et sa võid ju minna ja endale abi otsida. Aga see võiks ju ka õpetaja jaoks rohkem olla.”

Õ4: “Võib-olla peaks ka olema tegelikult, kui töökoormust arvestada, eraldi koolipsühholoog õpetajatele ja eraldi õpilastele, et seda ma olen küll näinud korduvalt, et tahaks minna rääkima veel, aga siis piilub üks õnnetu pea ukse vahelt ja me alati teeme, et laps enne.”

Kooli spetsialistide olemasolu annab õpetajale võimaluse oma murede lahendamiseks või emotsionaalsete raskustega tegelemiseks nende poole pöörduda. Õpetajate sõnul võib see võimalus aidata probleeme palju efektiivsemalt lahendada. Mitmel õpetajal on positiivne kogemus sellega, kuidas näiteks kooli haridustehnoloog või psühholoog aitab õpetajal oma küberkiusamise juhtumiga tegeleda.

Lapsevanemad ja nende roll õpilase küberkiusamise tegevuses

Intervjueeritud õpetajate sõnul on üheks oluliseks takistuseks õpetajate küberkiusamise probleemi lahendamise juures **kooli ja õpetajate kartus lapsevanemate ees**. Pea kõik uuringus osalenud õpetajad tõid välja, et õpilase käitumisprobleemid tulevad kodust ning vanema suhtumine õpetajasse kandub edasi lapse käitumismustritesse. Kui kodus toimub õpetaja laimamine ning solvamine, siis on laps enesekindlam enda negatiivse käitumise korral ning seega võib ka probleemi lahendamine raskendatud olla. Seda eriti juhul, kui kooli juhtkond kardab vanemate vastuhakku, tähtsustab neid rohkem ja ei võta õpetaja muresid tõsiselt.

Õ7: “Aga antud asja juures väga raske on nõu anda, sest tegu on lapsevanematega. Kui seal taga on häälekad lapsevanemad, keda tegelikult pedagoogid pelgavad, ka juhtpedagoogid, siis on seda konflikti väga keeruline lahendada.”

Koolijuhtide vanemate ja õpilaste suhtes liigse pooldava suhtumise tõttu tõid paljud õpetajad välja, et kooli **juhtkond peaks seisma õpetaja taga vanemate võimalikust pahameelest hoolimata**. Mida rohkem juhtkond oma õpetajaid toetab, seda kindlamalt tunneb õpetaja end klassi ees, tekkivate probleemide lahendamisel ja muredest üle saamisel.

Õ8: “Ma saan aru, et laps toob koolile raha ja niimoodi, et aga ikkagi mingisugused piirid peaksid olema, et kas sa toetad lapsevanemat 100% või sa toetad ikkagi ka õpetajat.”

Samuti tõid mõned õpetajad välja, et vanemad võiksid **pöörata rohkem tähelepanu lapse tegevustele nutiseadmetes**. Seda selleks, et olla kindel lapse enda turvalisuses kui ka jälgida, kas laps käitub veebikeskkonnas korrektselt. Üks õpetaja käis välja idee, et võiksid lapsevanemad

mingite äppide abil kontrollida noore tegevust internetis, mida saaks vajadusel koostöök politseiga ära kasutada.

Õ7: “Peale selle, et kool kasvatab õpilasi ja õpetajaid peab ka lastevanemate kasvatuses toime tulema. Kui juba lapsevanem, laps pöördub tema poole, et vaata, seal netis toimub selline asi, et õpetaja kohta on tehtud lehekülg, et kuidas vanem peaks reageerima? Kes üldse reageerivad? Vähesed.”

Õ11: “Võib-olla võiks isegi olla alaealistel mingi device track (seadme jälgija) peal. Et neil on õigus arvutit kasutada, aga tegelemine on monitooritud ja oleks vanematele kättesaadav. Vanematel võib-olla ei ole piisavalt pädevust selleks, aga kui oleks mingi hea äpp, mis koguks seda datat (andmeid). Mingi kõvaketta info ja politsei võib seda kasutada. See muudaks kõikide elu turvalisemaks. Distsiplineeriks alaealisi ja annaks võimaluse normaalseks täiskasvanuks saada. Et nad ei satuks jamadesse. Oleks nagu kõigile kasulik.”

Õpetajad peavad oluliseks, et **lapsevanemad oleksid valmis tegema kooliga koostööd** ning hindaksid probleemide tekkimisel olukorda võimalikult objektiivselt. Kuigi vanemad hakkavad ennekõike oma last kaitsma, on pedagoogide arvates vajalik arvestada ka sellega, et lapsed on kavalad ning võivad loost pool tõde rääkimata jätta. Õpetajad hindaksid enda sõnul seda, kui vanemad kuulaksid probleemide korral ära nii õpetaja kui ka lapse arusaama tekkinud konfliktist.

Õ12: “Kui ei ole kodu, kes toetab ja aitab, siis ikkagi koolist jääb nagu väheks. “

Peamiselt soovitavad uuringus osalenud küberkiusamist kogunud õpetajad vanematel olla lapse netitegevuste suhtes valvas olla, sest lisaks sellele, et noor võib hakata teisi küberkiusama, võib ta ise samamoodi väga lihtsasti sattuda probleemidesse, millest laps ei pruugi ise avameeli vanemale rääkida.

Riigi ja ühiskonna roll

Mitmed intervjueritud õpetajad tõid esile, et õpetajate küberkiusamise probleemiga tegelemist raskendab üldine ühiskonnas tuntav negatiivne suhtumine õpetajasse ning skeptilisus õpetajate probleemide suhtes. Pedagoogid leidsid, et õpetajate küberkius on **ühiskonnas justkui tabu teema**, millest ei tohiks rääkida ja millest rääkimine ei tooks negatiivsete hoiakute tõttu tulemusi. Küll aga peavad õpetajad küberkiususe käsitlemist meedias laiemalt vajalikuks, leides, et **õpetajate väärkohtlemise mitteaktsepteerimine ühiskonnas** vähendaks ka õpetajate küberkiusamist. Uuringus osalenud kahe pedagoogi kogemustest oli näha positiivseid muutusi õpetajate kiisamisega tegelemises pärast Tartu Ülikooli professori Martin Ehala poolt õpetajate

väärkohtlemise probleemile tähelepanu pööramist ja sellele järgnenud aktiivset avalikku diskussiooni (vt Ehala, 2019; Konstabel, 2019; Park, 2019; Pääsik, 2019; Reier, 2019; Tuulik, 2019; Treial, 2019). Meedias aset leidnud arutelu mõjutas positiivselt ühe kooli suhtumist õpetajate kiusamisse, mille tulemusel võeti koolis aktiivselt käsile probleemsete õpilastega tegelemine. Teise õpetaja (Õ9) sõnul julgeks ta tänu avalikkuse laiemale arutelule sarnase probleemiga uuesti silmitsi seistes asjale tõsisemalt reageerida.

Õ9: “Jah, võib-olla nüüd ma fikseeriks selle kuidagi. Pöörduks. Võib-olla esialgu juhtkonna poole ja politsei oleks järgmine ring. /.../ Muutus on sellest, et see Martin Ehala tõstis avalikkuse ette selle. /.../ See andis teatud kindlustunde, sest siiani meile õpetajatele on jäänud mulje, et õpilane on tähtis, lapsevanem veel tähtsam ja õpetaja on kõiges süüdi või teeb midagi valesti. Tegelikult see Ehala ja veel mõned seal, need artiklid olid need, mis näitasid asja ka teises valguses.”

See näitab, kui oluline on õpetajate probleemide puhul ka laiemalt ühiskonna arusaamine ning suhtumine õpetajatega seotud probleemidesse. Meedia võib positiivselt mõjutada nii õpetajate enda suhtumist asjadesse kui ka aidata kaasa organisatsioonides probleemiga tegelemisele.

Enamikel uuringus osalenud õpetajatest tekkis küberkiusamise ohvriks langemisel küsimus, millised on üldse õpetaja õigused küberkiusamise ohvriks langemisel? Kas on seadusi, mis õpetajat küberkiusamise eest kaitsevad? Mitu uuringus osalenud õpetajat olid näiteks pöördunud enda juhtumi puhul abi saamiseks politsei või veebikonstaabli poole, kuid saanud nende instantsidelt vastuse, et nende juhtumi puhul ei saa politsei neid aidata ning asjaga on võimalik tegeleda vaid läbi kohtu. Probleem on aga selles, et kohtu kaudu olukorra lahendamine on nii rahaliselt kui ka ajaliselt kulukas, millest tulenevalt jätavad paljud õpetajad enda küberkiususe probleemiga tegelemise pooleli. Sellised negatiivsed kogemused vaid süvendasid õpetajate arusaamu, et küberkiusamisega on keeruline või pea võimatu võidelda.

Õ14: “Ma hakkasin seda asja natuke uurima ja rääkisin ühe juristiga, teisega, oma tuttavatega, kes mul on, et mida nad soovitaksid. Veebikonstaabliga võtsin ühendust. Konkreetselt tundsin end suhteliselt abituna. Juristid ütlevad ka tegelikult, et otseselt seadusi ei olegi väga selleks ja veebikonstaabel ütleb, et mul on kindlat asja vaja ja ei piisa sellest, et kui ma annan nime, kes selle meemi kuskilt on saanud. Mida ma siis teen? See ongi see vastik võimetu tunne. Teed riigile tööd ja riik sind otseselt ei aita tegelikult. Kas ma oleks pidanud ministeeriumisse minema, et abi saada? Ma ei tea. Kas peaksin selle

asja suureks puhuma? Ma ei tea. Ma ei ole selline, et nii väikeseid asju hakkaks suureks puhuma.”

Seega on paljude minu uuringus osalenud õpetajate hinnangute kohaselt väga oluline, et ka riik võtaks küberkiusamisega tegelemisel initsiatiivi. Peamiselt olid pedagoogid arvamusel, et riigi poolt oleks vaja uuendada seadusandlust ning **tuua küberkiusamise temaatika seadustesse**. Kuna paljudel õpetajatel on üldse raske defineerida enda jaoks, mis juhtumid täpselt küberkiusamise alla lähevad, siis oleks tarvis täpsemat küberkiusamise teema lahtimõtestamist ja seadustes välja toomist. Nagu eelpool sai välja toodud, siis ei olnud paljud uuringus osalenud õpetajad üldse teadlikud, millised õigused neid küberkiusamise ohvrina kaitseksid ning millistel alustel ja milliste teemade puhul saaksid nad näiteks veebikonstaabli poole pöörduda.

Õ8: “Ma ikkagi arvan, et peaks olema õpetaja kaitseks mingisugused seadused, mitte ainult õpilase kaitseks. Või siis kodukorras ongi sätestatud ära, et mida tuleb teha siis, kui... Mina olen see, et piitsa ja präänikut (naerab).”

Lisaks riigipoolsele küberkiusamise seadustesse sisse toomisele peaks õpetajate arvates kogu seadusandluses sätestatu jõudma ka õpilasteni. Üks intervjuueeritav, näiteks, käis välja idee koostada **õppematerjal** seadusesätete kohta, millega tuleks ühel noorel internetikeskkonnas toimimisel ja küberkiusamisel arvestada. Seda kõike selleks, et noor teaks, millised võivad olla teatud tegevuste tagajärjed. Õppematerjal peaks olema võimalikult lihtsas keeles ja atraktiivsel viisil koostatud.

Õ11: “Peab olema mingi seaduslik baas, et esitada seda infot ja anda õpilastele seda materjali edasi, et nad oleks teadlikud sellest, millega nad tegelevad.”

Mitmed õpetajad olid arvamusel, et õpetajate **küberkiusamise teemat võiks õpilastele tutvustada võimalikult põnevate meetoditega**. Näiteks käidi välja mõtted, et sotsiaalmeedias võiks käivitada erinevaid teavituskampaaniaid ning televisioonis või raadios avaldada temakohased jutusaated, mis avardaksid õpilaste teadmisi ning tooks küberkiusamise probleemi juures ka võimaliku õpetajate väärkohtlemise esile. Lisaks võiksid olemas olla virtuaalsed õpikeskkonnad, mida õpetajad saavad oma tundidesse integreerida. Õppematerjalid võiksid olla võimalikult interaktiivsed ning noortele huvipakkuvad (nt videomaterjali näol).

Uuringus osalenud õpetajate hinnangul tuleks raskematesse õpetajate küberkiusamise juhtumitesse suhtuda täie tõsidusega ning **vajadusel pöörduda politseisse**.

Mitmed tõid näiteks välja, et veebikonstaablite töö ja abi on tegelikult küberkiusamise ennetamisel ning juhtumite lahendamisel vajalik. Küll aga on paljudel juhtudel ka veebikonstaabli võimalused abistamiseks piiratud ja nende suure töökoormuse tõttu ei saa alati kiirelt abi. Sellest tulenevalt olid mõned õpetajad arvamusel, et probleemi süvenemisel oleks vajalik veebikonstaablite tööjõu suurendamist. Lisaks võiksid kohalikel konstaablitel ja politseil olla pädevus ja õigus tegeleda veebis aset leidnud probleemidega. Ühe õpetaja sõnul oleks ka vajalik laiendada politsei õigusi, mis lubaks koolikeskkonnas politseil kontrollida näiteks õpilaste telefonide sisu.

Õ1: “Kui on tõsisem asi, siis ma arvan, et peaks politseisse tegelikult pöörduma. Ma ei tea, kas sellest abi on, aga kui neile asjadele kurjalt reageerida, siis seda on võimalik ikka vähendada.”

Õ3: “Näiteks veebikonstaablile võiks kõrvale rohkem ikkagi kohalikud konstaablid ja politsei tegutseda selles valdkonnas. Mitte nii, et politsei tuleb ja ütleb, et mul ei ole õigust tema telefoni sisu sorteerida, et mul ei ole õigust vaadata tema pildigaleriisid või teha lahti telefon... noh, nüüd on neid igasuguseid TikTok'e ja ma ei tea, mis kohti veel, kus nad käivad ja teevad oma asju. Et... ma siis küsingi, et mis õigused sul politsei on? Mina seda ei tohi teha ja politsei ütleb, et ma ka ei tohi. Et siis ongi, et noored tegutsevad ja piiramatult ja endale aru andmata.”

Uuringus osales üks õpetaja tegi enda küberkiusamisega seoses politseisse kaks avaldust. Suuri tagajärgi avalduste tegemisele ei kaasnud, kuid õpetaja pidas oluliseks lihtsalt juhtumite registreerimist ja toimunu kohta tõendite kogumist. Eelpool väljatoodu põhjal võib öelda, et õpetajatel on ootusi suuremale riigi toele, et õpetajate küberkiusamine saaks legaalse aluse, mis aitaks nii õpetajate kui ka õpilaste vahelise küberkiusamisega paremini tegeleda.

Eelnevalt väljatoodu põhjal võib öelda, et õpetajad ootavad õpetajate küberkiusamisega tegelemisel aktiivset panust nii kooli kui lapsevanemate poolt. Lisaks on oluline õpetajate küberkiusamise probleemi mõistmine ja käsitlemine laiemalt ühiskonnas kui ka seadusandluses. Selleks, et õpetajate küberkiusamist saaks ennetada, on vaja ka õpetajatel endal olla ettevaatlik ja võtta enda sotsiaalmeedia kasutamisel ette meetmeid, mis vähendaksid võimalusi küberkiusamise ohvriks langemisel.

3.4. Veebikonstaabli soovitusel õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks

Käesolevas peatükis toon välja endise veebikonstaabli Maarja Punaku ideed sellest, kuidas erinevad osapooled võiksid õpetajate küberkiusamisega tegeleda. Intervjuu on täies mahus esitatud Lisas 4.

Meetmed, mida õpetajad ise saaks ette võtta

Küberkiusamise ohvriks langedes tuleks Maarja Punaku sõnul õpetajal esmalt suhelda kiusajaga ja proovida otsesuhtlusega probleem lahendada. Kui küberkiusamine toimub kinnises grupis ja õpetaja sai sellest kolmandate isikute kaudu teada, siis tasub võtta selle grupi liikmetega ühendust ja vaadata, kuidas saaks tekkinud olukorda lahendada, näiteks teha kokkulepe grupi sulgemiseks ja materjali jagamise lõpetamiseks. Samuti tuleks suhelda küberkiusaja vanematega, et nad oleks teadlikud oma lapse tegevusest. Lapsevanem peab tundma vastutust lapse ebasobiva käitumise ees ning vajadusel piirama lapse internetikasutust.

Enda kaitsmiseks saab õpetaja panna internetis küberkiusajale bloki peale ja näiteks suunata küberkiusaja e-kirjad rämpsposti. Kui tegemist on juhtumiga, kus on mingites gruppides või avalikult õpetajat laimatud ja materjali levitatud, siis tuleks võtta ühendust portaali administraatoritega ja paluda materjal eemaldada. Maarja Punaku arvates tuleks õpetajal identiteedivarguse (libakontod), otsese ähvardamise ning veebikeskkonnas pideva ja ahistava jälitamise korral pöörduda politsei poole. Juhtumite korral, mis on seaduse alusel tsiviilasja alla kategoriseeruv (nt laimav postitus, pildi jagamine), on võimalus pöörduda kohtusse. Punaku sõnul on soovitatav teha ka järelkontrolli Google Alerts-i kaudu, mis aitab tuvastada sinu kohta internetis levitatud materjali. Näiteks saadab Google Alerts iganädalaselt raporteid, mis tuvastab, kas sinu nime alt on internetis mingit materjali jagatud.

Ennetava meetodina näeb Punak, et õpetajad peaks õpilastega koheselt paika panema reeglid, kuidas sotsiaalmeedias üksteisega suhtlus käib. Andes noortele teada, et õpetajal on olemas erinevad sotsiaalmeedia kontod, mida soovib hoida privaatseks ja tööst eraldatuna, siis võib olla väiksem võimalus, et noored midagi sobimatut ette võtavad. Samuti tuleks tunnis tehnoloogiliste vahendite kasutamisel panna paika reeglid, mis tegevused on lubatud ja mis mitte.

Maarja Punak: "Kui õpetaja paneb selged piirid paika. Ütleb, et tal on Instagrami konto olemas, aga ühtegi õpilast tema vastu ei võta, see on tema eraelu ja palub sellest kinni pidada. Ja siis on õpetajad, kes seda piiri kohe paika ei pane, siis lapsed katsetavad ise. Mõistlik on õpetajal sellel teemal noortega rääkida."

Sarnaselt paljude intervjueeritutele on Maarja Punak seisukohal, et õpetajad peaksid oma küberkiusamise kogemustest rääkima, sest vaid siis on võimalik üldse astuda samme selle suunas, et probleemid saaksid lahendatud.

Maarja Punak: "Kui on endal häbi. Arvad, et oled ebakompetentne või Sa oled ise põhjustanud selle kuidagi, siis eks see ole see sama nagu kõikide nende... ükskõik, füüsiline või vaimne vägivald, me peame õpetajatele tegema selgeks, et see vägivalda tegija on rikkuja ja tema ainuke asi ongi see, et ta peab sellest teada andma, et me saaksime aidata."

Lugude jagamine aitab mõista, millega õpetajad üldse kokku puutuvad ning see aitab töötada välja parimad lahendusmeetmed õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks.

Kooli võimalused õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks

Maarja Punaku arvates on esmalt vajalik, et kool võtaks õpetajate probleeme tõsiselt. Õpetajate küberkiusamise korral peaks kool suhtlema õpilase ja lapsevanematega. Maarja Punaku sõnul oleks vajalik jagada lapsevanematega informatsiooni näiteks lapsevanemate koosolekutel ja tuua välja tekkinud probleemid. Kuna tihtipeale paraku ei jõua nendele kohtumisele probleemsete laste vanemad, siis koolid võiks mõelda alternatiive, kuidas viia koosolekul arutatu ja spetsialistipoolne sisend siiski nende vanemateni. Punaku sõnul võiks koolis arutatu võtta näiteks videosse, teha koolipoolseid kokkuvõtteid ja need lapsevanematele saata.

Maarja Punak: "Õpetajal ei tohi ühelgi hetkel koolis olla tunnet, et tal pole seljatagust. Kui ta tunneb, et õpilane ähvardab, siis ta peab saama kohe helistada, et nüüd tuleb sotsiaalpedagoog, kes viib selle lapse ära ja tegeleb temaga. Või kool ei lase last enne kooli, kui ta on läbinud mingi psühholoogilise koolituse vms. Lõputult neid asju maandada ei saa ja tihed on see õpetaja enda siseveendumus. Kooli poolt peaks olema selline resoluutsem lähenemine, et õpetaja ei peaks probleemsete noortega üksinda klassis istuma."

Sarnaselt õpetajatega on Maarja Punak seisukohal, et koolides peaksid olema psühholoog ja sotsiaalpedagoog, keda tuleks kaasata õpetaja küberkiusamise juhtumi lahendamisse. Õpetaja ei peaks üksi oma õpetajatöö kõrvalt tegelema tekkinud konfliktiga. Samuti oskavad Punaku sõnul spetsialistid märgata noore sügavamaid probleeme ning aidata nendega hakkama saada.

Õpetajate küberkiusamise lahendamisel on koolis vaja luua arusaam, et õpetajasse tuleb lugupidavalt suhtuda ja igasugune kiusamine on lubamatu. Vajalik on harida õpilasi

küberkiusamisest ning luua keskkond, kus märgatakse probleemi ja kellegi küberkiusamise korral ka sekkutakse.

Maarja Punak: Ka see on oluline, et enda kogukond annab märku, et see ei ole okei. Võib-olla see poiss saadab neid kirju oma sõpradele, et vaadake, mis ma tegin ja naerge nüüd kaasa. Aga kui keegi enam kaasa ei naera, siis ta peab leidma mingi muu väljundi. Ka sellest võib abi olla.”

Maarja Punak: “Ja see tähendabki seda, et kui kool on need teemad läbi rääkinud, siis mingit osa lastest ma suudan nii palju mõjutada, et nad saavad paremini hakkama ja suudavad ka teisi korrale kutsuda.”

Endise veebikonstaabli sõnul ei saa panna piirangud kõikidele omavahelistele suhtlustele, et keelata ära igasugust tagarääkimist. Alustada tuleb sellest, et noored oleks teadlikud, mida nende käitumine kaasa võib tuua. Vajalik on õpetada noortele selgeks küberhügieeni reeglid ning anda teada, et kõikidest veebikeskkonda üles pandud kirjutitest ja materjalidest jäävad jäljed. Vajalik on pidev noortele meeldetuletamine, milline käitumine on õige ja milline mitte.

Maarja Punak: “Sa ei saa nagu ennetada grupi loomist või libakontode loomist või kuidas keegi WhatsAppis õpetajat klatšivad. Noored oskavad ka ise üksteist korrale kutsuda. Näiteks ma ise tegelen ka probleemsete noortega, kellega me oleme ühises chatis ja seal on see, et kui ühte mõnitatakse, siis leidub alati keegi, kes ütleb, et ära tee nii. Kui me suudame enamikele klassis teha selle selgeks, et ka kinnises keskkonnas kellegi mõnitamine ei ole okei, siis me suudame seda ise ka korrale kutsuda, andes ise eeskuju.”

Maarja Punaku arvates võib olla abi sellest, kui koolid kooskõlastavad lapsevanematega koolis mobiilide kasutamise reeglid ja kooli sisekirja pannakse kirja näiteks sätted sellest, et tunnis ei tohi luba küsimata telefoni kasutada ja õpetajat pildistada. Samuti võiks kooli kodukorras sätestada õpetajate suhtlemise kord lapsevanemate ja lastega, et vältida vanemate ootusi, et õpetaja on 24/7 kättesaadav ning et lastele oleks selge, milliselt on kohane õpetajaga sotsiaalmeedia keskkondades suhelda. Punaku arvates võiks õpetajatele koostada sotsiaalmeedia juhise, milles oleks määratud, kus ja kuidas õpilastega erinevates suhtlusgruppides suhelda ning mida teha, kui õpilane peaks seal ebasobivalt õpetaja suhtes käituma. Küll aga ei peaks õpilaste ja õpetajate vahelist suhtlust sotsiaalmeedias täielikult ära keelama, vaid looma tingimused hea tava tekkimiseks.

Maarja Punak: “Kas on koolis lepitud kokku, kas me võtame lapsi sõbraks või ei võta? Mis juhtub siis, kui laps saadabki “õpetaja, Teil on ilusad rinnad” kirja või “tahan Teid

ära tappa”, et mida siis see kodukord ette näeb, et ei peaks iga kord uusi lahendusi leidma, vaid üldjuhul oleks teada, mis see protseduur on. Neid sotsiaalmeediaga seotud asju võib panna ju terve pika nimekirja. Kuidas sätteid seadistada ja millised on need pildid, mis on avalikud. Kas seal saab olla väga palju alkoholi levitavaid pilte või napid riided õpetajal. Äkki see peaks olema kinnisema grupi pilt. USA-s on mingites osariikides täiesti keelatud, et õpilane ja õpetaja võiksid Facebookis sõbrad olla. Seadusandlusest tulenevalt. Meil selliseid piiravaid seadusi ei ole, aga see ei tähenda seda, et kool ise ei peaks sellele mõtlema ja õpetajaid sellega aitama.”

Kool peaks õpetajat abistama ka juhul, kui õpetajal puuduvad endal sotsiaalmeedia kontod, kuid ta on teadlik, et tema kohta on selles keskkonnas ebasobivat materjali levitatud.

Maarja Punak: “Mul on olnud kaebusi, et õpetajad, kes ise ei ole sotsiaalmeedias ega Facebookis, et neid nagu kiusatakse ja nad ei oska midagi teha. Aga see sama oma koolipere peaks neid toetama ja aitama. Tihti see vanem õpetaja ei saagi aru, kuidas see süsteem toimib. Neil on vaja sotsiaalmeedia koolitust kooli poolt organiseerida. Kui ma ei ole Facebookis, on väga keeruline teha selle kohta raportit, sest ma ei pääse infole ligi kuidagi. On vaja õpetajatel seda teadmist, kust abi küsida ja mida teha. Kooli sotsiaalpedagoogidel on ka, kas nad kasutavad isiklikku kontot või tööalast, mille abil teha raporteid või saata välja kiri, et see pilt on sobimatu, palun võtke see maha. Õpetaja peab teadma, kuhu pöörduda.”

Endine veebikonstaabel on arvamusel, et näiteks õpilaste poolt tehtud kooli meemide lehe korral võiks kool kontot haldavate noortega teha kokkuleppeid, et üles ei laetaks sobimatu sisuga ja ilma luba küsimata kellegi kohta käivat materjali. Kui tegu peaks olema näiteks aga avalikult sotsiaalmeedias levitatud õpetaja kohta käiva laimuga, siis tuleks koolil astuda õpetaja kaitseks avalikult välja ja esitada omapoolne vastulause. Tõsisemate asjade korral peaks kool pöörduma politsei poole. Punaku sõnade kohaselt probleemiks ka see, et koolid ei teavita politseid tekkinud probleemidest, sest soovitaks hoida maine kaitsmiseks statistiliselt kõik korrektsena.

Maarja Punak: “Kunagi me peame jõudma sinna, et lahendatud avalduste arv ei riku mitte kooli mainet, vaid pigem näitab seda, et kool on valmis tegelema nii laste kui ka õpetajate muredega ja kõige sellega. Sealhulgas kübertegevus, mis on seotud selle maja õpilaste või õpetajatega.”

Lisaks otsesele sekkumisele on Punaku sõnul oluline, et koolid oleks liitunud kiusamisvastaste programmidega, kus spetsialistid saavad anda nõu ka küberkiusamise vallas.

Maarja Punak: "Neil on olemas enda inimesed, kes on lahendanud palju kiusamise juhtumeid. Ehk nad saavad jagada soovitusi enda kogemuste põhjal. Politsei võib seaduse poole pealt öelda, mis lubatud on ja mis mitte. Aga väga keeruline on meil pakkuda välja toimivat lahendust, sest me pole igapäevaselt koolis kohal."

Kool võiks kaasata õpilaste ja õpetajate teadlikkuse tõstmiseks õpetajate küberkiusamiseks ka veebikonstaableid ja noorsoopolitseinikke, kes saavad tekkinud probleemide korral noorega rääkida ja jagada õpetajatele nõu ja teadmisi õpetajate küberkiusamisest. Punak leiab, et enim võiks kaasata kohalikku noorsoopolitseinikku, kes on piirkondlike probleemidega enim kursis ja tegeleb ka noortega. Sel viisil on noorsoopolitseinik teadlik ka noorte internetikäitumisest ning saab vajadusel nendega sellel teemal vestelda.

Maarja Punak: "Koostöö oma kooli noorsoopolitseinikuga, seda tasub teha. Kui on näiteks lapsevanemate koosolek, neid on tavaliselt aastas 2 tükki, siis kutsudagi iga kord oma noorsoopolitseinik, et ta 5-7 minuti jooksul räägib õiguskorrast, mis on seotud selle kooli õpilastega. Annab murekohtadest ülevaate, et ka lapsevanemad ja õpetajad teaksid, et politsei on toeks ja abiks."

Veebikonstaabli sõnul peaksid koolid mõistma, et õpetajate küberkiusamine ei ole mingi kooliväline teema. Isegi, kui see leiab aset koolivälisel ajal, peavad koolid mõistma, et kokkupuude õpilasega tekkis koolis ja sealt saavad tihtipeale need probleemid alguse.

Riigipoolsed meetmed õpetajate küberkiusamises

Sarnaselt intervjuueeritud õpetajate seisukohale tuleks Punaku sõnul ühiskonnas rohkem rääkida õpetajate küberkiusamise probleemist ning riik võiks selles osas võtta initsiatiivi. Punaku arvates võiks riik panustada sellesse, et kooli keskkonnas saaks võimalikult efektiivselt õpetajate küberkiusamisega tegeleda. Näiteks saaks riik teha koostööd kooliga, et õpetajate küberkiusamisele lahendusi leida ja ohukohti maandada. Riik võiks luua tingimused ka selleks, et igas koolis oleks olemas laste probleemidega tegelevad tugispetsialistid.

Maarja Punaku sõnul oleks eraldi õpetajate kaitsmiseks seaduse loomine keeruline küsimus, sest mingi konkreetse ametkonna kaitsmine seaduse läbi on üldiselt väga komplitseeritud. Küll aga on see teema, mida võiks idee poolest kaaluda, kuid see eeldab esmalt sisendit õpetajate endi kui ka kooli juhtkonna poolt.

Samas tõdeb Maarja Punak, et praegusel hetkel on politsei käed õpetajate küberkiusamise probleemiga tegelemisel lühikesed. Kui õpetajate küberkiusamisel pole tegu näiteks otsese

ähvarduse, identiteedivarguse või järjepideva ja ahistava jälitamisega sotsiaalmeedias, ei ole seaduse järgi politseil õigust tõsisemalt sekkuda. Politsei saab vaid noorega rääkida ja üritada sel viisil tekkinud konflikti lahendada. Juhtumite korral, kus on õpetajat näiteks laimatud, jagatud avalikult või sisegruppides vulgaarset ja solvavat materjali, saab õpetaja pöörduda kohtusse.

Maarja Punak: “/.../ tegelikult väga tihti kool ei pöördu politsei poole kuna 99% nendest juhtumitest on sellised, mida me saame öelda, et on tsiviilasi: on solvamine, on mõnitamine, on pildi ilma loata kasutamine – kõik need juhud on sellised, kus politseil ei ole seaduslike õigusi midagi teha või midagi nõuda. Näiteks, kui sina minust ilma loata jagad pilti, siis politsei võib soovitada, et palun ära jaga, aga ma ei saa nõuda, et lõpeta jagamine, sest see õigus on antud kohtule.”

Karistusmeetmetena on riigi poolt võetud suund, kus noortega tegelemisel rakendatakse taastava õiguse meetmeid, mis paneks noort mõistma oma tegu ja suunaks teda teistmoodi käituma. Näiteks määratakse noori psühholoogi juurde või sotsiaalsetesse programmidesse.

Samuti on küberkiusamise juhtumite lahendamine raskendatud, sest üles laetud materjali eemaldamiseks tuleb teha koostööd platvormidega, kus küberkiusamine toimus.

Maarja Punak: “Kui Facebookiga on see, et koostöö politseiga on hea, me saame teada anda, kui miskit on kuskil, mingi probleem. Saame asju lihtsamalt maha võtta ja kiiremini. YouTube-ga on see ülimalt keeruline.”

Küll aga tõdeb endine veebikonstaabel, et praegune süsteem on näiteks laimujuhtumite lahendamiseks liialt bürokraatlik ja vaja oleks luua süsteem, mis võimaldaks kellegi kohta internetti üles pandud valeinfo kiirelt eemaldada. Punaku sõnul tuleks seadusandlusega anda politseile rohkem õigusi laimu ja sõimu juhtumitega tegelemiseks.

Maarja Punak: “Tegelikult peaks olema võimalus kuidagi kiiremini nendesse asjadesse sekkuda. Kui on kahtlus, et tegemist on laimuga, siis andagi politseile see õigus saata portaalile nõue mingi asi maha võtta ajalise piiranguga, näiteks kuu aja jooksul selgitame välja, kas see vastas tõele või mitte. Antud juhul meile teadaolevalt võib olla see vale info. Et seda menetluse tähtaega vähendada laimu ja sõimu juhtumite puhul oleks oluline.”

Kokkuvõtvalt võib öelda, et endine veebikonstaabel Maarja Punak on seisukohal, et õpetajate küberkiusamisega tuleks tegeleda alates rohujuuresandlilt: õpetaja ja kool peavad õpilastele selgeks tegema, et küberkiusamine ei ole aktsepteeritav ja mõistma õpilase käitumise sügavamaid tagamaid. Samuti peaksid koolid õpetajat toetama ja võimaldama spetsialistide abi probleemide

lahendamiseks. Oma rolli mängivad ka vanemad, kes peavad vastutama oma laste tegude eest ja tegema kooliga koostööd. Kuna praegune seadusandlus oma küberkiusamise vallas bürokratlik, sest politsei ei saa paljude juhtumite lahendamisse sekkuda, siis tuleks kaaluda politseile rohkemate õiguste andmist. Samuti on Punaku sõnul oluline, et riik panustaks probleemi nähtavaks tegemisse ja tagaks, et koolides oleks olemas meetmed, mis toetavad õpetajate küberkiusamisega tegelemist.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Järgnevalt esitan põhilised järeldused intervjuude tulemustest, mis käsitlevad õpetajate küberkiusamise kogemusi, kaasnenud tagajärgi ja võimalikke meetmeid probleemiga tegelemiseks. Järeldused on üles ehitatud peatükis 1.5 välja toodud uurimisküsimuste kaupa. Diskussioonina esitan uurimistulemustele ka laiema tõlgenduse toetudes teiste autorite uurimustele. Samuti toon välja meetodi kriitika ja ideed tulevaste uuringute jaoks.

4.1. Järeldused ja diskussioon

Antud peatükis esitan vastused magistritöös püstitatud uurimisküsimustele. Järeldused on tehtud 14 üldhariduskooli õpetajatega tehtud intervjuude põhjal, mida seostan ja põimin töö esimeses, teoreetilises osas käsitletuga. Samuti seon järeldusi endise veebikonstaabli Maarja Punakuga tehtud intervjuu tulemustega.

Milliste küberkiusamise vormidega on kokku puutunud õpilasepoolset küberkiusamist kogenud õpetajad?

Intervjuudest õpetajatega ilmses, et õpetajatel on kogemusi erinevat liiki õpilastepoolse küberkiusamisega. Sarnaselt Kopecký ja Szotkowski (2017b), NASUWT (2013) ja Phippen (2011) uuringule selgus ka minu uuringus osalenud õpetajate kogemustest, et õpetajad võivad internetis langeda ka õpilaste verbaalse agressiooni ja visuaalse manipulatsiooni ohvriks. Näiteks sotsiaalmeedia klassigruppides või eraldi loodud vestluskeskkondades on õpilased levitanud õpetaja kohta laimu, solvanguid ja modifitseeritud pilte. Sellistel puhkudel toimus õpetaja küberkiusamine sageli salaja, õpetaja selja taga. Samuti on magistritöös osalenud õpetajad saanud negatiivse või ähvardava sisuga sõnumeid ja e-kirju, mida õpilane oli kas anonüümselt või oma nime alt õpetajale otse saatnud (vt Prilleltensky jt, 2016). Sarnaselt teoorias esile tooduga (Kopecký ja Szotkowski, 2017b; NASUWT, 2013; Phippen, 2011) esines ka minu intervjuueeritute hulgas identiteedivarguse juhtum. Uuringus osalenud õpetajate seas kõige sagedamini esinenud küberkiusamise liigid on välja toodud Tabelis 4. Antud tabel ei ole kindlasti ammendav, sest intervjuueeritute kogemustest ilmses juhtumeid, mida polnud võimalik varem pakutud küberkiusamise vormide alla otseselt liigitada.

Tabel 4. Küberkiusamise vormid õpetajate kogemustele tuginedes

Visuaalide manipulatsioon	<ul style="list-style-type: none"> - Õpetajast tehakse tunni ajal pilti; õpetaja ja õpilaste vahelisest ühisvestlusest võetakse õpetaja poolt jagatud foto; foto võetakse kooli kodulehelt, õpetaja isiklikult sotsiaalmeedia kontolt - Meemid, vulgaarsete täiendustega fotod, töötlemata fotod - Levitatakse pool-privaatsetes gruppides; avalikult kellegi Facebooki seinal, Instagramis - Juhtumist saadakse teada kolleegidelt või kaasõpilastelt
Kirjad ja sõnumid veebis	<ul style="list-style-type: none"> - Solvavad ja alandavad sõnumid - Anonüümsed ähvarduskirjad - Õpilane edastab kirjad enda nime alt või anonüümselt
Laim, tagarääkimine, valeinfo jagamine	<ul style="list-style-type: none"> - Avalik laimamine õpilase sotsiaalmeedia kontol, kooli Facebooki lehel - Pool-privaatsetes gruppides õpetaja kohta valeinfo levitamine, solvamine, taga rääkimine - Ajalehe veebiväljaande kommentaariumis anonüümne laim
Ahistav jälitamine veebis	<ul style="list-style-type: none"> - Õpetaja sotsiaalmeediasisu ja kontode pidev jälgimine, libakontodega õpetaja kontodele ligipääsu taotlemine
Identiteedivargus	<ul style="list-style-type: none"> - Õpetajale sotsiaalmeedia libakonto loomine, õpetaja isiklike andmete kopeerimine, õpetaja nime alt veidra sisuga postituste tegemine

Kopecký ja Szotkowski (2017b: 507) tuletatud seitsmest õpetajate küberkiusamise vormist ei olnud antud magistritöös osalenud õpetajatel kogemusi väljapressimise, õpetaja isiku kohta käiva võltsitud kodulehe, alandava profiili loomise ja küberpeibutamise (õpetaja provotseerimine, tekkinud reaktsiooni salvestamine ja levitamine). Kui Kyriacou ja Zuin (2016) keskendusid õpetajate küberkiusamise uurimisel videote analüüsimisele, siis käesolevas valimis ei olnud videomaterjali kaudu õpetajaid küberkiusatud. Intervjuudest ei ilmnenu ka lugusid, kus õpilane oleks õpetajat telefoni teel kiusanud (Kopecký ja Szotkowski, 2017b).

Õpetajate kogemusi kaardistades ilmnes üks küberkiusamise vorm, mida varasemas kirjanduses ei ole välja toodud – ahistav jälitamine. Ühel õpetajal oli kogemus, kus õpilane otsis temaga kontakti ning andis oma huvist õpetaja vastu teada nii koolikeskkonnas kui ka virtuaalselt. Hoolimata sellest, et õpetaja õppuriga korduvalt sellest rääkis ja palus tegevuse lõpetada, jätkas õpilane sotsiaalmeedias libakontode loomist ja õpetajale pidevate sõbrakutsete saatmist. Teoreetilisest käsitluses sellelaadset õpetajate küberkiusamise juhtumit ei ilmnenu ning Kopecký ja Szotkowski (2017b: 507) tuletanud õpetajate küberkiusamisega seotud vormides ei esinenud. Samuti polnud endine veebikonstaabel Maarja Punak teadlik taolistest juhtumitest. Selliste lugude lahti rullumine annab põhjust arvata, et õpetajate küberkiusamise vormide nimekiri, mida Kopecký ja Szotkowski (2017b) pakkusid, ei ole endiselt kaugeltki mitte lõplik. Kuna sain juba uuringusse kaasatud valimi põhjal, mis on ikkagi üsna väike, lisada täienduse küberkiusamise vormidesse, on alust arvata, et

kui selle teema uurimisega veel kvalitatiivselt tööd edasi teha, siis võib õpetajate kogemustepagas veelgi kirjum olla.

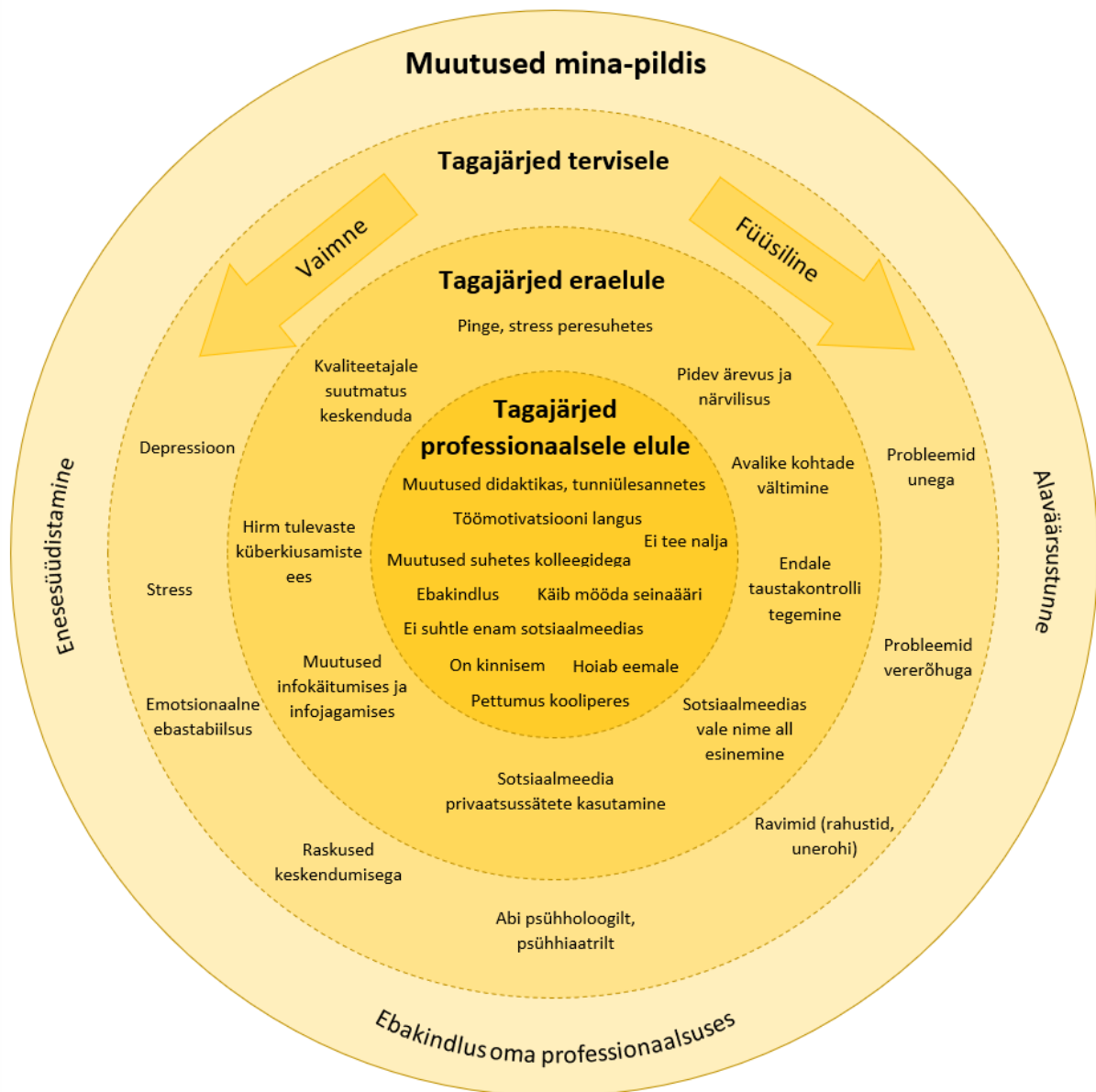
Sarnaselt Kopecký ja Szotkowski (2017b) ja Inglismaa Riikliku Naisõpetajate Ühingu poolt läbi viidud uuringute (NASUWT, 2013) tulemustele ilmnis ka käesoleva magistritöö raames tehtud intervjuudest, et kõige sagedamini on õpetajatel kokku puuteid olnud visuaalide manipulatsiooniga (vt Tabel 4).

Õpetajate fotode abil küberkiusamine võib tuleneda sellest, et noored kasutavad suuresti sotsiaalmeedia keskkondi, milles antakse oma mõtteid ja tegevusi edasi just visuaalsel teel (nt Instagram, Snapchat). Lisaks võib noorte jaoks olla kergem ja huvitavam piltide töötlemine, sest seal saab rakendada erinevaid emotikone ja elemente. Internetis leidub palju erinevaid platvorme, mille abil saab lihtsasti spetsiifiliste teadmiste või oskusteta meeme teha. Ehk meemide loomine on kõigile noortele üsna jõukohane veebitegevus. Meemide loomisel on nende tegijate motivatsiooniks tihtipeale head nalja teha, lõbustada ja auditooriumi mõjutada (vt Kahne, College, Middaugh, College ja Allen, 2014). Pealegi on tegemist populaarse formaadiga, mida on lihtne levitada, nii et meemid võivad saada kiiresti viraalseks.

Varasematest uuringutest on selgunud, et õpetajad on sageli teadlikud ka kaastöötajate küberkiusamise juhtumitest (vt Ontario College of Teachers, 2007; Phippen, 2011; Välimaa, 2016). Näiteks Kanadas Ontario Õpetajate Kolledžis tehtud uuringus (2017) olid õpetajatest 84% enda hinnangul kogenud küberkiusamist ning 41% olid teadlikud kolleegi juhtumist. Käesolevas uuringus osalenud õpetajatest oskasid samuti peaaegu kõik rääkida kolleegi või mingi muu kooli õpetaja küberkiusamise kogemusest. Seega tuleb arvesse võtta, et õpetajate küberkiusamisega kokku puutunud pedagoogide ring on tegelikkuses suurem ning praeguses uuringus osalenud õpetajate lood ilmestavad vaid väikest osa õpetajate küberkiusamise kogemustest.

Kuidas kirjeldavad kiusatud õpetajad küberkiusamise tagajärgi töö- ja eraelus ning suhetes õpilaste ja töökaaslastega?

Õpetajatega tehtud intervjuudest selgus, et küberkiusamise tagajärjed õpetaja elule ja heaolule on väga laialdased. Olen koondanud intervjuudest kuulnud kogemused küberkiusamise tagajärgede kohta joonisele (vt Joonis 3). Alljärgnevalt avan ka mõningaid konkreetsemaid tagajärgi tekstiliselt.

Joonis 3 Küberkiusamisega kaasnevad tagajärjed õpetajale

Esmalt näeb selgeid mõjutusi õpetaja tööelule. Töö teoreetilises osas nähtus, et pikemaajalise küberkiusamise all kannatanud õpetajate suhetes õppurite, kolleegide ja ülemustega võib tekkida rohkem konflikte (Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 515). Sarnast trendi oli märgata ka minu poolt läbi viidud intervjuudes, kust nähtus, et küberkiusamise kogemus mõjutas õpetajate üldist suhtumist nii küberkiusajasse, juhtkonda kui kolleegidesse. Usaldamatus ja pettumus koolipere ja juhtkonna suhtes tekkis intervjuueeritud õpetajatel siis, kui neile tundus, et õpetaja muresse ei suhtuta tõsiselt ning probleemi lahendamisse ei panustata. Intervjuudest ilmnas, et mida suurem on õpetaja rahulolu kooli tegevuses oma küberkiusamise ja murede lahendamisel, seda positiivsem on õpetaja hoiak kollektiivi suhtes. Koolipoolne tugi tõstis õpetaja optimismi ja enesekindlust tulevaste probleemide lahendamises. Ka teoreetilises käsitluses ilmnas, et kooli toetus ja abi

suurendab õpetaja kindlustunnet ja vähendab korduva väärkohtlemise alla sattumise tõenäosust (Martinez jt, 2016: 387).

Varasematest uuringutest nähtub (Lipinski jt, 2014), et õpetajate kiusamine võib vähendada pedagoogide produktiivsust ja töömotivatsiooni, seega on eriti tähtis, et kool oleks küberkiusamise korral õpetajatele oluliseks toeks. Juhul, kui koolipoolset tuge ei tunta, on õpetajad isegi valmis töölt lahkuma (vt Anderman jt, 2018; Espelage jt, 2013; Reddy jt, 2013; Zurawiecki, 2013). Sama seiskohta kinnitasid ka minu uuringus osalenud õpetajad, kellest mitu olid lõpetanud kooliga töösuhte, sest ei pidanud õigeks toksilises keskkonnas töötamist. Hoolimata haiget saamisest ja pettumusest küberkiusajas ja sellega kaasaminejates (nt kommenteerisid õpetajast üles pandud pilti, võtsid vestlusgruppides osa õpetaja solvamises) leidsid pea kõik õpetajad, et õpilastele tuleks anda uus võimalus ning olla avatud suhete parenemisele. Pedagoogid tõdesid, et õpilase negatiivse käitumise taga on tegelikkuses sügavamad probleemid, mis vajaksid mõistmist ja lahendamist. Seega ulatub õpetajate küberkiusamisega tegelemine kaugemale, kus lisaks õpetaja abistamisele on vaja tegeleda probleemi tuumaga – õpilase muremõtete ja käitumiskeskuste tegelike põhjustega.

Kiusamisekogemus võib tuua kaasa muutusi didaktikas (õppeplaanid, õpetamise põhimõtted, meetodid) (Pervin ja Turner, 1998), mis omakorda võivad hakata mõjutama õpetaja töö tulemuslikkust (Anderman jt, 2018: 647; Espelage jt, 2013: 83; Reddy jt, 2013; Zurawiecki, 2013) ja pikemas perspektiivis tuua kaasa ka õpilaste õppe edukuse halvenemise. Mitmeid sarnaseid näiteid kuuldus ka minu uuringus osalenud õpetajatelt. Nähtus, et küberkiusamisega kaasnev õpetaja enesetsensuur pärssib kvaliteetse hariduse andmist ja võib pikas perspektiivis mõjutada nii õpetaja professionaalsust kui õpilaste õppe edukust. Laiemas pildis võib see seega tekitada kahju koolile tervikuna (nt eksamitulemuste halvenemine, kooli maine langus).

Kuna küberkiusamine võib toimuda olenemata kohast ja kellaajast, siis on õpetaja küberkiusamisest mõjutatud ka koduseinte vahel, mis võib tekitada märkimisväärseid tagajärgi õpetaja eraelule. Sarnaselt Baruch (2005) uuringule kogesid mitmed intervjuueeritud pedagoogid pidevat ärevust ja vaimset pinget, mis tõi omakorda kaasa raskusi perega suhtlemisel (vt Kopecký ja Szotkowski, 2017b), muutes ka tavapärase tegevuste nautimise võimatuks (nt avalike kohtade külastus, lapsega õppimine, perega puhkamine) (vt Brauser, 2010; Schimmel ja Nicholls 2014). Seega võib küberkiusamine ajada sassi õpetaja argielu, sest tekkinud raskused ei lase õpetajal töövälisel ajal lõõgastuda ja harjumuspärase asjadega tegeleda.

Intervjuudest õpetajatega selgus, et küberkiusamise kogemus võib mõjutada ka õpetaja enda sotsiaalmeedia käitumist. Nagu paljud teisedki õpetajad (vt Steinbrecher ja Hart, 2012; Räim,

2014), olid ka minu töö jaoks intervjuueeritud õpetajad sotsiaalmeedia kasutajad, jagades selle kaudu nii eraelulist kui erialast infot (nt korraldasid õppetööd). Peale küberkiusamise juhtumeid hakkasid mitmed uuringus osalenud õpetajad hoolega jälgima, millist infot nad sotsiaalmeedias jagavad, muutes enda profiilid salastatuks (sh muutes kontode nimesid) ja olles vastuvõtavate sõbrakutsete suhtes ettevaatlikud.

Tulemustest nähtub, et negatiivne kokkupuude õpilasega internetikeskkonnas vähendab õpetaja soovi noortega aktiivselt ja vabalt virtuaalselt suhelda ning õpetaja võib seada kindlad reeglid varasemast formaalsemaks suhtluseks. Samas on selgunud, et õpilased tahaksid õpetajatega sotsiaalmeedias lävida, sest see aitab tunnetada õpetajat rohkem inimese kui pedagoogina (Siibak ja Otsus, 2018). Siibaku ja Otsuse (2018) uuringus osalenud noored olid ka seda meelt, et internetis saab õpetajaga lihtsamini suhelda ja kooliga seonduvat infot vahetada. Nagu eelnevast nähtub, siis küberkiusamise kogemus vähendab õpetaja soovi ja valmisolekut õpilastega sotsiaalmeedia vahendusel suhelda, mis on otse vastupidine noorte ootustega. Seega tuleb silmas pidada, et ühe õpilasega seotud negatiivne kogemus toob paljudele teistele õpilastele kaasa tagajärjed õpetaja poolt, mille tulemusel muutub üldine suhtlus koolis õpilaste ja õpetajate vahel jahedamaks, pärssides suuremas pildis positiivse koolikliima teket.

Õpetajate jagatud lood kinnitasid tõsiasi, et küberkiusamine võib tekitada tõsiseid tagajärgi ka õpetaja vaimsele ja füüsilisele tervisele. Mitmed uuringud on tõestanud, et küberkiusamine võib ohvrile tekitada tõsist psühholoogilist ja emotsionaalselt kahju (nt vaimne pinge, ärevus, tujumuutused) (Baruch, 2005; Kopecký ja Szotkowski, 2017b; Patchin ja Hinduja, 2006). Näiteks Kopecký ja Szotkowski (2017b) uuringus osalenud õpetajad kogesid küberkiusamise järel unehäireid, pea- ja kõhuvalusid ning neil oli probleeme keskendumisega. Ka minu uuringus osalenud õpetajatest esines mitmetel probleemide magamise ja vererõhuga, nii et vajati terviseprobleemidega tegelemiseks isegi meditsiinilist abi (unerohud, rahustid, arstlik kontroll). Lisaks on uuringutes leitud, et küberkiusamisega kaasnev emotsionaalne, psühholoogiline ja sotsiaalne kahju (vt Patchin ja Hinduja, 2006: 149) võib kahjustada pikemas perspektiivis ka õpetajate tervist ja suhteid lähedastega (Kopecký ja Szotkowski, 2017b). Leian, et õpetaja tervisele avalduvat mõju tuleb võtta olulisena, sest kui meil on halva tervise, hinge- ja pereeluga õpetajad, kes ei panusta oma töösse kogu hinge ja võimekusega, ei saa rääkida rõõmsast kooliperest ega kvaliteetsest haridusest.

Lisaks erinevatele terviseprobleemidele nähtus tulemustest, et küberkiusamise tagajärjel hakkasid mitmed õpetajad endas kui pedagoogis kahtlema. Lisaks tekitas kogetud häbitunne kartuse, et

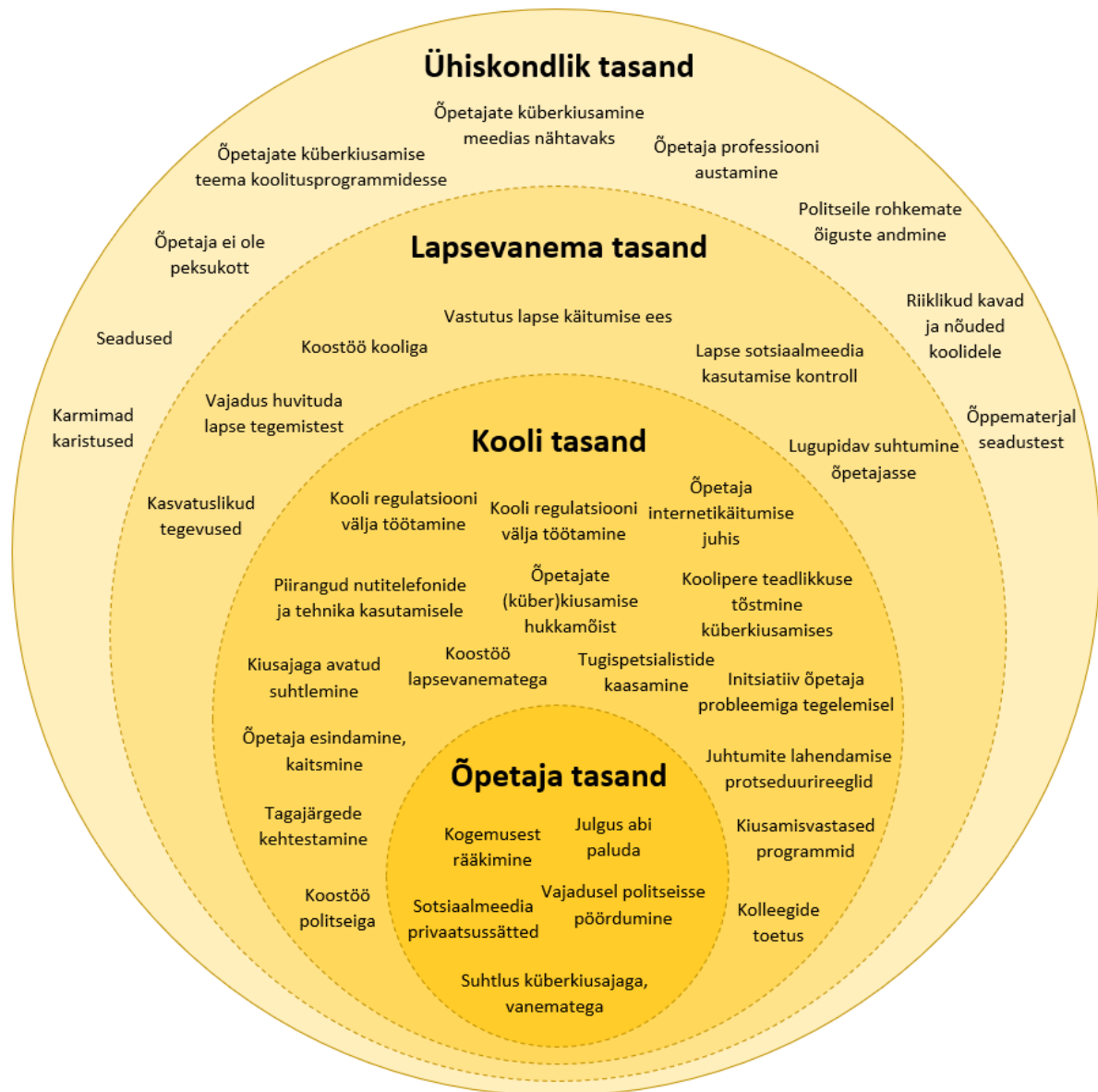
küberkiusamine võib kahjustada nende mainet. Mitmed uuringus osalenud õpetajad hakkasid ennast küberkiusamiskogemuse järgselt analüüsima ja proovisid mõista, mida nad oma töös valesti teevad. Ka uuringutest on selgunud, et küberkiusamine võib vähendada õpetajate enesekindlust ja enesehinnangut (NASUWT, 2013: 5; Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 515) ning tekitada raskusi professionaalses elus hakkamasaamises (Reddy jt, 2013). Seega on näha, et esmalt võib õpetajatel tekkida kahtlusi enda pedagoogilises pädevuses ja see võib omakorda mõjutada õpetaja käitumist töö- ja eraelus. Eelnevalt esile toodud õpetajate küberkiusamisega kaasnevad tagajärjed moodustavad tegelikkuses ühtse süsteemi, kus kõik aspektid mõjutavad üksteist ja on igati läbipõiminud (vt Joonis 3).

Kui Kopecký ja Szotkowski (2017b) uuringu tulemused kinnitasid, et küberkiusamise tagajärjed õpetajale on seda suuremad, mida rohkem õpetaja on küberkiusamise ohvriks langenud, siis käesoleva töö tulemused olid vastupidised. Ilmnes, et ka ühekordne küberkiusamine võib õpetaja elu oluliselt mõjutada (nt pikaajalist emotsionaalset ebastabiilsust, hirmu, magamatust jne). Seega võivad õpetajate küberkiusamisega kaasnevad tagajärjed pigem sõltuda küberkiusamise teost, õpetaja iseloomust, reageeringust ning ümbritsevast keskkonnast.

Hoolimata õpetajate isikliku küberkiusamise tagajärgede tõsidusest leidsid pea kõik õpetajad, et küberkiusamise kogemus võib õpetajale kaasa tuua märkimisväärseid tagajärgi ning selle teemaga on vaja tegeleda.

Kuidas intervjueritute arvates peaks kool tegelema õpetajate küberkiusamisega?

Algselt oli minu uurimishuvi keskmes küll see, kuidas kool saaks õpetajate küberkiusamisega tegeleda, kuid õpetajatega tehtud intervjuudest selgus, et olulisi osapooli, kelle tegevusest oleks abi probleemi lahendamisel, on rohkem. Lisaks koolile oleks vaja õpetajate enda, lapsevanemate ja ka riigi panust. Samuti nägi endine veebikonstaabel Maarja Punak õpetajate küberkiusamisega tegelemisel rolli mitmetel osapooltel, mida järgnevalt võimalike tegevuste väljatoomisel ka esitlen. Kokkuvõtvat meetmete kaardistust näeb Joonisel 4.

Joonis 4 Meetmed õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks

Intervjuude tulemustest selgus, et õpetajad peavad küberkiusamisega tegelemisel oluliseks esmalt ka pedagoogide enda panust. Peamiselt jäi õpetajatega tehtud intervjuudest kõlama seisukoht, et õpetajad peaksid rääkima oma küberkiusamise kogemusest ja julgema enda eest seista. Sarnaselt õpetajatega leiab veebikonstaabel Maarja Punak, et õpetajad ei peaks küberkiusamise ohvriks langedes tundma häbi ja juhtunuga üksi silmitsi seisma, vaid oma kogemustest rääkimine aitab probleemi paremini mõista ja leida parimad lahendused küberkiusamisega tegelemiseks.

Küberkiusamise ennetamiseks ja sellega tegelemiseks saavad õpetajad rakendada sotsiaalmeedia kontodel privaatsussätteid (Kist, 2008; Mikulec, 2012; Murumaa-Mengel, 2017), muuta profiilide nimed raskesti leitavaks, lisaks tuleks ka hoolikalt monitoorida enda postituste sisu (Kist, 2008).

Ka minu intervjuudes osalejad olid seisukohal, et õpetaja peaks enda presenteerimisel sotsiaalmeedias olema pigem konservatiivsem, rakendama privaatsussätteid ja õpilastele mitte jagama enda kohta liialt isiklikku informatsiooni (vt ka Siibak ja Otsus, 2018: 99), mida on võimalik negatiivselt ära kasutada. Sotsiaalmeedia kontode raskesti leitavaks muutmine (nt varjunimedede kasutus) tagab turvalisuse, kuid sellega kaasnevad ka omad puudujäägid. Näiteks on vanadel sõpradel, tuttaval ja potentsiaalselt kasulikel kontaktidel keeruline kontakteeruda, mis võib kaasa tuua sotsiaalse kapitali vähenemise. Ilma võib jääda ka erinevatest kasulikest võimalustest (potentsiaalsed uued töökontaktid, vanad sõbrad ei saa uuesti suhtlema hakata jne). Seega võib küberkiusamise ennetamiseks karmimate privaatsusmeetmete rakendamine hakata tegelikult mõjutama ka laiemalt õpetaja sotsiaalset elu.

Nii minu poolt intervjueritute kui ka Maarja Punaku hinnangul peaks õpetajate küberkiusamisega tegelemisel peamise initsiatiivi haarama kool. Küberkiusamise ohvriks langedes tuleb õpetajat juhtumiga tegelemisel igakülgsest toetada ja kaitsta (nt esindama õpetajat vanematega suhtluses, vestlema kiusajaga). Koolidel peaks olema igasuguse õpetaja vastu suunatud negatiivse käitumise suhtes nulltolerants (Kopecký ja Szotkowski, 2017b) ning kooli regulatsioonides tuleks sätestada meetmed, mis õpetajat küberkiusamise eest kaitsevad ja toetavad probleemiga tegelemist (protseduurireeglid, juhised jne). Ka Kopecký ja Szotkowski (2017b) on seisukohal, et õpetajate küberkiusamise ennetamiseks ja probleemide lahendamiseks tuleb välja töötada ennetavaid programme ning kriisikava. Maarja Punaku sõnul võib olla kasu ka koolipoolsete reeglistike määramisest, mis sätestaksid õpilase ja õpetaja sotsiaalmeedia suhtluse hea tava. Dokument aitaks paremini määratleda, mis keskkondades ja mis vormides oleks parem õpilasega suhelda. Teisalt peab juhiste välja töötamisel arvestama tõsiasjaga, et juhised küll lihtsustavad suhtlusprotseduure ning vähendavad võimalike riskide tekkimise tõenäosust, kuid samas takistavad õpilase ja õpetaja vahelist avatud ja vahetu suhtluse teket.

Tähelepanu tuleb pöörata nii õpetajate, juhtkonna kui ka õppurite teadlikkuse tõstmisele küberkiusamisest. Tulemustest ilmselt ilmnes, et õpetajad ei pruugi näiteks alati teada, mida üldse küberkiusamiseks pidada. Samuti ei olda teadlikud enda õigustest küberkiusamisega tegelemisel. Ka endise veebikonstaabli arvates tuleks õpetajaid seadustega kurssi viia (vt Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 515). Sarnaselt Özkilic ja Kartal`i (2012) ning Daniels, Bradley ja Hays`i (2007) seisukohtadele tuleks intervjueritute sõnul tagada õpetajatele tugispetsialistide abi, kes saaksid tegeleda probleemse õpilasega ja õpetajat murede korral nõustada. Spetsialistide toe võimaldamine vähendaks õpetajate koormust, sest pedagoogid ei peaks õppetöö andmise kõrvalt üksinda õpilastega tekkinud konfliktidega tegelema. Samuti saaks õpetaja küberkiusamise

kahtluse korral konsulteerida tugiisikutega, kes oskaksid ehk aidata analüüsid, kas tegemist võib olla õpilase ebaõnnestunud nalja või pahatahtliku tegevusega. Koostöö abipersonaliga tekitaks õpetajas ka tunde ja arusaama, et teda ümbritseb keskkond, kus teda aidatakse ja tema tööd väärtustatakse.

Maarja Punak oli sarnaselt Kopecký ja Szotkowski`le (2017b) seisukohal, et kool peaks õpetajat küberkiusamise ohvriks langemisel toetama ka siis, kui küberkius leidis aset töövälisel ajal, sest tihtipeale saavad konfliktid alguse koolis. Punaku sõnul peaksid koolid tegema koostööd kohaliku noorsoopolitseinikuga ning pöörduma vajadusel juhtumi registreerimiseks politsei poole. Kuigi hetkel ei tee paljud koolid selles vallas politseiga koostööd, kuna kardetakse õnnestada enda mainet, leiab Punak, et koolid peaksid jõudma arusaamale, et lahendatud avalduste arv näitab pigem kooli valmidust ja pühendumust õpetajate muredega tegelemisel kui heidab koolile avalikkuse silmis halba varju.

Samuti tuleks endise veebikonstaabli arvates eriti toetada õpetajaid, kellel puuduvad sotsiaalmeedia kontod ja kellel võib olla seega enda juhtumiga tegelemine raskendatud. Näiteks peaks kooli sotsiaalpedagoog vajadusel võtma ühendust suhtlusportaalide administraatoritega, et õpetaja kohta üleval olevat materjali eemaldada. Samas leiavad Kopecký ja Szotkowski (2017b), et õpetajaid tuleb koolitada infotehnoloogia pädevustes, sest paljudel juhtudel pole õpetajate arvuti ja tehnoloogia kasutamise oskused endiselt piisavalt head, et nad saaksid küberkiusamise riske ennetada ja juhtumitega tegeleda. Õpetajatele digipädevuste tagamine võib hõlbustada põlvkondadevahelist infovahetust ning seega vähendada eri vanusegruppide eraldatust (eri vanuses töökollektiiv; õpilased ja õpetajad). Sotsiaalvõrgustike baastadmised kasvataksid õpetajates ka enesekindlust virtuaalkeskkonnas toimetamisel, võides suurendada õpetaja hakkamasaamist küberkiusamise riskide tekkimisel. Samuti oleks suureks abiks, kui koolis on olemas haridustehnoloog, kelle poole saavad õpetajad kübermurede korral pöörduda ning kes oskaks tekkinud küsimustele kiirelt vastuseid leida.

Nii endise veebikonstaabli Maarja Punaku kui intervjueeritud õpetajate sõnul on õpetajate küberkiusamisega tegelemisel vajalik ka vanemate panus, kes peaksid vastutama oma lapse tegude eest ning vajadusel võtma kasutusele meetmed, mis õpilase käitumist suunaks (lapsega rääkimine ja probleemi seletamine, lapse internetikasutuse jälgimine ja vajadusel nutivahendite kättesaadavuse piiramine). Ehk minu uuringus osalenud õpetajad leidsid, et oluline on kooli, tugispetsialistide ja vanemate vaheline koostöö, et saaks õpilase käitumist positiivselt suunata ning luua meetmed igasuguse kiusamise ära hoidmiseks (vt Kyriacou ja Zuin, 2016). Nagu ka

uuringutest on selgunud (Reaves jt, 2018), esineb positiivse kliimaga koolides vähem õpilaste problemaatilist käitumist.

Õpetajate küberkiusamisega tegelemisel nähakse rolli ka riigil (vt Kopecký ja Szotkowski, 2017b: 515; NASUWT, 2013: 11), kes võiks töötada välja regulatsioonid õpetajate küberkiusamise käsitlemiseks. Sarnaselt teoorias ilmnenule on endine veebikonstaabel ja intervjuueeritud õpetajad seisukohal, et riik peaks suunama koole suhtuma õpetajate küberkiusamisse tõsisemalt. Intervjuude põhjal selgus ka, et õpetajate küberkiusamine toimus isegi KiVA programmiga liitunud ja nutivabas koolis. Seega ei ole kiusamisprobleemide eest kaitstud ka koolid, kes justkui teemaga tegelevad. See ilmestab aga tõsiasja, et kiusamisega võitlemine nõuab järjepidevat ja läbimõeldud meetmete rakendamist. Kuna tihtipeale on kiusamisvastaste programmidega liitumiseks vaja leida rahalisi ressursse, mis võib paljude koolide jaoks olla takistavaks faktoriks, peaksid sellised programmid olema riiklikult finantseeritud, et koolide osalemisvõimalused ei jääks eelarvepiirangute taha.

Punak leidis, et riigi poolt võiks olla initsiatiiv, et kõikides koolides oleksid vajalikud juhised ja süsteem õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks, eriti juhul, kui kiusamisvastased programmid ei too tulemust. Seega saab järeldada, et tuleks põhjalikult kaaluda, kas meil ei oleks Eesti haridusmaastikul vaja üleriigilisi suunitlusi, mis nõuaksid kõikidelt koolidelt vajalikke õpetajate küberkiusamise ennetusmeetmeid ja sätestatud protseduure juhtumitega tegelemiseks. Üldisemad juhised võivad vähendada õpetajate ebakindlust küberkiusamise ohvriks langemisel ning aidata kiirelt ja efektiivselt probleemidele lahendusi leida.

Mitmed õpetajad leidsid, et politseil ja veebikonstaablitel võiks õpetajate küberkiusamise juhtumitega tegelemisel olla rohkem õigusi. Ka Maarja Punaku sõnul on praeguse seadusandluse kohaselt politsei käed küberkiusamisega tegelemisel lühikesed. Kui tegemist pole identiteedivarguse, otsese ähvardamise või järjepideva ahistava jälitamisega sotsiaalmeedias, tuleb õpetajatel pöörduda abi saamiseks kohtusse. Politseil saab vaid rääkimisega noort korrata kutsuda. Punaku arvates oleks vaja näiteks laimu ja sõimu juhtumeid kiireloomulisemalt lahendada, mistõttu võiks seadusega anda politseile rohkem õigusi sellelaadsete juhtumite menetlemiseks. Politseile täiendavate õiguste andmine ei aitaks probleemiga tegelemisel ainult küberkiusatud õpetajaid, vaid võimaldaks kõikidel inimestel tõhusalt lahendada küberkeskkonnas tekkinud konflikte.

Intervjuudes osalenud õpetajatest tajusid mitmed, et ühiskonnas peetakse õpetajate väärkohtlemist ja ka küberkiusu justkui tabuks. Küll aga nägid nad meedia võimu probleemi lahendamisele kaasa

aitamises. Näiteks selle aasta alguses lahvatanud õpetajate väärkohtlemise diskussioon (vt Ehala, 2019; Konstabel, 2019; Park, 2019; Pääsik, 2019; Reier, 2019; Tuulik, 2019; Treial, 2019) mõjutas ühe uuringus osalenud õpetaja töökohas probleemsete õpilastega tegelemist, mis aitas ennetada ka õpetajate kiusamise ohvriks langemist. Avalik diskussioon ja probleemi uurimine annab ühiskonnale teada probleemi olemasolust ja vajadusest õpetajate küberkiusamist ohjata. See omakorda võib anda õpetajatele julgust oma kogemustest rääkida. Seega leian, et meedia peaks õpetajate küberkiusamist pildis hoidma ja õpetajate juhtumeid kajastama, sest nagu ka intervjuude tulemustest selgus, on meedial võimu erinevaid osapooli (koolid ja ministriumid) tõugata, et nad probleemile lahendusi leiaksid. Leian, et ühiskonnas on vaja mentaliteedi muutust mõistmaks, et pedagoogid pole peksukotid, keda võib igas õpilastega seotud probleemis süüdistada.

Aina enam on ühiskonnas arutelu all ka õpetajaameti maine – õpetajad tajuvad, et õpilaste liigsed õigused ja suhtumine õpetajasse kui klienditeenindajasse pärsib kvaliteetse hariduse andmist ja vähendab õpetajate töömotivatsiooni (vt Saar, 2019; Salu, 2018). Õpetajate kiusamine muudab õpetajaameti emotsionaalselt kurnavaks ning see võib viia enesetsensuurini. Selle tulemusena võib näiteks tekkida oht, et õpetaja muudab oma õpetamismeetodeid, eirab õpilaste negatiivset käitumist või ei pane õpilasele halbu hindeid, sest soovib ära hoida võimalikke konflikte. Pikas perspektiivis mõeldes tekib küsimus, kui jätkusuutlik on sellisel juhul meie haridus ja õpetajaamet? Kui ei võeta ette meetmeid, mis võimaldaks õpetajale häid töötingimusi, siis ei ole vahet, kui palju pingutatakse uute õpetajate koolitamisest ja kooli suunamisesse, sest õpetajad ei jää töötama toksilisse keskkonda. Seda on näidanud ka statistika: ligi 30% alustavatest õpetajatest töötavad maksimaalselt ühe aasta koolis, kus nad tööle asuvad (Sellio ja Vaher, 2018: 25-26).

4.2. Meetodi kriitika

Kuigi kvalitatiivne uurimismeetod võimaldab paremini mõista uuritavate arusaamu ja käitumist, peetakse antud meetodit siiski liialt subjektiivseks (Laherand, 2008: 47). Seega on käesolev uuring mõjutatud minu kui uurija iseloomust ja arvamustest ning tulemuste esitamisel ja diskussiooni osa kirjutamisel oli väga oluline, et suudaksin eristada enda ideed uuritavate seisukohtadest.

Uuringu kriteeriumist tulenevalt käsitlesin küberkiusamise juhtumina ka õpetaja ühekordset kogemust, et saada üldse aimu, milliste negatiivsete kogemustega õpetajad kübermaailmas õpilastega seonduvalt on kokku puutunud. Kriteeriumi põhjus tulenes ka sellest, et küberkiusamise teemal ei ole paika pandud ühest definitsiooni, mistõttu puudub arusaam, mida üldse võiks ja peaks küberkiusamiseks pidama. Vähestest uuringutest, mis mingil viisil õpetajate küberkiusamist

käsitlesid, kasutati peamiselt teema käsitluses küberkiusamise mõistet (vt Kõiv, 2017; Paal, 2014; Välimaa, 2016). Paljud uuringus osalenud õpetajad kõhklesid küberkiusamise defineerimisel, kuid olid sarnaselt endise veebikonstaabli Maarja Punakuga seisukohal, et küberkiusamine peaks olema siiski korduv tegevus. Seega võiks järgmiste uuringute puhul kaaluda veel konkreetsemate kriteeriumite paika panemist ja eristada ühe korra toime pandud negatiivseid tegusid järjepidevast küberkiusamisest.

Kindlasti ei saa ka uuringus tehtud 14 intervjuu põhjal teha üldistavaid järeldusi õpetajate küberkiusamisest. Küll aga annab see informatsioon rohkem teadmisi sellest, milliste negatiivsete kogemustega õpetajad küberruumis silmitsi on seisnud, kuidas õpetajate sõnul võib küberkiusamine mõjutada nende eraelu, käitumist sotsiaalmeedias kui ka tööd õpetajana. Lisaks on õpetajad andnud hea sisendi küberkiusamise probleemi lahendusideedele, andes mõtteid, kuidas õpetajad ise võiks küberkiusamise ohvriks langedes käituda ning mis rolli võiks probleemiga tegelemisel olla koolil ja ühiskonnal laiemalt. Saadud info põhjal on võimalus vaadata üle, mida võiks küberkiusamise teemal täpsemalt ette võtta.

4.3. Edasised võimalikud uurimissuunad

Pea kõik minu uuringus osalenud õpetajad oskasid oma lugudest rääkides tuua näiteid, mida nad olid kuulnud oma kolleegide kohta. Mitmed õpetajad tõid enda kooli põhjal välja kuni viis küberkiusamise juhtumit. Leidsid ka pedagooge, kes olid aidanud oma kolleegi küberkiusamisjuhtumit lahendada. Tegelikult jõudis uuringu värbamisprotsessis minuni rohkem kontakte õpetajatest, kellel oli kogemus küberkiusamises, kuid kes mingitel põhjustel uuringus osaleda ei soovinud. Kuna Eesti kontekstis ei ole õpetajate küberkiusamist õpilaste poolt spetsiifiliselt uuritud, kuid ilmnenu on probleemi olemasolu, soovitaksin õpetajate küberkiusamist uurida kvantitatiivselt, et saada aimu probleemi mastaapsusest.

Samuti oleks soovitav õpetajate küberkiusamise teemal teha uuring sellest, kui palju koolide enda regulatsioonides ja praktikates on rakendatud võimalikke õpetajate väärkohtlemise meetmeid. Kindlasti oleks vaja keskenduda ka sellele, kui paljud õppeasutused on küberkiusamise valdkonnas võtnud ette mingeid regulatsioone ja juhiseid. Selle kaudu saaks teada, kui palju on tegelikult vastavaid meetmeid rakendatud, millised nendest toimivad ning mida oleks veel võimalik koolidel endal ära teha, et õpetajate väärkohtlemise vastu aktiivselt võidelda ja seda ennetada. Olgu siis tegu küberkiusamise või klassiseinte vahel õpetaja vastu suunatud negatiivsete tegudega.

Tulevased uuringud võiksid keskenduda ka riigipoolsete meetmete uurimisele, mis keskenduvad täiskasvanute ja nende hulgas ka õpetajate küberkiusamise probleemiga tegelemisele. Nii saaks täpsema ülevaate, kui palju tegelikkuses on selles vallas ära tehtud ja kas on ka tulevikus mingeid konkreetseid samme plaanis. Nagu käesolevas uuringus selgus, siis õpetajad tunnevad end tihtipeale küberkiusamisega kokku puutudes üksi, sest kui tegu pole tõsisema juhtumiga, peab õpetaja omal käel probleemiga tegelema või minema kohtusse, mis on väga kulukas ja aeganõudev. Ideaalis oleks vaja töötada välja täpsemad viisid, kuidas üldse defineerida küberkeskkonnas toime pandud negatiivseid tegusid ja kuidas saaks tekkivate probleemidega tegeleda võimalikult efektiivselt, et abivajajad saaks vajalikku tuge. Siinkohal võiks tulevikus teha rohkem interdistsiplinaarseid uuringuid, sest tegemist on teemaga, mis võiks erinevate teadlaste koostöös kõige edukamalt lahendatud saada (nt haridusteadused, psühholoogia, meedia ja kommunikatsioon, õigusteadus). Kõik mainitud valdkondade osapooled saaksid enda teooriate, meetodite ja tõlgendustega panustada õpetajate küberkiusamise sügavamale uurimisele. Koostöös saaks välja töötada erinevaid sekkumisi, mis võiksid leida paremaid käitumismudeleid ja lahendusi nii riigi, kooli, õpilaste kui kiusatud õpetajate tasandil probleemi vältimiseks ja lahendamiseks.

Paljude uuringus osalenud õpetajate arvates on üha suuremaks probleemiks ka vanematepoolne negatiivne käitumine ja küberkius õpetaja suhtes. Mitmed intervjuueeritavad hindasid vanematepoolset küberkiusamist õpilaste küberkiusamisega võrreldes aktuaalsemaks ja näevad vajadust selle teemaga tegelemiseks. Erinevatest uuringutest on ilmnenu, et vanematepoolne (tava)kiusamine on õpetajate elus suureks katsumuseks (Ehala, 2019; Kõiv, 2017: 136). Minule teadaolevalt ei ole õpetaja suhtes negatiivseid kübertegevusi lapsevanemate poolt uuritud. Samas on meedias esile tulnud tõsiasi, et vanematepoolne küberkius võib tegelikkuses õpetajat oluliselt mõjutada (vt Jõesaar, 2017). Seega leian, et ka lapsevanemate poolt õpetajate suhtes toime pandud küberkiusamise fookusega uuringud võiksid aidata veel laiemalt õpetajate tööga seotud probleeme mõista ja lahendada.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärgiks oli teada saada, millised on Eesti üldhariduskoolide õpetajate küberkiusamise kogemused: milliste küberkiusamise vormidega uuritavad kokku on puutunud, millised on küberkiusamise tagajärjed kiusatavale ning millised oleksid õpetajate hinnangul võimalikud meetmed õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks. Uuringu käigus viisin läbi poolstruktureeritud süvaintervjuud 14 üldhariduskooli õpetajaga, kes olid enda hinnangul puutunud kokku õpilasepoolse küberkiusamisega. Kuna intervjueeritud õpetajad pidasid veebikonstaablit oluliseks instantsiks, kontakteerusin endise pikaajalise töökogemusega veebikonstaabli Maarja Punakuga, et saada ka eksperdi soovitusi õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks.

Eesmärkide saavutamiseks püstitasin järgnevad uurimisküsimused, millele uurimisprotsessis vastuseid leidsin:

1. Milliste küberkiusamise vormidega on kokku puutunud õpilasepoolset küberkiusamist kogenud õpetajad?
2. Kuidas kirjeldavad kiusatud õpetajad küberkiusamise tagajärge töö- ja eraelus ning suhetes õpilaste ja töökaaslastega?
3. Kuidas intervjueeritute arvates peaks kool tegelema õpetajate küberkiusamisega?

Õpetajate jagatud küberkiusamise kogemustest kaardistusid välja viis peamist küberkiusamise vormi: 1) visuaalide manipulatsioon; 2) kirjad ja sõnumid; 3) laim ja valeinfo jagamine; 4) jälitamine ja ahistamine veebis; 5) identiteedivargus. Kõige rohkem oli intervjueeritud õpetajate küberkiusamiste puhul tegemist visuaalse materjali töötlemise ja levitamisega. Paljudel juhtudel oli tegu kaudse küberkiusamisega, kus õpilased levitasid õpetaja kohta käivat materjali privaatsetes gruppides ja vestlustes. Õpetajad sai sellistest juhtumitest teada kolleegi või kaasõpilase kaudu. Õpetajatel oli kogemus ka avaliku laimamise ja otsese küberkiusamisega, kus õpilane edastas õpetajale negatiivse sisuga kirju kas oma nime alt või anonüümselt. Tulemustest selgus, et küberkiusamisega olid kokku puutunud väga erineva tööstaaziga õpetajad. Samuti sattusid küberkiusamise ohvriks õpetajad, kes hindasid enda suhteid õpilastega heaks.

Mitmete õpetajate sõnul ei mõjutanud küberkiusamine märgatavalt nende tööd, heaolu ning suhteid teistega. Samas ilmnas paljudest kogemustest, et küberkiusamisega võivad kaasneda märkimisväärsed tagajärjed:

- 1) Õpetaja professionile ja tööelule (ebakindlus oma professionaalsuses, juhtkonnas pettumine, töemotivatsiooni langus, suhete muutus õpilastega, muutused didaktikas ja tunniülesannetes);
- 2) Õpetaja eraelule (pinge, stress peresuhetes, kvaliteetajale suutmatus keskenduda, kartus tulevaste küberkiusamiste eest);
- 3) Õpetaja tervisele (unetus, stress, depressioon, emotsionaalne ebastabiilsus);
- 4) Õpetaja sotsiaalmeedia käitumisele (sotsiaalmeedia privaatsussätete kasutamine, vale nime all esinemine, ettevaatlikkus sotsiaalmeedia sisuloomes ja suhtluses õpilastega, õpilastega formaalsemate suhtlusviiside kehtestamine).

Õpetajate küberkiusamisega tegelemisel olid nii õpetajad kui ka endine veebikonstaabel Maarja Punak seisukohal, et õpetajad peaksid oma kogemusest rääkima ning julgelt toetust ja abi otsima. Samuti nähakse, et probleemi tuleks käsitleda ka ühiskonnas laiemalt, et muuta sellistest asjadest rääkimine normaalsuseks ja suureneks teadlikkus õpetajate küberkiusamisest. Õpetajad ootavad enim toetust koolilt, kes peaks suhtuma õpetajate küberkiusamisse tõsiselt ning aitama õpetajat probleemiga tegelemisel. Nii Punak kui intervjuueeritud peavad vajalikuks õpetajate väärkohtlemise sätestamist kooli regulatsioonides, probleemide tegelemise juhendmaterjalide loomist ja koolipere harimist küberkiusamises. Probleemiga tegelemises nähakse rolli ka riigil, kes peaks toetama koole lahendusmeetmete väljatöötamises ja suunama koole suhtuma õpetajate vastu suunatud negatiivsesse käitumisse nulltolerantsiga. Lisaks nähakse vajadust seadusega politseile suuremate õiguste andmist, et oleks võimalik õpetajate küberkiusamise juhtumitega kiiremini ja efektiivsemalt tegeleda.

Tulemuste põhjal saab öelda, et õpetajate küberkiusamine on kompleksne ning suuresti varjatud, sest õpetajad ei otsi paljudel juhtudel probleemiga tegelemisel abi. Isegi, kui pöördutakse juhtkonna või kolleegide poole, proovitakse asjast teada saanute ringi hoida võimalikult väiksena. Kuna kuuldud lood ilmestasid selgelt, et küberkiusamine võib kaasa tuua väga mitmekülgeid ja ka tõsiseid tagajärgi õpetaja tööle ning eraelule, tuleks minu hinnangul astuda olulisi samme, et koolikeskkonnas kui ka riiklikult võetaks probleemiga tegelemiseks midagi ette, et tagada õpetajatele töökeskkond ja -tingimused, milles õpetajad tunnevad end turvaliselt ja väärtustatuna. Sellisel juhul saame tagada, et kool on jätkusuutlik ja hea paik nii pedagoogide kui ka õpilaste jaoks.

Käesolev magistritöö on Eesti kontekstis ainulaadne, sest konkreetselt õpetajate küberkiusamist õpilaste poolt pole varem süviti uuritud. See viitab aga mitmete edasiste uurimissuundade

vajalikkusele. Õpetajate küberkiusamise uurimisel tuleks edaspidi keskenduda ka täpsemale küberkiusamise defineerimisele, sest intervjuudest ilmnnes, et küberkiusamise määratlemine on tihtipeale segadustekitav ja õpetajad ei tea isegi väga selgelt, kas nende kogemus kategoriseerub küberkiusamiseks või mitte. Lisaks selgus õpetajate lugudest, et laialdaseks probleemiks on ka lapsevanemate poolt õpetaja küberkiusamine. Seega võiks tulevastes uuringutes ka sellele temale tähelepanu pöörata, et mõista laiemalt õpetaja tööga seotud probleeme. Samuti võiks uurida riigi ja koolide meetmeid õpetajate küberkiusamisega tegelemisel. Kuna paljud intervjuueeritavad olid teadlikud kolleegide küberkiusamisest, mis ilmestab tõsiasja, et õpetajate küberkiusamisega kokku puutunud õpetajate osakaal võib olla palju suurem, soovitan teemasse süübitada põhjalikult ka kvantitatiivse uuringuga.

SUMMARY

The aim of this paper was to investigate the experiences of teachers cyberbullied by students of general education schools and find out what kind of consequences the teachers faced after cyberbullying. I also wanted to explore different options for dealing with cyberbullying of teachers. For the purpose of this research, I conducted semi-structured interviews with 14 teachers, who felt that they had experienced cyberbullying by students. As the interviewed teachers found that Estonian web-constable is of significant importance in this matter, I contacted former web-constable Maarja Punak to get expert recommendations on how to deal with cyberbullying.

To achieve my goal, I set out to find answers to the following questions:

1. Which forms of cyberbullying by students have the teachers had to deal with?
2. How do bullied teachers describe the consequences of bullying in their work- and private life and how did it affect their relationship with colleagues and students?
3. How should the school address cyberbullying of teachers according to interviewees?

Five main forms of cyberbullying clearly stood out from the experiences of interviewees: 1) visual manipulation; 2) e-mails and messages; 3) slander and distributing of false information; 4) online stalking and harassment; 5) identity theft. The main form of cyberbullying among the interviewees was distributing and editing of visual material. In many cases it was indirect cyberbullying: students shared information about teachers in private online groups and conversations. Teachers found out about this from colleagues or students. Some teachers had experienced public slander and direct cyberbullying in which case a student sent negative e-mails either using their own name or anonymously. Results show that teachers with very varying lengths of service as well as teachers who thought they got along well with their students had experienced cyberbullying.

Many teachers said that cyberbullying did not clearly affect their work, well-being, and relationships. At the same time, there were several cases of considerable consequences on:

- 1) Teacher's profession and working life (uncertainty on their professionalism, disappointment in leadership or school board, a decline in motivation, changing relations with students, changes in didactics and class exercises);
- 2) Teacher's private life (tension, stressful relationships with family, inability to concentrate on quality time, fear of possible upcoming cyberbullying);
- 3) Teacher's health (insomnia, stress, depression, emotional instability);

- 4) Teacher's behaviour in social media (adjusting privacy setting in social media, using a fake name, wariness in creating content in social media and interacting with students, establishing more formal means of communication with students).

In dealing with cyberbullying of teachers the former web-constable, as well as teachers, maintained that pedagogues should be talking about their experiences and openly seek for help and support. Interviewees also believed that the problem should be discussed more extensively in the whole society, so it would become the norm to speak of these matters. Teachers expect support above all else from school and think that it should take teachers' cyberbullying seriously and help teachers deal with the problem. Punak, as well as other interviewees, find it necessary to include actions for cases of mistreating teachers in school regulations, create materials on how to deal with the problem and educating students and staff on cyberbullying.

It is also believed that the state should take a greater role in dealing with the problem, like developing solutions and directing schools to take a zero-tolerance stance towards negative behaviour against teachers. In addition, the need to give police more rights to act by law is seen as a necessity to deal with cyberbullying of teachers faster and more effectively.

Results of this research show that cyberbullying of teachers is a complex issue and hidden to a great extent because in many cases teachers do not actively seek help in dealing with their problem. Even if a teacher seeks help from the school board or colleagues, they still try to keep the number of people knowledgeable of the issue to a minimum. As the stories I heard made it clear that cyberbullying might bring forth diverse and serious consequences to teacher's working and private life, significant action should be taken on school and state level to provide teachers with a work environment where they would feel safe and appreciated. Only in this case, we could make sure that school is a sustainable environment for students and pedagogues alike.

This thesis is unique because cyberbullying of teachers by students has not been thoroughly investigated in Estonia before. This raises several topics that should be researched in the future. In investigating cyberbullying of teachers, cyberbullying should be more clearly defined, because the interviews showed that defining cyberbullying is often confusing and teachers are not exactly sure whether their experience could be categorized as cyberbullying or not. In addition, it appears that parents cyberbullying teachers is a wide-spread problem. Therefore, further researches could pay attention to this problem to better understand problems associated with teacher's profession. State's and schools' measures on dealing with cyberbullying of teachers could also be investigated. As many interviewees knew a colleague who had been cyberbullied, it is likely that the proportion

of teachers that has experienced cyberbullying is higher, I suggest investigating this topic using a quantitative method as well.

KASUTATUD KIRJANDUS

Acar, A. (2013). Attitudes toward Blended Learning and Social Media Use for Academic Purposes: An Exploratory Study. *Journal of E-Learning and Knowledge Society*, 9(3). Retrieved from <https://www.learntechlib.org/p/148260/>

Akiti, L. (2013). Facebook off Limits? Protecting Teachers' Private Speech on Social Networking Sites. *Valparaiso University Law Review*, 47(1), 119–167.

Anderman, E. M., Eseplage, D. L., Reddy, L. A., McMahon, S. D., Martinez, A., Lane, K. L., Reynolds, C. ja Paul, N. (2018). Teachers' reactions to experiences of violence: an attributional analysis. *Social Psychology of Education*, 21(3), 621–653. <https://doi.org/10.1007/s11218-018-9438-x>

Bahrami, M. A., Barati, O., Ghoroghchian, M., Montazer-alfaraj, R. ja Ezzatabadi, M. R. (2016). Role of Organizational Climate in Organizational Commitment: The Case of Teaching Hospitals. *Osong public health and research perspectives*, 7(2), 96-100.

Baruch, Y. (2005). Bullying on the net: Adverse behavior on e-mail and its impact. *Information & Management*, 42, 361-371.

Bauman, S. (2014). *Cyberbullying: What Counselors Need to Know*. John Wiley & Sons.

Begotti, T., Tirassa, M. ja Acquadro Maran, D. (2018). Pre-Service Teachers' Intervention in School Bullying Episodes with Special Education Needs Students: A Research in Italian and Greek Samples. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(9). <https://doi.org/10.3390/ijerph15091908>

Benefield, J. (2004). *Teachers — the new targets of schoolyard bullies?* New Zeland Post Primary Teachers' Association.

Berg, J. ja Cornell, D. (2016). Authoritative school climate, aggression toward teachers, and teacher distress in middle school. *School Psychology Quarterly*, 31, 122–127. <https://doi.org/10.1037/spq0000132>

Bester, S., du Plessis, A. ja Treurnich, J. (2017). A Secondary School Teacher's Experiences as a Victim of Learner Cyberbullying. *Africa Education Review*, 14, 142–157. <https://doi.org/10.1080/18146627.2016.1269608>

- Björkqvist, K., Lagerspetz, K. M. J. ja Kaukiainen, A. (1992). Do Girls Manipulate and Boys Fight? Developmental Trends in Regard to Direct and Indirect Aggression. *Aggressive Behavior*, 18, 117-127.
- Boniell-Nissim, M. ja Sasson, H. (2018). Bullying victimization and poor relationships with parents as risk factors of problematic internet use in adolescence. *Computers in Human Behavior*, 88, 176–183. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.05.041>
- Brauser, D. (2010). *Cyberbullying perpetrators and victims at risk for physical and psychiatric problems*. Kasutatud 19.12.2017 http://www.medscape.com/viewarticle/725122#vp_1
- Byers, E. (2012). *Evaluation of the impact that teacher targeted bullying has on individual safety perceptions and stress*. Masters of Science in Applied Psychology. University of Canterbury Christchurch, New Zealand, Department of Psychology. Kasutatud 26.05.2018 <https://core.ac.uk/download/pdf/35468467.pdf>
- Casteel, C., Peek-Asa, C. ja Limbos, M. A. (2007). Predictors of non-fatal assault injury to public school teachers in Los Angeles City. *American Journal of Industrial Medicine*, 50(12), 932–939.
- Chen, J. ja Astor, R. A. (2011). Students' personal traits, violence exposure, family factors, school dynamics and the perpetration of violence in Taiwanese elementary schools. *Health Education Research*, 26, 150–166.
- Daniels, J. A., Bradley, M. C. ja Hays, M. (2007). The impact of school violence on school personnel: Implications for psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 38(6), 652–659. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.38.6.652>
- David-Ferdon, C. ja Hertz, M. F. (2007). Electronic Media, Violence, and Adolescents: An Emerging Public Health Problem. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), S1–S5. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.08.020>
- Dooley, J. J., Pyzalski, J. ja Cross, D. (2009). Cyberbullying versus face-to-face bullying: A theoretical and conceptual review. *Journal of Psychology*, 217(4), 182-188.
- Eden, S., Heiman, T. ja Olenik-Shemesh, D. (2013). Teachers' perceptions, beliefs and concerns about cyberbullying. *British Journal of Educational Technology*, 44(6), 1036–1052. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2012.01363.x>

- Eestis käivitus küberkiusamise vastane kampaania* (2017). Targalt Internetis. Kasutatud 30.04.2019, <https://www.targaltinternetis.ee/uudised/2017/09/eestis-kaivitus-kuberkiusamise-vastane-kampaania/>
- Eetikaveeb. (i.a). *Teadustöö eetika*. Kasutatud 14.05.2018 <https://www.eetika.ee/et/teaduseetika/teadustoo>
- Ehala, M. (2019). Väärkohtlemine on ületamas õpetajate taluvuse piiri. *Tartu Postimees*, 22. jaanuar, lk 20-21.
- Espelage, D., Anderman, E. M., Brown, V. E., Jones, A., Lane, K. L., McMahon, S. D., Reddy, L. A. ja Reynolds, C. R. (2013). Understanding and preventing violence directed against teachers: Recommendations for a national research, practice, and policy agenda. *American Psychologist*, 68(2), 75–87. <https://doi.org/10.1037/a0031307>
- Facebook (2019). *Kätlyn Jürisaar, Postitus*. Kasutatud 04.04.2019, <https://www.facebook.com/katlyn.jurisaar/videos/2145307468853041/>
- Fontes, T.O. ja M. O'Mahony, M. (2008). In-depth Interviewing by Instant Messaging. *Social Research Update*, 53(2), 1-4. Kasutatud 11.03.2019, <http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU53.pdf>
- Galand, B., Lecocq, C. ja Philippot, P. (2007). School violence and teacher professional disengagement. *British Journal of Educational Psychology*, 77(2), 465–477. <https://doi.org/10.1348/000709906X114571>
- Gottfredson, G. D., Gottfredson, D. C., Payne, A. A. ja Gottfredson, N. C. (2005). School climate predictors of school disorder: Results from a national study of delinquency prevention in schools. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 42, 412–444.
- Gregory, A., Cornell, D. ja Fan, X. (2012). Teacher Safety and Authoritative School Climate in High Schools. *American Journal of Education*, 118(4), 401–425. <https://doi.org/10.1086/666362>
- Grigg, D. W. (2010). Cyber-Aggression: Definition and Concept of Cyberbullying. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 20(02), 143–156. <https://doi.org/10.1375/ajgc.20.2.143>
- Guerin, S. ja Hennessy, E. (2002). Pupils' definitions of bullying. *European Journal of Psychology of Education*, 17(3), 249–261. <https://doi.org/10.1007/BF03173535>
- Haridus- ja Teadusministeerium. (2018). *2018/2019 õppeaasta arvudes*. Kasutatud 26.05.2019, https://www.hm.ee/sites/default/files/2018-2019_oppeaasta_arvudes.pdf

- Hart, E. J. ja Steinbrecher, T. (2011). OMG! Exploring and Learning from Teachers Personal and Professional Uses of Facebook. *Action in Teacher Education*, 33(4), 320-328.
- Heirman, W. ja Walrave, M. (2008). Assessing Concerns and Issues about the Mediation of Technology in Cyberbullying. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 2(2), 1-18.
- Hershkovzt, A. ja Forkosh-Baruch, A. (2017). Teacher-student relationship and Facebook-mediated communication: Student perceptions. *Comunicar: Media Education Research Journal*, 25(53), 91–101.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. ja Sajavaara P. (2005). Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina.
- Hong, J. S., Kim, D. H., Thornberg, R., Kang, J. H. ja Morgan, J. T. (2018). Correlates of direct and indirect forms of cyberbullying victimization involving South Korean adolescents: An ecological perspective. *Computers in Human Behavior*, 87, 327–336. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.06.010>
- Jõesaar, T. (2017). Lapsevanemate küberkius kurnab õpetajaid ja sunnib tööst loobuma. *Eesti Päevaleht*, 9. juuni. Kasutatud 01.05.2019, <https://epl.delfi.ee/eesti/lapsevanemate-kuberkius-kurnab-opetajaid-ja-sunnib-toost-loobuma?id=78500949>
- Jönsson, S., Muhonen, T., Forssell, R. C. ja Bäckström, M. (2017). Assessing Exposure to Bullying through Digital Devices in Working Life: Two Versions of a Cyberbullying Questionnaire (CBQ). *Psychology*, 08, 477. <https://doi.org/10.4236/psych.2017.83030>
- Kaasik, K. (2018). Triin Toomesaar: Kiusamine mõjutab koolis kõiki. *Heateo Sihtasutus*, 28. august. Kasutatud 29.05.2019, <https://www.heategu.ee/uudised/triin-toomesaar-kiusamine-mojutab-koolis-koiki>
- Kahne, J., College, M., Middaugh, E., College, M. ja Allen, D. (2014). *Youth, New Media, and the Rise of Participatory Politics*, (1), 25.
- Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool. Kasutatud 14.05.2018, <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kauppi, T. ja Pörhölä, M. (2012). School teachers bullied by their students: Teachers' attributions and how they share their experiences. *Teaching and Teacher Education*, 28(7), 1059–1068. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2012.05.009>

Kist, W. (2008). "I Gave Up My Space for Lent": New Teachers and Social Networking Sites. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 52(3): 245-247.

Kiusamisest vabaks (i.a). Kasutatud 30.04.2019, <http://kiusamisestvabaks.ee/meist>

KiVa programm – mis, kellele ja milleks? (i.a) Kiusamisvaba kool. Kasutatud 30.04.2019, <http://kiusamisvaba.ee/kiva-programm/>

Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetajate kiusamine õpilaste poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanemate poolt*. Tartu: OÜ Vali Press trükikoda.

Kõiv, K. (2017). Õpetaja ja sotsiaalpedagoog kui kiusamise ohvrid. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 5(2), 133–154. <https://doi.org/10.12697/eha.2017.5.2.06>

Konstabel, K. (2019). Kätlin Konstabel: roppused ja kius koolis on jäämäe tipp. *Postimees*, 22. jaanuar. Kasutatud 27.04.2019, <https://arvamus.postimees.ee/6505237/katlin-konstabel-roppused-ja-kius-koolis-on-jaamae-tipp>

Kopecký, K. ja Szotkowski, R. (2017b). Cyberbullying, cyber aggression and their impact on the victim – The teacher. *Telematics and Informatics*, 34(2), 506–517. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2016.08.01>

Kopecky, K. ja Szotkowski, R. (2017a). Specifics of Cyberbullying of Teachers in Czech Schools - A National Research. *Informatics in Education*, 16(1), 103–120. <https://doi.org/10.15388/infedu.2017.06>

Kuipers, G. (2008). The sociology of humor. *Humor Research*, 361–398.

Kyriacou, C. (2001). Teacher Stress: Directions for future research. *Educational Review*, 53(1), 27–35. <https://doi.org/10.1080/00131910120033628>

Kyriacou, C. ja Zuin, A. (2016). Cyberbullying of teachers by students on YouTube: challenging the image of teacher authority in the digital age. *Research Papers in Education*, 31(3), 255–273. <https://doi.org/10.1080/02671522.2015.1037337>

Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.

Laineste, L. (2013). Can the “stripping of the boss” be more than a joke? *Integrative Psychological & Behavioral Science*, 47(4), 482–491. <https://doi.org/10.1007/s12124-013-9251-1>

Langos, C. (2012). Cyberbullying: The challenge to define. *Cyberpsychol. Behav. Soc. Netw*, 15, 285–289.

Lipinski, J., Albright C. M. ja Fenclau, E. J. (2014). History of Bullying in the American Workplace. In J. Lipinski ja L. M. Carothers (toim.), *Bullying in the Workplace: Causes, Symptoms, and Remedies*. New York: Routledge.

Martinez, A., McMahon, S. D., Espelage, D., Anderman, E. M., Reddy, L. A. ja Sanchez, B. (2016). Teachers' Experiences With Multiple Victimization: Identifying Demographic, Cognitive, and Contextual Correlates. *Journal of School Violence*, 15(4), 387–405. <https://doi.org/10.1080/15388220.2015.1056879>

Mazer, J. P., Murphy, R. E. ja Simonds, C. J. (2007). I'll See You On "Facebook": The Effects of Computer-Mediated Teacher Self-Disclosure on Student Motivation, Affective Learning, and Classroom Climate. *Communication Education*, 56(1), 1–17. <https://doi.org/10.1080/03634520601009710>

McMahon, S. D., Martinez, A., Espelage, D., Rose, C., Reddy, L. A., Lane, K., Anderman, E. M., Reynolds, C. R., Jones, A. ja Brown, V. (2014). Violence Directed Against Teachers: Results from a National Survey. *Psychology in the Schools*, 51(7), 753–766. <https://doi.org/10.1002/pits.21777>

Menesini, E. ja Nocentini, A. (2009). Cyberbullying definition and measurement: Some critical considerations. *Zeitschrift Für Psychologie/Journal of Psychology*, 217(4), 230–232. <https://doi.org/10.1027/0044-3409.217.4.230>

Metsis, K. (2018). *Üldhariduskoolis on meesõpetajaid alla kuuendiku*. Eesti Statistikaamet. Kasutatud 19.05.2019, <https://blog.stat.ee/2018/10/04/uldhariduskoolis-on-meesopetajaid-alla-kuuendiku/>

Mikulec, E. (2012). Professional Faces: Pre-Service Secondary Teachers' Awareness Issues of Self-disclosure on Social-networking Sites. *Current Issues in Education*, 15(3), 1-16.

Murumaa-Mengel, M. (2017). *Managing Imagined Audiences Online: Audience Awareness as a Part of Social Media Literacies*. Doktoritöö. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduste valdkond.

Murumaa-Mengel, M. ja Siibak, A. (2014). Teachers as nightmare readers: Estonian high-school teachers' experiences and opinions about student-teacher interaction on Facebook. *International Review of Information Ethics: The Digital Future of Education*, (21).

- Naruskov, K. ja Luik, P. (2015). Küberkiusamise fenomeni tajumine Eesti õpilaste seas: sooline võrdlus kiusamise kriteeriumite ja liikide alusel. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 3(2), 186–215. <https://doi.org/10.12697/eha.2015.3.2.07>
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R. ja Menesini, E. (2010). Cyberbullying: labels, behaviours and definition in three european countries. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 20(2), 129–142.
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*, 12, 495–510.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational Leadership*, 60(6), 12–17.
- Olweus, D. (2013b). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. John Wiley & Sons.
- Olweus, D. (2013a). School Bullying: Development and Some Important Challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9(1), 751–780. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-050212-185516>
- Ontario College of Teachers (2007). *State of the Teaching Profession 2007. Full Report on Province-Wide Survey*. Canada: COMPAS Inc. Kasutatud 20.03.2018, <https://www.oct.ca/~media/F1A8E6DBFE63478FB68B170AEA653287.ashx>
- Özkilic, R. (2012). Bullying toward teachers: An example from Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 47, 95-112.
- Özkilic, R., ja Kartal, H. (2012). Teachers Bullied by Their Students: How Their Classes Influenced After Being Bullied? *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46, 3435–3439. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.06.080>
- Paal, D. (2014). *Küberkiusamise levik õpetajate seas Tartumaa ja Viljandimaa õpetajate hinnangul*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond.
- Pääsik, T. (2019). Triinu Pääsik: koolikiusamine on võtnud absurdsed mõõtmed. *Postimees*, 23. jaanuar. Kasutatud 27.04.2019, <https://arvamus.postimees.ee/6505660/triinu-paasik-koolikiusamine-on-votnud-absurdsed-mootmed>

- Pabian, S., De Backer, C. J. S. ja Vandebosch, H. (2015). Dark Triad personality traits and adolescent cyber-aggression. *Personality and Individual Differences*, 75, 41–46. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.11.015>
- Park, R. (2019). Rannar Park: miks on õpetajate vastu kadunud igasugune lugupidamine ja austus? *Postimees*, 27. jaanuar. Kasutatud 27.04.2019, <https://arvamus.postimees.ee/6507984/rannar-park-miks-on-opetajate-vastu-kadunud-igasugune-lugupidamine-ja-austus>
- Patchin, J. W. ja Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: a preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148–169.
- Pervin, K. ja Turner, A. (1998). A Study of Bullying of Teachers by Pupils in an Inner London School. *Pastoral Care in Education*, 16(4), 4–10. <https://doi.org/10.1111/1468-0122.00104>
- Phippen, A. (2011). *The online abuse of professionals—research report from the uk safer internet centre*. South West Grid for Learning Trust. Kasutatud 03.03.2018, <https://static.lgfl.net/LgflNet/downloads/online-safety/LGfL-OS-Research-Archive-2011-SWGfL-Online-Abuse-of-Professionals.pdf>
- Piotrowski, C. (2012). From Workplace Bullying to Cyberbullying: The Enigma of E- Harassment in Modern Organizations. *Organization Development Journal*, 30(4), 44- 53.
- Pörhölä, M., Karhunen, S. ja Rainivaara, S. (2006). Bullying at School and in the Workplace: A Challenge for Communication Research. *Annals of the International Communication Association*, 30(1), 249–301. <https://doi.org/10.1080/23808985.2006.11679059>
- Prilleltensky, I., Neff, M. ja Bessell, A. (2016). Teacher Stress: What It Is, Why It's Important, How It Can be Alleviated. *Theory Into Practice*, 55(2), 104–111. <https://doi.org/10.1080/00405841.2016.1148986>
- Programmi kasutavad koolid* (i.a) Kiusamisvaba Kool. Kasutatud 30.04.2019, <http://kiusamisvaba.ee/kiva-koolid/>
- Räim, S. (2014). *Õpetajate nägemus privaatsusest sotsiaalmeedias*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusosakond.
- Räim, S. ja Siibak, A. (2014). Õpetajate-õpilaste interaktsioon ja sisuloome suhtlusportaalides: õpetajate arvamused ja kogemused. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education*, 2(2), 176–199. <https://doi.org/10.12697/eha.2014.2.2.07>

- Rao, T. S., Bansal, D. ja Chandran, S. (2018). Cyberbullying: A virtual offense with real consequences. *Indian Journal of Psychiatry*, 60(1), 3–5. https://doi.org/10.4103/psychiatry.IndianJPsychiatry_147_18
- Reaves, S., McMahon, S. D., Duffy, S. N. ja Ruiz, L. (2018). The test of time: A meta-analytic review of the relation between school climate and problem behavior. *Aggression and Violent Behavior*, 39, 100–108. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.01.006>
- Reddy, L. A., D. Espelage, S. D. McMahon, E. M. Anderman, K. L. Lane, V. E. Brown, C. R. Reynolds, A. J. ja Kanrich, J. (2013). Violence against teachers: Case studies from the APA Task Force. *International Journal of School & Educational Psychology*, 1 (4): 231–245.
- Reddy, L. A., Espelage, D. L., Anderman, E. M., Kanrich, J. B. ja McMahon, S. D. (2018). Addressing violence against educators through measurement and research. *Aggression and Violent Behavior*, 42, 9–28. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.06.006>
- Reier, L. (2019). Liis Reier: aeg peeglissee vaadata, kuidas on juhtunud nii, et koolis kiusatakse õpetajaid taga. *Postimees*, 29. jaanuar. Kasutatud 27.04.2019, <https://arvamus.postimees.ee/6508972/liis-reier-aeg-pegglisse-vaadata-kuidas-on-juhtunud-nii-et-koolis-kiusatakse-opetajaid-taga>
- Rooste, K. (2013). *Algklassiõpetajate ja -õpilaste suhtlustrendid Facebookis: õpetajate kogemused*. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusosakond.
- Rusu, G. ja Avasilcai, S. (2013). Human resources motivation: an organizational performance perspective. *Fascicle of Management and Technological Engineering*, 331-334.
- Rusu, G. ja Avasilcai, S. (2014). Linking human resources motivation to organizational climate. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 124, 51-58.
- Saar, S. (2019). Noored õpetajad ei püsi ametis kaua. *Universitas Tartuensis*, 2. veebruar. Kasutatud 17.05.2019, <https://www.ajakiri.ut.ee/artikkel/3098>
- Salmons, J. (2010). *Online Interviews in Real Time*. Sage Publications.
- Salu, E. (2018). Miks õpetajad koolist lahkuvad? *Õpetajate Leht*, 31. august. Kasutatud 17.05.2019, <http://opleht.ee/2018/08/miks-opetajad-koolist-lahkuvad/>
- Saveljev, K. (2017). *Õpetajatele suunatud vägivald Põrnumaa üldhariduskoolide näitel*. Lõputöö. Tartu Ülikool.

Schimmel, K. ja Nicholls, J. (2014). Workplace Cyber Bullying: A Research Agenda. J. Lipinski ja L. M. Carothers (toim.), *Bullying in the Workplace: Causes, Symptoms, and Remedies*. New York: Routledge.

Schyns, B., Van Veldhoven, M. ja Wood, S. (2009). Organizational climate, relative psychological climate and job satisfaction. The example of supportive leadership climate. *Leadership and Organization Development Journal*, 30, 649 - 663.

Selliöv, R. ja Vaher, K. (2018). *Õpetajakoolituse lõpetanud ja alustavad õpetajad EHISe andmetel*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. Kasutatud 17.05.2019, <https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/opetajad.pdf>

Siibak, A. ja Otsus, M. (2018). „Mingid bikiinides pildid ei ole OK!” Õpetajate enesepresentatsioon ja interaktsioon sotsiaalmeedias: õpilaste arvamused ja kogemused. *Ariadne lõng*, 1/2, 91–106.

Smith, P. K. ja Slonje, R. (2010). Cyberbullying: the nature and extent of a new kind of bullying, in and out of school. In S. Jimerson, S. Swearer, ja D. Espelage (Eds.), *The International Handbook of School Bullying* (pp. 249–262). Retrieved from <http://research.gold.ac.uk/5440/>

Smith, P. K., del Barrio, C. ja Tokunaga, R. S. (2013). Definitions of bullying and cyberbullying: How useful are the terms? In *Routledge Monographs in Mental Health. Principles of cyberbullying research: Definitions, measures, and methodology* (pp. 26–40). New York, NY, US: Routledge/Taylor & Francis Group.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. ja Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376–385.

Steinbrecher, T. ja Hart, J. (2012). Examining Teachers' Personal and Professional Use of Facebook: Recommendations for teacher education programming. *Journal of Technology and Teacher Education*, 20(1), 71–88.

Sullivan, K., Cleary, M. ja Sullivan, G. (2004). *Kiusamine koolis. Mis see on ja kuidas sellega toime tulla*. Tartu: AS Atlex.

Suurim julgus on end harida (i.a). Suurim Julgus. Kasutatud 30.04.2019, <https://suurimjulgus.ee/>

Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli bioetika komisjon (2013) *Eetikanõuded uurimistöole*. Tallinn.

The National Association of Schoolmasters Union of Women Teachers (NASUWT) (2013). *The abuse of social media and internet sites – A survey of teachers' experiences*. Kasutatud 21.03.2018, <http://download.ei->

[ie.org/Docs/WebDepot/NASUWT_Theabuseofsocialmediaandinternetsites.pdf](http://download.ei-)

Töötervishoiu ja tööohutuse seadus (13.03.2019). *Riigi Teataja*. Kasutatud 25.03.2019, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12883561?leiaKehtiv>

Treial, K. (2019). Kristiina Treial: kuidas jõuda selleni, et ükski koolipere liige ei kannataks kiusamise all? *Postimees*, 29. jaanuar. Kasutatud 27.04.2019, <https://arvamus.postimees.ee/6510269/kristiina-treial-kuidas-jouda-selleni-et-ukski-koolipere-liige-ei-kannataks-kiusamise-all>

Tuulik, M. (2019). Maie Tuulik: miks politseinikku ei tohi sõimata, aga õpetajat tohib? *Postimees*, 23. jaanuar. Kasutatud 27.04.2019, <https://arvamus.postimees.ee/6506101/maie-tuulik-miks-politseinikku-ei-tohi-soimata-aga-opetajat-tohib>

Tzani-Pepelasi, C., Ioannou, M., Synnott, J. ja Ashton, S.-A. (2018). Comparing factors related to school-bullying and cyber-bullying. *Crime Psychology Review*, 4(1), 1–25. <https://doi.org/10.1080/23744006.2018.1474029>

Vaillancourt, T., Faris, R. ja Mishna, F. (2017). Cyberbullying in Children and Youth: Implications for Health and Clinical Practice. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne de Psychiatrie*, 62(6), 368–373. <https://doi.org/10.1177/0706743716684791>

Välimaa, M. (2016). *Õpetajate poolt kogetud kiusamine ning võimalikud lahendused selle vähendamiseks*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.

Voida, A., Mynatt, E. D., Erickson, T. ja Kellogg, W. A. (2004). *Interviewing over instant messaging*. In *Extended abstracts of the 2004 conference on Human factors and computing systems - CHI '04* (p. 1344). Vienna, Austria: ACM Press. <https://doi.org/10.1145/985921.986060>

Wei, C., Gerberich, S. G., Alexander, B. H., Ryan, A. D., Nachreiner, N. M. ja Mongin, S. J. (2013). Work-related violence against educators in Minnesota: Rates and risks based on hours exposed. *Journal of Safety Research*, 44, 73–85. <https://doi.org/10.1016/j.jsr.2012.12.005>

Willard, N. (2005). *Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Kasutatud 10.03.2019, <https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and->

[Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx](#)

Wolak, J., Mitchell, K. J. ja Finkelhor, D. (2007). Does Online Harassment Constitute Bullying? An Exploration of Online Harassment by Known Peers and Online-Only Contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), S51–S58. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.08.019>

Zurawiecki, D. M. (2013). *The impact of student threats and assaults on teacher attrition* (Rutgers University - Graduate School of Applied and Professional Psychology). <https://doi.org/10.7282/T3PG1PQ6>

LISAD

Lisa 1 Uuringus osalemise nõusolekuvorm

Õpetajate küberkiusamine õpilaste poolt: kiusatute tõlgendused ja kogemused

Nõusoleku vorm

Magistritöös uuritakse üldhariduskoolide õpetajate küberkiusamist õpilaste poolt ehk olukordi, kus õpilased on arvuti ja/või telefoni vahendusel pahatahtlikult õpetaja kohta käivat informatsiooni või materjali levitanud või seda kiusamise eesmärgil õpetajale edastanud (nt õpilane/õpilased on teinud õpetajast pilti ja seda avalikult internetis jaganud, saatnud halvustavaid kirju/sõnumeid interneti või telefoni teel, õpilane on rääkinud õpetajat sotsiaalmeedias taga, õpilas(t)e poolt õpetajale Facebooki/Instagrami libakonto tegemine jne). Magistritöö juhendaja on Tartu Ülikooli meediauuringute professor Andra Siibak.

Töö eesmärk on uurida, millised on Eestis üldhariduskoolide õpetajate seas aset leidnud küberkiusamise juhtumid, millist mõju õpilaste poolt teostatud kiusamine õpetajale avaldab, kuidas juhtumile on reageeritud ja kuidas juhtumiga toime on tulnud ning mida on võimalik teha, et edaspidi taolisi juhtumeid koolisüsteemis ära hoida.

Uuringus osalejaga viiakse läbi semistruktureeritud intervjuu, mis võimaldab vabas vormis vestelda. Eeliseks on võimalus püsida selgelt uurimisfookuses, kuid olla avatud ka lisainformatsioonile, mis võib intervjuu käigus esile tulla ja mis aitab kaasa juhtumi sügavamale avamisele ja mõistmisele.

Intervjuu andmeid analüüsitakse suulise intervjuu salvestise sõna-sõnalise ülesmääritud teksti ja/või kirjalike vastuste alusel. Seejuures kasutatakse töös lühikesi väljavõtteid intervjuu tekstidest. Intervjueeritavaid ei identifitseerita nimeliselt ei intervjuude üleskirjutustes ega hilisemas analüüsis. Intervjuu üles kirjutatud tekstidest eemaldatakse kolmandate isikute nimed vms vastaja anonüümsust ohustav informatsioon.

Intervjuu analüüsist saadavaid tulemusi kasutatakse magistritöös. Magistritööd on elektrooniliselt kättesaadavad Tartu Ülikooli raamatukogu üliõpilastööde andmebaasis Dspace, kuid intervjuude transkriptsioonide täistekste näevad lisaks uuringu läbiviijale vaid

magistritöö juhendaja ning vajadusel töö kaitsmiskomisjoni liikmed. Intervjuu salvestusi hoitakse uuringu läbiviija arvutis töö kaitsmiseni. Andmeid võidakse kasutada rahvusvahelise teaduspublikatsiooni- või konverentsiettekande kirjutamisel ning sellisel juhul laieneb andmete kasutusele eelpool väljatoodud anonüümsuse garantii.

Vestluses osalemine on vabatahtlik ja osalemisest võib igal ajal loobuda.

Nõusoleku andmine

Mind on informeeritud ülalmainitud uuringust ja ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uuringu meetodikast ning kinnitan oma nõusolekut selles osalemiseks allkirjaga. Tean, et uuringu käigus tekkivate küsimuste ja võimalike probleemide kohta saan mulle vajalikku täiendavat informatsiooni uuringu teostajalt:

Kätlyn Jürisaar, Tartu Ülikooli magistrant, katlyn.jyrisaar@gmail.com, +372 5865 2699.

Luban kasutada oma intervjuu teksti anonüümselt

Informandi nimi.....

Informandi allkiri.....

Kuupäev, kuu, aasta

Uuringu teostaja ja informandile uuringu kohta informatsiooni andnud isiku

allkiri:

Kuupäev, kuu, aasta

Lisa 2 Intervjuu kava

Intervjuu küsimused

“Õpetajate küberkiusamine õpilaste poolt: kiusatute tõlgendused ja kogemused”

Taustaandmed, sissejuhatus

1. Kui pikk on Teie tööstaaž õpetajana?
 - a. Kui vanalt Te alustasite seda tööd?
2. Mitu aastat Te olete töötanud õpetajana praeguses koolis?
3. Millise vanuseastme klasse te peamiselt õpetate?
4. Rääkides õpetaja elukutsest, siis mis on Teie hinnangul kõige olulisemad isikuomadused, mis ühel õpetajal olema peaks?
 - a. Miks Te just neid omadusi oluliseks peate?

Soojendusküsimused kiusamise kohta

5. Millist õpilastepoolset käitumist tõlgendate kiusamisena? Mida mõistate kiusamisena kooli kontekstis, õpilase-õpetaja suhete kontekstis?
6. Kuivõrd on Teil enda õpetaja-karjääri jooksul olnud kokkupuuteid kiusamisega?
 - a. Kas rohkem on kiusamist esinenud õpetaja karjääri algusaastatel või nüüd?
 - b. Miks Teie hinnangul just antud perioodil rohkem?
7. Palun kirjeldage mulle enda kogemusi õpilastepoolse kiusamisega?
 - a. Milline vorm on Teie hinnangul kõige enam esinenud? Miks just see? Tooge palun näited.
8. Mis on Teie hinnangul peamiseks põhjuseks, miks õpilased õpetajaid kiusama hakkavad?
9. Mida tähendab Teie jaoks küberkiusamine? Kuidas seda defineerite? (nt mida see Teie meelest sisaldab või ei sisalda?)

Küberkiusamise kogemus / juhtumiga tegelemine / kiusamise tagajärjed

10. Teid on palutud osalema sellel intervjuul, sest Teil on olnud kokkupuuteid õpilasepoolse küberkiusamisega. Palun kirjeldage enda kogemusi, mis täpsemalt juhtus?
11. Kuidas Te juhtumile reageerisite?
 - a. Mida te tegite pärast seda, kui teid küberkiusati?
12. Mis emotsioone see kogemus esmalt Teis tekitas?

- a. Millised olid kõige suuremad raskused, millega tuli küberkiusamise järel hakkama saada?
 - b. Kuidas Te nende raskustega toime tulite?
13. Kas ja kelle poole Te sel hetkel toetuse ja abi saamiseks pöördusite?
 14. Kuivõrd kool tegeles Teie juhtumiga? Ja kui tegeles, siis kuidas?
 15. Kuidas Te jäite rahule kooli (teiste õpetajate, juhtkonna) tegevusega olukorra lahendamiseks? Põhjendage palun.
 16. Kui te juhtunule nüüd tagasi mõtlete, siis kuidas Teile tundub, kas teeksite ise nüüd antud olukorra lahendamisel midagi teistmoodi?
 17. Juhtunule tagasi mõeldes, milliseid soovitusi annaksite nüüd kooliperele (juhtkonnale, teistele õpetajatele) taoliste juhtumite lahendamiseks?
 18. Kuivõrd mõjutas antud küberkiusamise juhtum Teie igapäevast elu?
 19. Kuidas Teile tundub, kuivõrd mõjutas antud kiusamise juhtum Teie tööd õpetajana?
 20. Mis moodi mõjutas küberkiusamine Teie suhteid õpilastega?
 21. Kuivõrd avaldas antud küberkiusamise juhtum mõju Teie suhetele kooli juhtkonna ja teiste õpetajatega? Kuidas täpselt (need suhted mõjutatud olid)?
 22. Kuivõrd suur probleem Teie arvates üldse õpetajate küberkiusamine õpilaste poolt on?
 - a. Põhjendage palun oma arvamust.
 23. Kas olete kuulnud veel sarnaseid juhtumeid õpetajate seas? Kui jah, siis millega oli tegu?

Lahendused küberkiusamise vähendamiseks

24. Millised on Teie arvates võimalikud meetmed õpetajate küberkiusamisega tegelemiseks?
25. Mida saaks kool teha selleks, et taolisi olukordi vältida/küberkiusamise juhtumeid ära hoida?
26. Kuidas hindate oma kooli põhjal kooli juhtkonna võimet tegeleda õpetajate küberkiusamisega?
 - a. Kes Teie arvates saaks ja peaks midagi tegema, et selliseid juhtumeid ei oleks?
 - b. Kuidas täpselt võiksid need osapooled selle probleemiga tegeleda?
27. Mis on Teie meelest kõige suuremaks takistuseks õpetajate küberkiusamise probleemi lahendamise juures?
28. Kas soovite selle teema juures veel midagi rääkida? Midagi, millele ma hetkel tähelepanu ei pööranud. Kuulan hea meelega.

Intervjuu on läbi. Tänan, et jagasite enda kogemust ja mõtteid.

Lisa 3 Video-üleskutse tekst

Hea õpetaja!

2014. aastal läbi viidud veebiküsitlusest selgus, et lausa 22% vastanud õpetajatest on küberkiusamisega kokku puutunud.

Siiani on koolikiusamise fookus olnud õpilastevahelisel tava- ja küberkiusamisel, kuid õpetajate küberkiusamist õpilaste poolt pole seni süvitsi uuritud. Tegu on probleemiga, millest tihti kardetakse rääkida ja vaikitakse paljudes koolides maha. Küll aga on tegemist teemaga, mis vajab paremat mõistmist.

Õpetajate küberkiusamise alla lähevad juhtumid, kus õpilane või õpilased on arvuti või telefoni vahendusel pahatahtlikult õpetaja kohta käivat informatsiooni või materjali levitanud või seda õpetajale edastanud. Näiteks on õpetajale saadetud õelaid, haiget tegevaid sõnumeid või e-kirju, tehtud Facebooki või Instagrami libakonto, internetis on levitatud pilte ja videoid, kuulujutte ja solvavaid postitusi.

Viin läbi magistritöö, kus keskendun just õpetajatele, kellel on kogemus küberkiusamisega ja intervjuuerin neid kas silmast silma kohtudes, telefoni teel või interneti vahendusel. Vestluse vorm on õpetaja valida ja kestab ligikaudu tund aega.

Eesmärk on uurida, millised on õpetajate kogemused küberkiusamisega, millist mõju see õpetajale avaldab, kuidas juhtumiga on toime tulnud ning mida on võimalik teha selleks, et edaspidi taolisi juhtumeid koolisüsteemis ära hoida.

Kui oled õpetaja, kes on puutunud kokku taoliste või sarnaste juhtumitega või tead kolleegi, kes on küberkiusamist kogenud, siis palun anna endast märku.

Osalemiseks võta minuga ühendust Facebookis, meili teel või telefonitsi.

Teeme üheskoos nähtavaks probleemi, mis on siiani varjus olnud!

EKRAANILE:

Facebook: Kätlyn Jürisaar

E-post: katlyn.jyrisaar@gmail.com

Telefon: 5865 2699

Uuringus osalemisel on tagatud anonüümsus.

Lisa 4 Intervjuu endise veebikonstaabli Maarja Punakuga

Nimi: Maarja Punak, politseinik, endine veebikonstaabel

Intervjuu aeg: 01.04.2019 kell 10.00-12.00

Intervjuu koht: Tartu, Tartu politseijaoskond

I: Tere, täna oleme siin, et rääkida veidi õpetajate küberkiusamisest. On äkki endal mingeid küsimusi sulle enne kui alustame küsimustega?

Maarja Punak: Jah. Ma saan aru, et sina tahad keskenduda sellele, et ma räägiks pigem asju, mis oleksid kasulikud, mitte neid näiteid, mida ma tean või sa tahad ka neid näiteid teada, mida mina näiteks tean?

I: Mul on siin erinevad plokid tehtud küsimuste osas. Ma alustangi sissejuhatavalt, et kui palju on kokkupuudet selle teemaga olnud. Aga alustame siis. Esmalt ma küsikski, nüüd te enam täpselt ei tööta veebikonstaablina, aga alustasite 2011, kui ma õigesti mäletan.

Maarja Punak: Mina alustasin 2012, Ander alustas 2011 ja mina tulin 2012.

I: Väga meeldiv. Igatahes karjääriaastaid on kogunenud selle aja jooksul küllaga. Tahaksingi teada ja küsida, kuidas on veebikonstaabli töö jooksul olnud kokkupuudet õpetajate küberkiusamisega, kus siis õpilane on õpetajat küberkiusanud?

Maarja Punak: Jah, on olnud. Mitte nüüd palju, aga see on selles suhtes ikkagi teema. Iga kord, kui ma olen käinud koolides rääkimas, näiteks õpetajatele andmas mingit koolitust, siis ma olen selle välja toonud sellepärast, et neid näiteid pudeneb igast koolist ja enamasti need on ikkagi seotud sellega, et õpetajatele on tehtud libakontosid, õpetajate pilte on jagatud, õpetajatest on tehtud erinevaid memesid, ehk selliseid väga solvava sisuga asju ja ka lihtsalt tülitatud, et õpetajale saadetud siivutu sisuga kirju. Näiteks viienda klassi poisid saadavad õpetajale kirja, et “õpetaja, teil on ilusad rinnad.” See ei ole otseselt võib-olla kiusamine, aga see küsimus, kus lapsed ei saa aru, mis on okei, kas õpetajale peaks selliseid kirju saatma. Sama palju tõenäoliselt on olnud neid juhtumeid, kus õpetajaid on kiusanud lapsevanemad ja see on palju räägem ja palju organiseeritum, kuna sellised kiusamised tavaliselt tähendavad seda, et luuakse Facebooki grupp, kus siis lapsevanemad võtavad sõna. Seal siis kunagi ei piirduta sellega, et oleks räägitud ainult õpetaja

professionaalsetest oskustest, vaid see arutelu kulgeb alati sellega, milline on õpetaja välimus, milline on tema enda pereelu, milline on tema majanduslik seisus jne. Tegelikult täiskasvanud inimesed nõ lahkavad kellegi eraelu ja teevad siivutuid postitusi, teades, et tegelikult, kuna see on suur grupp, et need jõuavad kindlasti õpetajani välja.

I: Mhm, mhm. Seda on ka praegu minu töös välja tulnud, et see vanematepoolne kiusamine on väga suur probleem. Aga oskate ligikaudu öelda, kui palju on teatatud politseile, veebikonstaablile õpetajate küberkiusamisest õpilaste poolt? Mingi suurusjärg, kas on kuidagi statistiliselt uuritud?

Maarja Punak: Me ei ole seda statistiliselt välja võtnud, aga ma arvan, et tõenäoliselt on seda iga kuu paar juhtumit kindlasti. Ma arvan, et see kõik oleneb sellest, et tegelikult väga tihti kool ei pöördu politsei poole kuna 99% nendest juhtumitest on sellised, mida me saame öelda, et on tsiviilasi: on solvamine, on mõnitamine, on pildi ilma loata kasutamine - kõik need juhud on sellised, kus politseil ei ole seaduslike õigusi midagi teha või midagi nõuda. Näiteks, kui sina minust ilma loata jagad pilti, siis politsei võib soovitada, et palun ära jaga, aga ma ei saa nõuda, et lõpeta jagamine, sest see õigus on antud kohtule. Ehk siis mida, koolid seda süsteemi teavad, neil on teada, et neil ei ole väga palju abi sellest, kui nad politseisse pöörduda. Jah, vahel see toimib. Vahel, kui ma politseinikuna ütlen, et see ei ole okei ja nii ei tohi teha, siis see mõjub, aga noh, enamasti lahendatakse need asjad ikkagi kooli sees võib-olla ära. Politsei poole pöördutakse siis võib-olla, kui need teemad lähevad koolist välja rohkem ja on näha, et lapsed ei allu koolipoolsetele kokkulepetele ja võib-olla ei saa vanemate tuge taha ja ei saa vanemad ka aru, et lapse tegevus on sobimatu. (00:04:40)

I: Aga jah, suurusjärgult paar teadet kuus.

Maarja Punak: Jah, kuus. Ma arvan.

I: Milliste juhtumitega enam-vähem tegu on olnud? Saan aru, et piltide asjad ja kontode ...

Maarja Punak: Libakontod, jah. Sellised pigem. Pigem on see, et ei ole sellise... Õel nali on ka pahatahtlik, aga lapsed enda arust teevadki nalja, mis õpetajat siis nagu solvab. Enamasti on jah pildid, libakontod või siis õpetaja nimel kirjutatakse midagi kuskile. On naljakas, et sellist järjepidevat, õelat, kus me saaksime rääkida juba ahistamise paragrahvist, kus laps võtab õpetajaga ühendust kõikidel levelitel - saadab mobiiliga sõnumeid, saadab facebookis sõnumeid ja käib tal postkasti mingeid asju panemas ja koolis käib ja tüütab ja tülitab. Tegelikult nii hulle asju ei olegi. Pigem on need jäänud selliseks, et mõned korrad proovitakse. Neid asju ei võeta maha. Kõige

tobedam ongi, kui laps unustab kõik oma paroolid ja asjad ära ja nad ei oska ise ka neid maha võtta, isegi kui nad tahaks õpetajale appi, vastu tulla. Eriti halb on täpselt see seotud YouTube-i asjadega. Kui Facebookiga on see, et koostöö politseiga on hea, me saame teada anda, kui miskit on kuskil, mingi probleem. Saame asju lihtsamalt maha võtta ja kiiremini. YouTube-ga on see ülimalt keeruline.

I: Millest see põhjus tuleb? Ei ole koostööd YouTube-i enda keskkonna haldajatega või...

Maarja Punak: Nad ei ole jah nagu väga huvitatud sellest, nõ üksikjuhtumitest. Ühesõnaga politsei peab eraldi mingit liini nendega ajama või eraldi kokkulepet sõlmima. Kui Facebookiga on meil omad kontaktisikud, meil on oma keskkonnad, kus me saame vaatlusi saata, põhjendusi saata, kõik vormid on välja mõeldud, siis YouTube peal ei ole. Üldjuhul me teeme kõiki oma asju nii, nagu tavakasutaja. Ja siis teeme vastulause, kui saadetakse vastus, et video ei ole sobimatu, ei taha seda maha võtta. Veel viis aastat tagasi, neli päeva vaidlesin selle üle, et meil oli mingi video, kus oli filmitud vägistatud ja surnud naist. Ma ütlesin, et see video ei tohiks niimoodi olla, siis meil läks neli päeva aega, et teha neile selgeks, et see tuleb maha võtta. Ühesõnaga seal on mingid probleemid.

I: Mis sa teed. Võiks sellisel ajal, kus tänapäeval on see suur probleem, tuleks leida lahenduse sellele.

Maarja Punak: No YouTube... või ütleme Google peaks ajaga kaasas käima, et omale selle suurema raporti tiimi tegema, sest eriti videoanalüüsi mingite programmidega on päris keeruline teha. Näiteks Facebookis on lihtsam mingi teksti peale teha kaebus. Ma tõlgin selle ära ja ütlen sisu ära, mida see tegelikult tähendab, Google tõlge ei pruugi anda seda sama, mida tegelikult see tekst tähendab. Videoga on veel keerulisem lugu.

I: Kuigi pilt räägib vahepeal rohkem kui sõnad. Eks ta ole. Aga kui need lood õpetajate küberkiusamise kohta on Teieni tulnud, siis millised on olnud mingite juhtumite lahendused?

Maarja Punak: Enamasti see tähendab seda, et veebikonstaabel ise või noorsoopolitseinik läheb kooli ja räägib selle lapsega. Kui vaja, kaasab ka lapsevanema juurde, kui näiteks on näha, et laps ajab asja trotsist või keeldub ja ei saa aru, et tegelikult need asjad tuleks maha võtta. Siis on olnud neid variante, kus me läksime kooli ja võtsime kõik õpetajad kokku, et rääkida sarnastest juhtumitest, et neil oleks võimalik aru saada, et kool peab ka omalt poolt paika panema mingid reeglid. Ehk siis, kui meil on pool kooli õpetajatest, kes arvab, et on okei olla lastega Facebookis

sõber ja infot jagada ja pool kooli õpetajatest arvab, et see pole okei, siis kool võiks ikkagi järgida mingit ühtset reeglit. Vähemalt see, et kui Sa otsustad luua oma klassile grupi või otsustad enda nimega kontoga lastega suhelda, et kuidas peavad need sätted olema sätitud, et ei oleks seda sama, et õpetajate Facebooki kontodelt võetakse rannapilte ja neid jagatakse. Või pilte, kus õpetaja käes on veiniklaasid, mis võivad tekitada küsimusi. Identiteedivarguse puhul on kuritegu see, kus Sa kellegi teise nimega konto teed ja seal suhtlema hakkad. Aga jällegi, me räägime nii noortest, et me peame sellega arvestama, et keegi ei jõua vangi jne. Me rakendame ikkagi noorte suhtes mingeid taastava õiguse meetodeid. Näiteks suunata neid programmi või psühholoogi juurde. Mis võiks olla see, mis seda last mõjutab, et nad edaspidi nii ei käituks? Ka lapsevanematele koosoleku oleme teinud ühes koolis, kus oli palju probleeme sellega, et lapsed tegid palju memesid nii õpetajatest kui teistest lastest. Ehk lapsevanematele anda see selge suund, et kodus tuleb neist teemadest rääkida ja teiste üle õelalt irvitamine ja teiste piltide ilma loata kasutamine ei ole okei.

I: Kas ma saan aru, et ülekaalus on ikkagi tsiviilõiguse alla minevad asjad?

Maarja Punak: Jah.

I: Selliseid karmimaid lugusid on vist olnud, aga neid on ka pehmemate viisidega lahendatud?

Maarja Punak: Karmim võib ollagi see näiteks, et õpetajast oli salaja klassis tehtud pilt. Õpetaja oli seljaga, näoga tahvli poole kirjutas midagi, sellele pildile joonistati peale sihtmärk ja tekst oli äkki all, et “loodame, et Sa sured, mõrd” või midagi taolist. Sellisel juhul, kui seal oleks kirjutatud, et ma tulen ja tapan Su ära, siis see oleks midagi, millega politsei saaks tegeleda, sest see võib kvalifitseeruda ähvardusena. Aga kui keegi jagab oma mõtteid, ootusi ja lootusi sellisel kujul, siis see ei ole otsene ähvardus, mida meie saaksime menetleda. Küll aga loomulikult see õpetajale tundub sellisena, et ei julgegi teine kord enam selga keerata. Selleks ongi vaja õpetajatele neid seadusi lahti seletada, et kus on see ähvardamise piir ja kus on see piir, et meie saame sekkuda. Osaleda kooli ümarlauas või kooli poolt kutsuda kokku lapsevanemad, siis see on väga teretulnud kaasata piirkonna noorsoopolitseinikke või veebikonstaablit, kes nõ selgitaks neid asju lahti.

I: See teadlikkuse laiali jagamine, et mida saaks üldse teha ja mis toimub.

Maarja Punak: Jah.

I: Väga hea. Aga ma küsixin definitsiooni mõttes. Kuidas Te defineerite küberkiusamist? Seadusandluses mulle tundub, et ei ole otsest definitsiooni pandud paika. Kuidas seda võiks ikkagi defineerida?

Maarja Punak: (mõtleb pikalt) Igasugune küberruumis tehtud rünne teiste inimeste õiguste vastu. On see siis video, pildi või teksti kujul. Midagi sellist äkki. Õigused on siin natuke lai mõiste, aga tihti on see ka korduv tegevus. Kiusamine ei ole see, et ma ainult ühe korra teen mingi asja. Et korduvalt ja eriti, kui räägime õpetajatest, siis tihti võib olla grupi poolt toime pandud. Küberkiusamine ei pruugi olla üks ühele vaid võib olla kiusaja taga grupp noori, kes õhutavad ja tegutsevad. Mis seal veel oluline on? (mõtleb pikalt) Küberkiusamine on ikkagi pahatahtlik tegevus, kuigi lapsed väidavad, et see on lihtsalt nali, millest täiskasvanud ei saa aru. Aga nemad võib-olla ei saa hoopis aru, kui nad teiste õigusi rikuvad.

I: Aga seadusandluses ei ole seda ära defineeritud. Kas sellel on mingi põhjus taga?

Maarja Punak: Sellepärast, et väga paljud erinevad küberkiusamise osad on juba seaduses ära defineeritud. Ehk siis kui küberkiusamiseks loetakse libakontode tegemise, siis meil on olemas juba identiteedivarguse kuritegu ja on eraldi paragrahv. Kui kiusamiseks loetakse ilma loata piltide jagamise, siis see on seaduses ära kirjeldatud ja seda lahendab tsiviilkohus. Kui see on solvamine või mõnitamine, siis see on võlaõigusseaduses kirjeldatud tegu, seda lahendab tsiviilkohus. Me ei saa luua eraldi seaduse pügalat, mis koondaks kogu küberkiusamist, kui ta võib nii paljudest erinevatest süütegudest koosneda. Ma olen koolides ka seletanud, et ei saa olla koolikiusamist kui sellist. Seda definitsiooni mõttes ei saa olla. Koolikiusamine võib olla kellegi jalaga löömine, mis on füüsiline vägivald. See võib olla kellegi asja ära lõhkumine, mis on varavastane süütegu. Sa võid seda laiemas mõttes öelda, aga seadusesse Sa koolikiusamist sisse viia ei saa.

I: Ehk siis need elemendid on nii erinevatest osadest koosnevad ja nad on juba sätestatud erinevates seadustes ja see kompott tulebki kokku. Ta oleks nagu see definitsiooni mõttes, aga konkreetselt selle sõnaga ei ole.

Maarja Punak: Jah, ta koondab erinevaid süütegusid. Väga paljud koolid ootavad, et sõimamine ja solvamine võiks olla seaduses selline tegu, millega tegeleb politsei. Sest kuna seda tuleb kõige rohkem ja tihedamini ette. Kui me just kooli teemadel räägime, nagu kiusamine sõnadega võiks olla politsei teema, et oleks lihtsam neid asju lahendada, aga kuna meil on seadus praegu selline, et see on tsiviilasi ja me ei saa kooli keskkonnas juhtuvat lugeda avalikuks kohaks, siis me ei saa rakendada avaliku korra rikkumise seaduse sätteid. Võib-olla siin on vaja muuta. Kui me räägime kübermaailmast, siis meil on siiani erinevad riigikohtunikud erimeelt, kas küberruum on avalik ruum või mitte. Kui me ütleks, et see kindlasti on avalik, näiteks on kohtulahendeid, kus karistati selle eest, et tekitas avaliku hirmu Facebookis postitamisega. Aga neid juhtumeid on liiga vähe, et

saaks seaduses ka sisse tuua selle, et neid räuskajaid, kes õpetajaid ka gruppides solvavad, saaks karistada avaliku korra rikkumise eest. Ropendas, häiris teiste rahu oma selle postitusega.

I: Praegu on see raskusaste selles, et see solvamine ja sõimamine on tsiviilasi ja see lähebki seaduses kohtuteed nõ...

Maarja Punak: Jah, ja kohtusse õpetajad ei lähe või siis tõesti selle solvamise puhul tuua riigilõiv nii palju madalamale, et meil tuleks rohkem neid juhtumeid. Me saame öelda, et näed, kui Sa selliselt käitud, siis kohtulahendid tegelikult näitavad, et selle tagajärg on see, et sa pead solvamise puhul maksma 3500€ kahjutasu teisele inimesele. Kuna meil on ainult üksikud näited, kus ka meedias on räägitud, siis sellest on vähe.

I: Aga konkreetselt õpetajate küberkiusamisest on olnud kohtulahendeid?

Maarja Punak: Ma tean, et üks õpetaja pidi pöörduma. Oli üks kool, kus me kõik meetodid kasutasime ära, rääkisime õpilastega korduvalt, rääkisime õpetajatega, lastevanematega ja asi lihtsalt jätkus. Siis õpetaja ütles, et tema on valmis minema, aga ma ei tea, kas ta läks. See on tsiviilasi ja ei ole järele küsinud.

I: Et ta läheb juba teise asutuse kätte üle ja siis pole seda järelkontrolli. Olete teadlik, kuidas õpetajad üldse leiavad info ja tee veebikonstaabli juurde?

Maarja Punak: Ma ei tea, veebikonstaablit nad tegelikult võiksid teada. Kaks aastat tagasi oli uuring, kus selgus, et lapsed teadsid veebikonstaablit paremini kui kes on lõvi Leo. Ma eeldan, et õpetajad teavad isegi veel rohkem. Aga politsei kodulehel on võimalik valida neid veebikonstaabli teemasid, kuigi ma arvan, et vahe tuleb sisse venekeelsetel ja eesti koolidel. Võib-olla eesti meedias on veebikonstaablite sõnumeid palju rohkem jagatud ja meie tööst ka kirjutatud. Vene meedias, meil on eraldi vene keelt kõnelev veebikonstaabel olemas, aga tema ei ole nii tuntud, kuigi me selle nimel teeme tööd.

I: Hästi. Aga ma liigun rohkem nende lugude poole. Selleks, mida saab õpetaja ära teha. Mida saaks õpetaja enda kaitseks ära teha, kui ta satub küberkiusamise ohvriks? Mul on siin mõned juhtumid, me võime need võtta ette ja rääkida nendest. Näiteks, kui õpetajast tehakse klassis pilt ja seda moonutatakse ja lisatakse juurde solvavaid elemente ja kohati ka üsna räigelt. Mõni on hästi leebe, et ei ole midagi hullu, aga mõni on nagu päris räige. Infot levitatakse siis enda tuttavate ja klassikaaslaste grupis, mis on tihtipeale suletud ring. Õpetajal pole sellele ligipääsu, aga ta saab sellest teada näiteks kaas-kolleegi või õpilase või

kellegi teise kaudu. Mis oleks need valikuvariandid Teie poolt, et te näete, mida õpetaja võiks ära teha?

Maarja Punak: No siin on mitu asja. Punkt üks see, et kellelgi oli võimalik teha tunni ajal pilt, on ju see, kus enamus koole on oma sisekirja muutnud ära, et telefon ei või laua peal olla. Sa ei tohi seda kasutada, ehk õpetajate kaitsmiseks on üks asi tegemata jäänud. Kooli poolt peaks see olema tehtud. Pluss siis see, et õpetaja enda sõnul ka tunnis ilma loata ei pildista kedagi, telefoni ei kasutata jne. Kui nüüd see pilt, tuleb välja, et see on kuskil grupis, siis kindlasti teatakse, kes on selle grupi liikmed ja nendega tasub ise ühendust võtta ja öelda, et selline lugu, olen seda pilti näinud ja vaadata, kuidas seda on võimalik lahendada. Sa saad teha selle kokkuleppe, et see grupp pannakse kinni ja neid pilte rohkem ei jagata. Aga jah (mõtleb pikalt). Ega sa ei saa olla kindel, et seda sama pilti uuesti ei hakata kasutama. Ehk siis Sa pead tegema ka väikese järelkontrolli, näiteks võtma endale kasutusse Google Alerts- paned enda nime sisse ja Google ise iga nädal annab raporti, et kas kuskil on tema nime alt pilte jagatud. Kindlasti on see lastega rääkimine ja lapsevanemaga rääkimine. Kui laps on teinud väga räige pildi õpetajast, siis see peaks jõudma lapsevanemani ja ta peab ka tundma vastutust selle eest, et tema laps on õpetaja suhtes käitunud sobimatult. See ei tohiks jääda õpetaja ja lapse vaheliseks vestluseks.

I: Selline juhtum on ikkagi tsiviil? Kui tuleb midagi solvavat või ähvardavat, siis kas see tundub otsene ähvardus või üldine.

Maarja Punak: Jah.

I: Kus tuleb see tõlgenduse piir?

Maarja Punak: Seda tõlgendab iga menetleja lähtuvalt antud olukorrast. Kas seda saab ähvardusena lugeda, võib sõltuda sellest, kes on see ütleja. Kui selleks on esimese klassi poiss või üheksanda klassi poiss, kes ongi käinud ja loopinud kellelgi aknaid sisse ja Sul on juba teatav hirm tema tegude ees ja tema teeb mingit moodi väljaütlemise, siis võib-olla see võib kvalifitseeruda ähvardusena. Välja arvatud, kui see on esimese klassi poiss, kes ütleb, et ma tulen ja teen midagi, aga kes füüsiliselt realselt teha ei saa midagi. Seda piiri ei saa selgelt välja tuua, see sõltub mitmest asjaolust. Mis meil õpetajate puhul on tulnud probleemiks... mul on endal olnud juhus, kus õpilane näost näkku ähvardas õpetajat, et ta paneb õpetaja auto põlema. Ma ütlesin ka, et seda saab menetleda ähvardamisena, aga kuna ähvardamise paragrahv ütleb, et Sa saad ähvardada ainult suure kahjuga. Aga suur kahju tol hetkel tähendas kümnekordne Eesti miinimumpalk või keskmine palk või mingi kümnekordne... (kahtleb) ma täpselt ei mäleta, siis tol hetkel see summa oli 4000€ ja õpetaja auto keskmine turuväärtus oli alla 3000€, ehk siis sellisel juhul ei olnud tegu süüteoaga,

mille puhul ma saan öelda, et tegemist on ähvardamisega. Ma sain seda poissi karistada avalikus kohas karjumise eest, sest see karjumine jätkus õues ja häiris ka teisi inimesi. Aga ähvardamisega ma ei saanudki seda menetleda. Seal on mingid sellised asjad juures. Sa pead reaalselt ähvardama näiteks füüsiliselt liiga teha... kui Sa ähvardad kellegi Kuu peale saata, siis see on see küsimus, kus Sul reaalselt ei ole seda võimalik teha. Ja kas Kuu peale saatmine tähendab üldjuhul seda, et see on pikalt saatmine, mitte inimese tapmist või vigastamist, siis ma ei saa nagu sekkuda. Isegi, kui õpetaja võib tunda, et see Kuu peale saatmine võib olla julmalt öeldud. Seal on igasugu piasasju, millega tuleb arvestada.

I: Aga kui näiteks “ma saadan Su teise ilma”?

Maarja Punak: Jah, (mõtleb veidi) seda saab eesti keeles lugedes öelda, et ma tapan Su ära.

I: Sellises sõnastuses oleks see nagu otsene ähvardus?

Maarja Punak: Jah, sest seal on see “mina luban mingit asja teha”.

I: Ma mõtlen, et seda on seaduses kindlasti raske defineerida ja määratleda, aga kui palju inimesel võib olla seda võimalust ise manipuleerida sõnadega?

Maarja Punak: Absoluutselt. Kui me vaatame praegust poliitikat, siis kõik need ähvardused on väga piiripealsed, mille puhul on see, et kui me alustaks menetlust, võiks olla seda väga lihtne ümber lükata. Et see oli mõeldud naljaga, et keegi teine inimene ei võtaks seda ähvardusena. See sõnadega mängimine on hea võimalus pahategijal seda ära kasutada. Siin peabki olema menetleja hea, kes võtab selle sama õpetaja kõik vaatepunktid. Näiteks (mõtleb pikalt), kui ma teen tapmisähvarduse, aga õpetaja tegelikult ei karda. Ta näeb, et õpilane ajab lolli juttu enda ego tõstmiseks või teiste laste ees esinemiseks. Kui ta tuleb politsei juurde jaoskonda ja ütleb, et tal tegelikku hirmu ei ole, et see laps tuleks teda tappa, siis meie jaoks see tapmisähvardus ei ole enam menetletav, sest selle sama ähvardamise juures käib ka päris reaalne hirm. Ja kui õpetajate puhul nad on olnud probleemsete noortega aastaid kokku puutunud, siis nad üldjuhul teavad, et füüsiliselt reaalselt kellelegi midagi ei tehta.

I: Aga ma küsiksin, kui saadetakse õpetajale negatiivse sisuga privaatsõnumeid ja sisu võib olla ahistav või solvav. Mul näiteks on olnud juhtum, et õpilane järjepidevalt kirjutas õpetajale väga negatiivselt ja õpetaja ei reageerinud alguses sellele, aga siis sai õpilasega ise õnneks lahendatud. On õpetajaid, kes ei saa ise seda lahendatud. Mida sellises olukorras saaks ära teha?

Maarja Punak: Muidugi on see, kui ma olen selle õpilasega rääkinud ja teinud kõik selleks, et ta ei saaks selliseid rumalusi teha, siis on võimalus see, et Sa kas paned talle bloki peale või siis hoiatavalt ütledki, et Sa kasutad seda kanalit ainult selleks, et teha rumalusi, siis ma ei paku Sulle seda võimalust ja blokeerid ta ära. Samamoodi saad Sa kirjastis teha, et tema kirjad lähevad *junki*. Aga samas see on mõnes mõttes nagu pea liiva alla panemine. Tegelikult tuleks lapsevanemaga rääkida, kuni selleni välja, et tema interneti kasutamise õigust peaks piirama, kui ta kasutab seda ainult kellelegi liiga tegemiseks.

I: Aga kas siin on üldse selliseid juhtumeid olnud, et saab midagi ära teha näiteks Facebooki enda administraatoritega suheldes. Tegelikult on seal ka vanusepiirang, aga tihtipeale paljud nooremad panevad endale suurema numbri vanuseks ja on seal aktiivsed. Kas selle osas on ka mingi meede, mida saaks ära teha?

Maarja Punak: Jah, tegelikult see ei toimi. Sul on võimalus kohe kolme sekundi pärast uus konto teha ja panna sellele uus nimi. Me pidevalt tegeleme sellega, et neid uusi kontosid maha võtta, aga kokkuvõttes me tahame jõuda selleni, et see laps saab aru, et see pole okei. Tee midagi targemat, mine mängi väljas jalgpalli selle asemel, et saata õpetajale *hate* meili. Ehk siis ikkagi rääkimine, rääkimine ja rääkimine.

I: Enda, vanematega ja seotud osapooltega.

Maarja Punak: Jah, ja võtta ka teemasid laiemalt jutuks. Ka see on oluline, et enda kogukond annab märku, et see ei ole okei. Võib-olla see poiss saadab neid kirju oma sõpradele, et vaadake, mis ma tegin ja naerge nüüd kaasa. Aga kui keegi enam kaasa ei naera, siis ta peab leidma mingi muu väljundi. Ka sellest võib abi olla.

I: Aga võtaks natuke karmima juhtumi, mis mul on välja tulnud. Õpetajale tehti libakonto, võeti personaalselt kontolt kõik info, täpselt samasugune. Tehti teine konto ja hakati sealt postitusi tegema nagu tunduks, et see on see tegelik õpetaja. Mis oleks sellisel juhul hea lahendus või võimalikult kaugemale minevad meetmed?

Maarja Punak: Siis tuleb ikka politseisse minna. Kui me räägime identiteedivargusest ja kellegi teise nime all esinemisest, siis tuleb politseisse tulla ja meie anname soovitusi, kui oleme tõendid ära kogunud. Kas laseme ise konto kinni panna või veel parem on see, et need noored ise panevad konto kinni, mitte nii, et meie kuskil kustutame mingeid kontosid. Ta peab ise selle ette võtma ja ära tegema. Kui minu nime alla esinetakse, siis see pole okei ja sellega tuleb tegeleda rohkem, kui see, et vaadata, et see konto saaks ikka maha võetud. Politsei eesmärk ei ole ka nagu karistada, aga

kui me räägime identiteedivargusest, siis tulevikus ta arvab veel võib-olla, et see on naljakas ja meil on kurjategijad, kes teesklevad kedagi ja tellitakse mingeid pakke ja asju või tehakse ostumüügi tehinguid. Siis nad lõpuks satuvad vangi, kui nad ei saa aru, et selline tegevus on väga üle piiride ja seadusevastane.

I: Aga mis on sellise asja puhul võimalikud karistused?

Maarja Punak: Rahaline karistus või 3 aastat vangistust. Ja noorte puhul on meil need taastavõiguse meetmed, ehk siis vastavalt noorele on võimalik leida talle sobiv mõjutusvahend, mis võiks panna teda teistmoodi käituma.

I: Aga üldjuhul noortega läheb ikka asi pehmemate meetmete poole või tehakse rahalist trahvi?

Maarja Punak: Kuna üleüldine karistuspoliitika on selline, et me püüame ainult kasutada neid taastava õiguse meetmeid alates 2018 või? Et ühesõnaga me proovime vähem tegeleda karistuse teemaga ja ka siis, kui asi on kriminaalmenetlusena alustatud, siis prokurörid ka suunavad noori programmidesse ja vajadusel lõpetavad menetluse.

I: Kas on mingeid näiteid, millised need programmid on? Näiteks jalgpallitreeningud, et peaks olema ühistegevuses?

Maarja Punak: Jah, sotsiaalseid oskusi. Neid on erinevaid. Kõik oleneb, mida KOV saab pakkuda. See on kõige kitsam pind, mis meil praegu on. Ideeliselt me juba kasutame taastavat õigust, aga meil pole palju programme, kuhu noori suunata. Neid programme on tõenäoliselt rohkem, kui neid küberkiusajaid, et see on keerulisem teema, mille puhul teha sellist head sotsiaalset programmi. Tihti on abi psühholoogist, sest paljud kiusamise alused tulevad sellest, et Sa ei saa aru, et teed teisele liiga ja võib-olla on Sul vaja sellest pikemalt rääkida. Minu praktikas on ikkagi välja tulnud, et kiusajal endal on mure ja tema muredega tuleks tegeleda, et ta saaks aru, et tema käitumine ei ole õige.

I: Sa mainisid, et Sa ei ole sellisest juhtumist kuulnud, aga minu valimisse sattus üks õpetaja, kes tegeles noortemate õpilastega ja õpilane hakkas teda sotsiaalmeedias jälgima. Ja järjepidevalt hakkas otsima tema sisu, küll Instagramis ja Facebookis. Ta hakkas tegema libakontosid, et temaga sõbraks saada. Tegi seda kuudeviisi ja klassis käis temaga rääkimas, et ma tean, et Sa oled seal ja tegeled sellega ja näitas klassikaaslastele pilte õpetajast. Kui õpetaja üritas sellega tegeleda- privaatseks panna ja nimesid muuta jne, siis ta jätkuvalt käis tema juures ja ütles, et küll ma üles selle konto leian jne. Lõpuks ta tegi õpetajale tuttava

inimese nimega konto ja sai sellele ligi. Õpetaja ise tabas selle ära, pani jälle bloki peale, aga ta oli selline järjepidev ja siis see vaibus natuke. Ta võttis ka vanematega ühendust, aga neil oli ka arusaam, et nende laps ei tee midagi valesti. Mida õpetaja sel juhul tegema peab? Kas see läheb ahistamise alla?

Maarja Punak: Ma ütleks, et siin on mitmed asjaolud, mis viitavad sellele ahistamisele- jälitamine. Ehk siis see sama, et ta kasutab libakontosid selleks, et õpetajaga ühendust saada, pääseda tema piltidele ligi ja temaga suhelda ja õpetaja on selgesõnaliselt öelnud, et tema seda ei soovi ja ka näost näkku. Siin on see koht, kus õpetaja peaks tegema avalduse politseisse. Me vaatame, kas menetluse mõttes kõik asjad on täidetud ja kui selgub, et me ei saa seda ahistamisena menetleda, siis see ei tähenda, et politseinik ei saaks seda isikut koos lapsevanemaga jaoskonda kutsuda ja selgitada neid asju. Kahjuks on nii, et üks asi on see, mida õpetaja räägib lapsevanemale. Teine asi on see, mida politsei räägib seaduse punktist. Tunne lapsevanemal, et tema laps ei tee midagi valesti, kaob ära siis, kui ta näeb, et lapse tegevuse taga on paragrahv.

I: Aga kui tegemist on alaealisega, ütleme 9-8 aastane. Isegi noorem. Kas sellisel juhul läheks asi nii kaugemale?

Maarja Punak: Vanus ei välista seda, et ta tegu ei pane toime. Teo ta paneb toime, aga ma ei saa teda vangi panna. Aga tegu ise, me ikkagi menetleme selle ära ja leiame lahenduse selle noore jaoks. Võib-olla mõni sotsiaalprogramm, mis tegeleb digipädevustega, robotikaga või... kui tal nii palju huvi interneti vastu on. Aga lapsega tuleks ikkagi rääkida, et ta saaks aru asjast.

I: See politsei autoriteet tihtipeale...

Maarja Punak: Jah. Ka endale tundub, et õpetajad on leebed. Eriti nooremad. Nad ei ütle (mõtleb pikalt). Lapsed valivad välja, kellele nad saadavad. Kui õpetaja paneb selged piirid paika. Ütleb, et tal on Instagrami konto olemas, aga ühtegi õpilast tema vastu ei võta, see on tema eraelu ja palub sellest kinni pidada. Ja siis on õpetajad, kes seda piiri kohe paika ei pane, siis lapsed katsetavad ise. Mõistlik on õpetajal sellel teemal noortega rääkida.

I: Soovitus on just siis esmasel kokkupuutel...

Maarja Punak: Jah. Kohe teha reeglid, kuidas suhtlemine käib ja millistel alustel. Ühes klassis esitas lapsevanem kaebuse, et õpetaja ütles, et me teeme Facebookis klassile grupi, aga enamus lastest olid 12-aastased. Enamusel olid kontod olemas, aga see üks lapsevanem oli öelnud oma lapsele, et tema ei luba enne teha, kui laps saab 13, sest see on Facebooki reegel. See on

üksikjuhtumi lahendamine. Võib ka teha klassi Whatsapp'i grupi, see ei pea olema üldse Facebook.

I: Kui tehakse näiteks pilt ja pannakse see üles Instagrami. Võib olla väga moonutatud pilt, aga ei pruugi olla. Ja see läheb rohkem avalikuks. See kas läheb õpilase enda kontole, kus võib olla paarsada jälgijat kui ka näiteks on tehtud mingi kooli memede Instagrami konto. See pilt on pandud sinna üles ilma õpetajalt luba küsimata.

Maarja Punak: Ikkagi kehtivad need samad reeglid. Kui see on Sinust tehtud pilt, siis Sina vastutad selle eest. Senikaua, kui meil pole seda seadust, mis eraldi kaitseks õpetajaid või koolipersonali, siis on ikkagi see sama teema, et Sa lähedki kohtusse ja läbi selle. Nende kooli meme lehtedega me oleme palju tegelenud. Mitmetes koolides on olnud probleeme. Õpetajatest tehakse... mõni asi on humoorikas, aga mõni sügavalt solvav. Minu soovitus on see, et kui õpilased tahavad kooliteemalisi asju omavahel jagada, siis see on tore. Nad saavad jagada ka olulist infot, mis kooli keskkonnas on hea, aga kas direktor või õppealajuhataja peaks tegema selle konto haldajaga mingeid kokkuleppeid. Mõni sobimatu asi võetakse siis ka kiiresti maha. On võimalik teha väga ägedaid nalju ja on õpetajaid, kes lubavad mingeid teatud enda pilte ka jagada, et sellest ei ole midagi hullu, kui see on viisakas pilt humoorika tekstiga. Aga see peab olema eelnevalt läbi räägitud. Mitte õelad memed.

I: Põhimõtteliselt võiks olla see poliitika, et kool ise haldab või on koostöös haldajatega...

Maarja Punak: Koostöös pigem. Ise ei tasu seda haldamist enda peale võtta, siis lapsed näevad, et Sa repressseerid neid, sest miks pead Sina kõiki nalju üle vaatama? Aga samas kool saab teha adminnidega kokkuleppeid, mis on see sobilik asi. Ja kui me tahame kooliperes hästi läbi saada, siis meil peavad olema ühised reeglid, millest lähtuda.

I: Aga näiteks õpetajalt luba küsimine enne pildi postitamist?

Maarja Punak: Absoluutselt. Võib-olla ongi toredaid õpetajaid, kes ütlevad, et mul on kooli leheküljel pildid olemas, et kui Sa tahad seda kasutada, siis palun väga. Miks mitte. Kasvõi need memed õpetajate kohta, see sama Drake meme. On kurb ja rõõmus Drake. Kurb Drake on siis see mingi lause ja õpetaja on rõõmus siis, kui toimub mingi muu asi. Sa saad kasutada lihtsaid pilte ja anda mingi ägeda sõnum edasi, kus pilt ei mängi hoopiski olulist rolli, vaid välismaine kuju asendatakse mingi eesti kujuga.

I: Aga õpetajate laimamine ja räägitakse negatiivselt taga privaatsetes *chattides* või räägitakse taga pildi kommentaariumites või postituse kommentaariumites, siis...

Maarja Punak: Jah, see on tsiviilõiguslik asi, aga siis see küsimus, et tuleb ikkagi see inimene üles leida, kes neid asju teeb. Kui üldse aimu ei ole, siis ongi ainuke asi, et Sa pead kohtusse minema. Kui on aimdus (mõtleb pikalt). Näiteks kool saab tuvastada seda siis, kui kooli enda lehe toimub laimamine. Ikkagi kohtusse pöördumine on kõige põhilisem, aga on ka kooli enda poolt tehtud, et koolil on ju Facebooki leht olemas, siis teed mingi vastulause, et selle õpetaja kohta on kirjutatud selliseid asju, mis ei vasta tõele. Et ka õpetaja tunneks, et kool on tema seljatagune. Ma ei tea, mis see vale info on. Näiteks keegi postitab, et selle õpetaja kohta on alustatud menetlus, et ta peksab koolis lapsi, siis kool teeb oma postituse, et meile teadaolevalt ühtegi sellist juhtumit pole olnud ja palun mitte seda infot jagada, sest see ei vasta tõele. Neid pingeid saab maha võtta. Vahe ongi selles, et kui me nõuame, et see ära kustutatakse, siis neile, kes seda postitust juba nägid, võib jääda mulje, et sellel on mingi tõepõhi taga. Kui Sa selle ka selgelt ümber lükkad. Olgugi, et Sa pead õpetaja nime tooma nüüd uuesti sisse ja see on ebamugav. Eriti, kui see vale jutt on koleda sisuga, kutsuti kedagi litsakaks või midagi. Parem on see, kui see kooli poolt ümber lükatakse ja selgitatakse. Saadetakse kasvõi lapsevanematele teadmiseks siis, et selline info on levinud ja palume lastele meelde tuletada, et selliseid asju ei jagataks jne.

I: Aga samas mul tekkis ka küsimus, et kui on laim või õpetajast negatiivse sisuga rääkimine, siis kui see toimub kinnises grupis. Kui palju on tegelikult seda võimalust identifitseerida, kes selle taga on? Mis oleks need soovitusel, mida õpetaja võiks ette võtta?

Maarja Punak: Päril lõpuni me ei saa välistada seda olukorda, et keegi räägib minu kohta halvasti. Samuti ei saa seda eeldada küberkeskkonnast, et me paneme piirangud kõikidele omavahelistele suhtlustele. Näiteks õpetaja, kes ei taha, et temast räägitakse, paneb kuhugi linnukese. Siis iga kord, kui keegi tema nime mainib, siis see tekst kustub. Tegelikult on küsimus selles, et me õpetame küberhügieeni reeglid kõikidele selgeks. Pluss noortele meelde tuletada, et kõik, mis te kuskile kirjutate, nendest jäävad jäljed. Kui see on tõesti väga sobimatu, siis on mõistlik neid tekste mitte jagada. Sa ei saa nagu ennetada grupi loomist või libakontode loomist või kuidas keegi Whatsappis õpetajat klatšivad. Noored oskavad ka ise üksteist korrale kutsuda. Näiteks ma ise tegelen ka probleemsete noortega, kellega me oleme ühises *chatis* ja seal on see, et kui ühte mõnitatakse, siis leidub alati keegi, kes ütleb, et ära tee nii. Kui me suudame enamikele klassis teha selle selgeks, et ka kinnises keskkonnas kellegi mõnitamine ei ole okei, siis me suudame seda ise ka korrale kutsuda, andes ise eeskujuga.

I: Aga kui tegemist on pigem avaliku asjaga? On pandud õpilase enda avalikule kontole või pandud keskkonda “märgatud ... linnas” mingit infot. Kas see siis läheb avaliku korra rikkumise alla? Ja tol hetkel siis läheb see ka tsiviilasja alla, karmimas meetmes?

Maarja Punak: Jah. Oleneb, kuidas see tekst on. Mina veebikonstaablina olen sekkunud siis, kui pannakse näiteks õpetaja pilt ja öeldakse, et see õpetaja on debiilik. Ilmselt see on mõeldud inimese solvamiseks ja alandamiseks ja siis on võimalik minul pöörduda, et see on sobimatu postitus, palun võta see maha. Kuna see on solvava sisuga, siis võib selle ka Facebook ise maha võtta. Seda jagatud pilti saab raporteerida. Ehk siis inimene ise ütleb, et see on minust pilt ja jagatud seda ilma minu loata, siis Facebook võib selle maha võtta ja tihti võtabki. Eriti, kui see pilt on Sinu kontolt. Nad saavad selle siduda nii, siis selle raporti süsteem võtab selle maha. Neid võimalusi on. Seaduse mõttes ikkagi jõuab see asi tsiviilkohtusse jah. Mina saan anda soovitusi ja öelda lastele, et mida tähendab lits või debiilik. Ma seletan selle asja nendele lahti ja ütlen, et mitte mingis kontekstis ei saa Sa seda kasutada kellegi teise kohta. Minul ei ole sellist probleemi, et lapsed ei alluks sellele. Üks asi veel. Mõndadel juhtudel, kui laps on agressiivselt meelestatud õpetaja suhtes, siis tasub kaasata ka psühholoog. Meil oli näiteks juhtum, kus lapsel oli algav skisofreenia. Kas ta oli 8. klassi poiss või midagi sellist? Tema sõnad ja ütlused ja kasvõi kontrolltöö alla räigete asjade kirjutamine õpetajate suunas või õpetajaskonna suunas peened ähvardused. Tegemist oli siis lapse puhul algava skisofreeniaga. Selline igasugune teistmoodi käitumine sotsiaalmeedias, kirjalikul teel ja ütlustega tasub lähemat uurimist.

I: Aga videode puhul on samamoodi. Ütleme, kui video on õpetajast tehtud ja see pannakse avalikult üles. Olgu siis Facebook või YouTube ja selle sisu on, näiteks õpetaja kükitab ja paistab sealt välja stringid või midagi. Või õpetaja on ärritunud, sest õpetajat eiratakse täielikult ja provotseeritakse. Mille alla siis see kvalifitseeruks?

Maarja Punak: Ikkagi mõnitamine ja solvamine. Kui seal on väga palju muid tegevusi ka, siis me võib-olla mingi hetk saame vaadata, kas see on ahistamine ja jälitamine või mitte. Aga üldjuhul läheb see solvamise alla. Kui me vaatame üldist suunda, mis on kõikidel eliitkoolidel juba, siis mobiilide koolikotist väljavõtmise keeld kehtib praktiliselt kõikjal. Varem olid veel nutinurgad või nutiruudud, kuhu sisse Sa astud ja saad sotsiaalmeediat kontrollida. Koolid on väga palju selle vastu, et mobiiltelefone niisama välja ei võeta. Kui õpetaja teeb näiteks sellise tunni, kus ta kasutab mobiiltelefoni õppevahendina, siis ta peab väga konkreetselt need reeglid ka paika panema, et selliseid pilte ei tehtaks. Sellest rääkima ja põhjendama, miks ei tehta jne.

I: Kas on ka head näidet kooli kohta, kus on mingid meetmed võetud vastu, kas õpetajate küberkiusamise vastu või üldiselt selle teema jaoks?

Maarja Punak: Ma arvan, et need koolid, kes on lastevanematega kooskõlastanud koolis mobiilide kasutamise reeglid. Mida teha, kuidas teha, et lapsed võimalikult vähe oleks mobiiliga ninapidi vahetunni ajal koridoris. Need on teinud juba väga suure sammu. Ma tean, et on vähemalt üks kool. Mulle saadeti kooskõlastamiseks üks selline kodukord, kus oli ka õpetajatega suhtlemise kord lastevanematele pandud kirja. See sama, et näiteks üldjuhul suhtleb lapsevanem õpetajaga kirjalikult, siis eeldada, et õhtul kell 8 tuleb vastus, see ei olegi okei. Koolis tuli probleem sellest, et õpetajalt oodati ööpäev läbi vastuseid mingite asjade eest, mis ei olegi okei. Pluss oli kirjas ka see, kuidas laps õpetajaga suhtleb. Et näiteks kirjalik suhtlus on lapsevanemaga, aga laps käib koolis ise ja teatab suuliselt neid asju. Et ei tekitagi seda kirjavahetust lastega. Sa saad ise need asjad ju paika sättida. See sama ka, et millistes keskkondades suheldakse. Õpetaja ei peaks kõiki lapsevanemaid võtma sõbraks. Kui on koolis ettenähtud kord, et kasutatakse kooli e-posti aadressi, siis nii on ja sinna kõik need kirjad ka tulevad. Kõik need koolid, kes on nendele asjadele juba mõeldud, on väga hea. Aga sellist kooli, mis mulle endale meeldiks, et oleks õpetaja sotsiaalmeedia juhis, on vähe. Kuigi ma tean, et minult on küsitud seda, mida politsei peab sotsiaalmeedias järgima. Et õpetajatele sellest rääkida ja sellega arvestada, aga ma arvan, et see on liiga üldine. See võiks olla palju põhjalikum. Kas on koolis lepitud kokku, kas me võtame lapsi sõbraks või ei võta? Mis juhtub siis, kui laps saadabki “õpetaja, Teil on ilusad rinnad” kirja või “tahan Teid ära tappa”, et mida siis see kodukord ette näeb, et ei peaks iga kord uusi lahendusi leidma, vaid üldjuhul oleks teada, mis see protseduur on. Neid sotsiaalmeediaga seotud asju võib panna ju terve pika nimekirja. Kuidas sätteid seadistada ja millised on need pildid, mis on avalikud. Kas seal saab olla väga palju alkoholi levitavaid pilte või napid riided õpetajal. Äkki see peaks olema kinnisema grupi pilt. USAs on mingites osariikides täiesti keelatud, et õpilane ja õpetaja võiksid Facebookis sõbrad olla. Seadusandlusest tulenevalt. Meil selliseid piiravaid seadusi ei ole, aga see ei tähenda seda, et kool ise ei peaks sellele mõtlema ja õpetajaid sellega aitama.

I: On veel mingeid soovitusi, mida kool võiks ära teha ennetustööna või tagajärgedega tegelemiseks?

Maarja Punak: Punkt üks, alati aitab, kui koolis on psühholoog. Kõikides ei ole, aga peab olema. Ka sotsiaalpedagoog, kes tegeleb sellega, et kui õpetaja on hädas, teda kiusatakse, siis sotsiaalpedagoogi ülesanne on tegeleda sellega. Õpetaja ei pea maadlema selle hädaga ise, sest mulle tundub, et klassijuhataja töö on oma olemuselt ikkagi teistsugune. See peaks olema klassi

kogukonda liitev tegevus, mitte maadlemine üksikute probleemidega. Siis on hea, kui koolid on liitunud erinevate kiusamiste vastaste programmidega, kus on olemas ka täiesti eraldi kübermaailma puudutavad soovitused. Neil on olemas enda inimesed, kes on lahendanud palju kiusamise juhtumeid. Ehk nad saavad jagada soovitusi enda kogemuste põhjal. Politsei võib seaduse poole pealt öelda, mis lubatud on ja mis mitte. Aga väga keeruline on meil pakkuda välja toimivat lahendust, sest me pole igapäevaselt koolis kohal. Kui toimus mingi olukord ja me käisime koolis rääkimas, et küberkiusamine ei ole okei ja mis on selle tagajärjed, siis see ei pruugigi mõjuda. See võib panna mõtlema. Et asjad päriselt lõppevad ära, selleks on vaja teha rohkemat tööd kui see ühekordne vestlus. Igasugused KiVA-d ja muud programmid on väga head. Tartu näitel on olemaks näiteks selline asi nagu sotsiaalsete oskuste olümpiaad. Iga kool saab saata enda 4. klassi võistkonna sinna. Koolis räägitakse siis, mis on küberkiusamine ja kuidas sellega toime tulla ja mida teha. Et siis ka see, kui me õpetame lapsi iseennast rohkem kaitsma, siis nad tõenäoliselt ka ise kiusavad vähem, kuna nad on näinud murekohti, mis sellega seoses võib tekkida. Sotsiaalsete oskuste olümpiaadiga oli see lugu, et neli aastat tagasi algas. Üks olümpiaadi osa ongi küberkiusamine. Võistkond on ühe arvuti taga ja mina olen teise arvuti taga ja siis kutsun neid üles kiusama või mõnitan ja solvan neid läbi interneti. Et nemad teeks midagi vastu, et see, mis sa teed pole okei. Ma räägin vanematele ära jne. Nad pidid mingeid kuldseid lauseid mulle vastama. Esimesel aastal oli see, et noored kiusasid vastu. Ütlesid vastu ja püüdsid end sellega kaitsta. Aga kui nüüd koolid on järjest sel teemal rääkinud ja pakkunud lastele muid lahendusi, mida saaks teha, kui keegi norib sellisel kujul tüli. Nüüd viimane kord, kui me tegime seda, siis ma ei osanud lastele rohkem halvemini öeldagi, sest ma sain aru, et nad tegelikult teavad, mida nad peaks tegema. See, mis ma ütlesin neile korda ei lähe. Ja see tähendabki seda, et kui kool on need teemad läbi rääkinud, siis mingit osa lastest ma suudan nii palju mõjutada, et nad saavad paremini hakkama ja suudavad ka teisi korrale kutsuda.

I: Aga mida riigi poolt saaks Teie arvates ette võtta?

Maarja Punak: Riigil on väga keeruline, sest mina ei tahaks, et oleks üldine suunitlus, et õpetaja ei või ühtegi last enam... minu arust see on liiga piirav. Kõik sõltub koolist ja kas eraldi õpetaja kaitse peaks olema olemas? Mul on tunne, et mina ei ole õige seda välja pakkuma. Seda peaks õpetaja ise ütleva, et kas asjad on läinud nii üle piiri ja neil pole võimalik enam lapsi ohjeldada, et on vaja erimeedet nende kaitseks. See ongi see küsimus, et meie head ülevaadet ei oma. Need on tsiviilasjad ja meile on teada, et koolides on õpilasi, kes ei oska korda jälgida ja nendega on muret (mõtleb pikalt). Võib-olla peaks riik rohkem rääkima nendest teemadest, näiteks õpetajate lehed. Või pakkuda laiemalt lahendusi, et mitte kool üksinda ei pusi, vaid tulevadki

ainesektsioonid ja muud asjad kokku ja räägivad läbi, mis on need asjad ja kuidas mingeid ohukohti maandada. Seadusemuudatust ma nagu ei tea (mõtleb pikalt). Kuigi jah riik võiks selle koha pealt ikkagi tulla koolidele sellega vastu, et igasse kooli tekitada turvameeskonna, kes lapsi ohjeldavad. Et ka kooli õpperuumides õppetegevuse ajal toimuvad rängad üleastumised, siis seal ei pea olema trahv taga, aga mingi parem meede. Ma ei tea, mis meetmed praegu koolides on, et kui Sa oled tundi rikkunud, siis jäetakse Sind kõrvale, aga ma ei tea. Tundub, et võib-olla saaksime me korrale kutsuda neid, kes ütleb õpetajale klassiruumis, et Sa oled lits ja hoor. Siis on see küsimus, et õpetaja ei lähe kohtusse, aga see laps peab tundma, et see ei ole okei, kui ta ütleb seda bussijaamas, kus me saaksime teda karistada selle tegevuse eest. Ja see ei ole okei, kui ta ütleb seda turvalises keskkonnas koolis. Võib-olla peab olema mingi sätestatud keeld, nagu suitsetamisega. Et Sa ei või siseruumides suitsetada. Siis peaks olema ka võib-olla kooliruumides keelatud ebatsensuursete sõnade kasutamine ja selle tagajärg võib olla midagi.

I: Kas selline asi oleks ka hea, et Sa praegu mainisid kooliruumides, aga ka veebikeskkonnas?

Maarja Punak: Jah, ka küberruumis kehtiks sama asi. Aga mingi konkreetse ametkonna kaitsmine on seaduse mõttes päris keeruline küsimus. Kuna õpetajad suhtlevad väga palju noortega... (laused jäävad poolikuks), aga seda saavad koolid välja pakkuda siis.

I: Kas ma sain õigesti aru, et riigi poolt võiks tulla algatuslik pool- õppekavade arutelu või normide või arengukavade loomine, siis nemad annaks ka koolidele sisendeid, et kuidas luua poliitikaid õpetajate ja õpilaste vahel või kuidas kool võiks reguleerida nutiseadmete kasutamise jne? Või üldse õpilase käitumise õpetaja suunas.

Maarja Punak: Jah, ma ei ole koolisüsteemide ja haridusametiga väga kursis, aga võiks olla kasvõi see, et küsida üle, et kas Teil koolis on olemas juhised, kuidas käituda sellises olukorras. Kuidas on kool kohustatud andma tagasisidet või mida nad on teinud asjade ennetamiseks. Võiks kooliperega asjad läbi rääkida ja meil on võimalik luua mingi parem ja ühtsem süsteem. Kuigi jah, mõnes mõttes selle osa on võtnud need samad MTÜd ja sihtasutused enda peale. Kui Sa liitud selle programmiga, siis nad vaatavad üle, mida on see kool teinud endast olenevalt, et vähendada igasugust kiusamist. Sealhulgas ka küberkiusamist. Samas need programmid ei ole kõikjale jõudnud. On koole, kus nad ei toimigi võib-olla nii hästi. Siis võiksid olla üldised suunised ja juhised.

I: Siin samuti on välja tulnud, et koolis on olnud neid programme, aga ikka juhtub mingitel õpetajatel see küberkiusamise konflikt õpilasega. Et mõni õpetaja ongi pakkunud välja, et

ka õpetajate poolt võiks rohkem tuua, et kas õpetajad ise saavad mingi spetsiaalse koolituse või mingi lähenemise?

Maarja Punak: Jah. Mida me oleme teinud ongi see, et anda üldse juhiseid, mida võiks üldse teha. Samas mulle endale meeldiks see, kui see oleks terve kooliga kooskõlastatud. Kui mina veebikonstaablina lähen, siis ma annan ühtmoodi nõu, aga tuleb näiteks mingi piirkonna konstaabel, kes võib-olla annab veel omalt poolt nõu. Siis on see, et iga õpetaja koolis käitub nende asjadega erinevalt. Parem on see, kui on ühtsem süsteem. Mingi mõte meil oli ka, et teha need näidis-kaasused, mis on õpetajate suhtes olnud. Ma olen selle õpetajate kiusamise teemaks toonud, et see on probleem. Et saatagi näidiseks juhiseid, kuidas õpetajad reageeriksid. Lahendused on absoluutselt täiesti erinevad. Sotsiaalsete oskuste olümpiaadi raames on iga aasta olnud see, et ka õpetajad on teinud omad pundid ja läbinud neid sotsiaalsete oskuste punkte. Ja näiteks küberkiusuhul olengi õpetajaid kiusanud või üks juhus oli, kus ma avaldasin õpetajale arvamust, et kuidas siis õpetaja peaks käituma ja tegelikult erinevad grupid läksid hoopis täiesti erinevat viisi. Kes kohe pani bloki ja piiri ja kes ütles, et homme kohtume see kell selle ukse taga. Kes seletas sellel teemal, kes oli valmis lapsega minema Skype rääkima, kuna ma provotseerisin üleüldse, et kui Sa praegu ei vasta, ma tapan ennast ära, mul on nii piinlik jne. Mõnes mõttes on tore, kui õpetajad need asjad omavahel läbi räägivad, sest nad oskavad üksteisele anda ka paremaid soovitusi, mis on toimunud ja mis mitte. Võib-olla see polegi see koht, kus politsei peaks neid soovitusi tegema. See sama õpetajaskond pluss psühholoogid, kes teavad, kuidas asjad toimima peaks.

I: Aga praegu õpetajate küberkiusamise juures tulebki ühe probleemina välja see, et õpetajad ei julge rääkida juhtumist, kui nad satuvad ise küberkiusamise ohvriks õpilase poolt. Nad ei julge rääkida sellest ka oma juhtkonnaga väga. Proovitakse kas ise lahendada, eiratakse probleemi või siis on need mõned kolleegid, kes on väga head sõbrad ja nendega jagatakse. Tihtipeale need lood ei jõua juhtkonnani ja siis on see infosulg. Siin on kooliti erinevalt, et kas see on õpetaja enda isiklik probleem lähenemisega, et tal on häbi, et pole hakkama saanud, süüdistab ennast. Või tuntakse seda, et juhtkond pole koolis õpetaja seljatagust kaitsmas.

Maarja Punak: Neid juhtumeid, kus õpetajaid ei pöördu, sest juhtkond neid ei toeta, ma tean. On neid juhtkondi, kellel on mingi väärarusaam sellest, kui me saame statistiliselt näidata, et meil koolis ei ole olnud mingeid juhtumeid, kus me saaks öelda, et on meie õigusi rikutud, siis meil on väga hea kool. Sest Sa peidad pea liiva alla ja nende juhtumitega lihtsalt ei tegele. Õpetajad peavad ise tegutsema. See ei ole okei. See pole ainult küberkiusamine, vaid see on tulnud ka muude

asjadega välja, kus koolid ei taha ametlikku avaldust politseisse teha, et äkki saab lahendada neid asju nii, et kuhugi mingit märget ei jää. Ja siis on muidugi õpetajad ise ka. Kui on endal häbi. Arvad, et oled ebakompetentne või Sa oled ise põhjustanud selle kuidagi, siis eks see ole see sama nagu kõikide nende... ükskõik, füüsiline või vaimne vägivald, me peame õpetajatele tegema selgeks, et see vägivalda tegija on rikkujä ja tema ainuke asi ongi see, et ta peab sellest teada andma, et me saaksime aidata. Mõelda siia juurde mingit anonüümset teavituse keskkonda, kus õpetajad saaksid jagada, et on probleeme selliste asjadega (mõtleb pikalt). See ei lahenda olukordi. Kunagi me peame jõudma sinna, et lahendatud avalduste arv ei riku mitte kooli mainet, vaid pigem näitab seda, et kool on valmis tegelema nii laste kui ka õpetajate muredega ja kõige sellega. Sealhulgas kübertegevus, mis on seotud selle maja õpilaste või õpetajatega. Enamlevinud vastus on nendes küberasjades ka see, et kuna see toimus koolivälisel ajal, õhtusel ajal, mis ei puuduta otseselt koolitööd, siis õpetaja peakski ise siputama. Aga see ei ole okei, sest see kokkupuude õpilasega tekkis koolis ja tõenäoliselt ka need erimeelsused, mille arvelt laps tahtis õpetajale kätte maksta, tekkis koolis. Järelikult kool saab olla see koht, kus kõik osapooled on koos ja on võimalik neid asju lahendada.

I: Väga paljud laimamise, sõimamise ja solvamise asjad lähevad tsiviilõiguse teed, et see läheb ainult kohtusse. Aga mis hetkest täpselt võiks olla politsei kaasatud?

Maarja Punak: Õpetaja astub koolimajast välja ja õpilane ootab teda nurga taga ja karjub talle, et Sa oled röve eit. Loobib kiviga. Teeb avalikus ruumis midagi selleks, et õpetaja tunneb end ebamugavalt ja ka teised inimesed näevad, et see ei ole okei. Politseid saab kaasata ka siis, kui koolis on selle käitumise teemaga tekkinud probleem. Igal koolil on oma kontakt noorsoopolitseinik ja temaga peaks tihedamini tegema koostööd, sest kui on murelapsed, siis nad tõenäoliselt ei käitu halvasti ainult koolis, vaid teevad seda ka mujal. Võib-olla on see noorsoopolitseinikule oluline info, et teada, millised lapsed problemaatilised on. Mulle tundub, et kui noorsoopolitseinik on seda last näinud ja siis õhtul Kaubamaja juures ta midagi teeb, siis see noor tõmbab end rohkem sirgu seetõttu, et ta teab juba seda politseid. Ja see politseinik teab teda. Kui on lihtsalt suvaline patrull, kes läheb mööda, siis noor tunneb end võib-olla turvalisemalt, et ta võib jätkata oma halba käitumist. Aga kui lapsel ja politseinikul on omavaheline kokkupuude juba olnud, siis see mõjub tihtipeale paremini ja lõpuks need samad noored on huvitatud ka politseiga suhtlemisest ja nad teevad nagu teisi tegevusi. Kui ma noortega tegelen koolis ja ma neid tänaval näen, siis nad tulevad hea meelega minuga suhtlema ja rääkima. Mul ei ole olnud olukorda, kus nad tuleks halbade eesmärkidega või nad jätkavad räuskamist kuskil mänguplatsil,

kui ma kohale lähen. Nad teavad, et ma tean nende vanemate numbreid. Mul on võimalik neile teada anda, et nad kuskil teevad sigadusi. Pikas perspektiivis on asi lahendatav.

I: Ehk siis noorsoopolitseiniku aktiivne kaasamine oleks kasulik sellisel juhul, et oleks ära märgitud mis noor millega tegeleb jne.

Maarja Punak: Jah, et millised noored on probleeme tekitanud. Muidu ongi see, et avalikus ruumis nad ei olegi veel millegagi silma paistnud, aga siis meil ongi võimalik vaadata, millega ta tegeleb.

I: Kas kool või õpetaja võiks ikkagi teha veebikonstaabli või mõne muu politseiniku juures nõu märke maha? Kuigi paljud asjad on tsiviilasjad, siis kas sellest tasuks mingi märge teha või kuidas see on? Ma saan aru, et mõne asja puhul olete ikkagi sekkunud.

Maarja Punak: Need ongi sellised juhtumid, kus on näha, et piisab sellest, et ma saadan Facebookis kirja ja tihtipeale see asi võetakse maha. Aga ma pigem soovitaks siis teadaandmist ikkagi noorsoopolitseinikule, sest veebikonstaablil ja politseinikul on sama andmebaas. Kui Sa annad selle info kooli politseinikule, kes kooli muredega tegeleb, siis tema on palju rohkem sellest situatsioonist huvitatud. Võib-olla saabki pakkuda välja mingit küberloengut. Meil praegu noorsoopolitseinikud kõik käivad 6. klassides selle "Kaitse enda teist" projekti raames küberloenguid pidamas. Võib-olla nad saavad ise välja pakkuda, et oli küberkiusamise juhtum. Mul on see kogemus olemas, tulen pean loengu selle kohta ja vaatan, mis lapsed arvavad sellest. Võib-olla see veebikonstaabel jääb kaugemaks, kuna meid on Eestis ainult 3 tükki. Igale poole ei jõua ja noorsoopolitseinik saab samuti selle meie andmebaasi panna.

I: See on lihtsalt nagu ära märkimine, aga see ei pea eeldama seda, et menetlus läheb käima?

Maarja Punak: Ei pea. Koostöö oma kooli noorsoopolitseinikuga, seda tasub teha. Kui on näiteks lapsevanemate koosolek, neid on tavaliselt aastas 2 tükki, siis kutsudagi iga kord oma noorsoopolitseinik, et ta 5-7 minuti jooksul räägib õiguskorrast, mis on seotud selle kooli õpilastega. Annab murekohtadest ülevaate, et ka lapsevanemad ja õpetajad teaksid, et politsei on toeks ja abiks.

I: Tihti nende õpilaste vanemad, kellega on probleeme, ei jõua sinna vanemate koosolekuni.

Maarja Punak: Siis mul ongi koolid kirjutanud, et kas ma saaksin teha sellise kirja lastevanematele. Teha kokkuvõtte räägitust ja nad ise saavad need siis laiali. Ka see on võimalik. Tõenäoliselt, keda lapse tulevik ei huvita, ei viitsi neid kirju ka lugeda, aga võib-olla mõni loeb ja saab selle info vähemalt kätte. Seda tasub ka teha. See väga oleneb koolist. Hiljuti käisin koolis, kus oli sadakond lapsevanemat kohal ja on koole, kus ülisuur kool ja kokkuvõttes ei tule isegi oma kooli õpetajad

seda kuulama. See on kooli kommunikatsiooni teemal suured puudused. Kui Sul on kõik lapsevanemad lennus, siis miks Sa koolina ei kasuta seda võimalust, et võetakse mingi asi videosse, et seda oleks võimalik hiljem järgi vaadata. Või teha koolipoolseid kokkuvõtteid, et neid lapsevanematele saata. Kõige kurvem ongi see, kui spetsialist läheb rääkima ja tema info jõuab ainult nendeni, kes juba seda teadsid ja kellel muresid ei ole.

I: Just. Aga meil jäi jutt pooleli, et see politsei sekkumine tuleks siis, kui see on koolist väljas avalik ruum. Sõimamine või karjumine. See, mis jääb kooli sisse või küberruumis, mis ei oleks ahistamine või jälitamine, siis see läheb tsiviilasja alla ja politsei ei saa sekkuda. Välja arvatud, kui läheb ahistamiseks või jälitamiseks. Tsiviilasjade puhul on siis lihtsalt rääkimine, et see ei ole õige, palun ära tee ja võta maha, kui on midagi üles pandud, aga rohkem võimalusi ei ole.

Maarja Punak: Ei ole jah. (mõtleb pikalt) Ma võin öelda, et tehke lastega kokkuleppeid ja rääkige rohkem kui üks kord aastas, et õpetajast ei tohi salaja pilti üles panna jne. See peab olema läbiv sõnum, pidevalt ka kõikides muudes tegevustes, et see lastele meelde jääks. Eeldada seda, et ka portaalid õpetaja suhtes tehtud tegevusi võtaksid teistmoodi arvesse, seda kindlasti ei juhtu.

I: Aga see kohtusse minek ongi tihti peale tülikas ja kulukas. Aeganõudev ka. Kas Teie meelest oleks vaja mingit alternatiivi sellele?

Maarja Punak: Mulle endale meeldiks ka, kui me räägime laimu-juhtumitest, siis oleks mõistlikum, kui selle menetlus oleks kiirem. Kohus, lisaks kulukusele, läheb seal ka meeletult aega, sest kohtunikul ei pruugi olla seda võimalust. Kiiruse küsimus on ka. Kui minust on üleval mingi laim, siis ma tahan, et see kiiresti maha võetaks. Kui ma lähen kohtusse, siis see asjade registreerimine ja tööaja leidmine võtab nii kaua aega, et sama asi ripub üleval. Tegelikult peaks olema võimalus kuidagi kiiremini nendesse asjadesse sekkuda. Kui on kahtlus, et tegemist on laimuga, siis andagi politseile see õigus saata portaalile nõue mingi asi maha võtta ajalise piiranguga, näiteks kuu aja jooksul selgitame välja, kas see vastas tõele või mitte. Antud juhul meile teadaolevalt võib olla see vale info. Et seda menetluse tähtaega vähendada laimu ja sõimu juhtumite puhul oleks oluline.

I: Kas Sa näed seda õigust portaaliga ühendust võtta, et menetlus veel käib ja võtta see selleks perioodiks maha vähemalt või kuidas Sa seda näed?

Maarja Punak: No vot. Ega ma ei teagi. Ma pole seda lõpuni välja mõelnud. See võiks olla nii, et on garantii, andke meile 10 päeva. Sest 10 päeva, 15 päeva ja 30 päeva blokke paneb Facebook

väga palju ka lihtsatel põhjustel. Et öeldagi, et võtta see maha ja me selgitame välja, kas see on. Kui me selgitame välja, saame panna menetluse numbri juurde, et jah. Selgus, et see oli vale info. Ja siis see sisu kustutada. Teoorias oleks võimalik teha, aga see tähendaks seda, et meil oleks üldse õigus seda asja menetleda. Praegu seda ei ole.

I: Siis oleks vaja seadusandluses teha need muudatused ära.

Maarja Punak: Jah.

I: Aga alguses küberkiusamise definitsiooni juures Sa mainisid, et see on korduv tegevus. Aga on ka juhtumeid, kus tavakiusamine läheb üle küberkiusamiseks või see juhtum on ka tihtipeale ühekordne. Tehti libakonto näiteks ühe korra või halva sisuga pilt ühe korra. Kas see korduvus on küberkiusamise puhul Teie silmis määrav?

Maarja Punak: See võiks olla määrav. Kui me räägime noortest, siis väga palju on seda, et lapsed ei tea, kus läheb nalja ja viisakuse piir. Võib-olla võetakse Ameerika naljaportaalist naljasõnum ja kasutatakse õpetaja pilti. Väga palju on neid juhtumeid, kus see on üldine nali, kus oleks võinud olla ükskõik millise õpetaja pilt meme taustal. Siis peabki asju pigem lahendama sõnadega. Sarnaneb natuke ropendamisega tunnis. Esimesel korral ei ole vaja sellest suurt asja teha, vaid selgitada. Et teised saaksid ka aru, et sellist asja enam ei juhtuks. Kiusamine enamjaolt ikkagi on korduv. Et ühe ütlemisega, ma ei teagi, see oli üks kius. Kiusamine kuidagi eeldab seda, et see pole ainult üks asi.

I: Aga kui tehakse solvava sisuga postitus, siis kuidas seda defineerida?

Maarja Punak: (mõtleb pikalt) Praegu seaduse järgi siis see oleks isikuõigusi riivava pildi või teose loomine, millega taheti inimesele tekitada eraelulisi ebamugavusi ja mis seal täpselt see tekst on. Sobimatu teos.

I: Lihtsalt ühekordne sobimatu tegu. Teaduslikult on ka sama küsimus, et mida üldse defineerida küberkiusamise alla. Mõned autorid näevad, et korduv on ta siis, kui on mitu korda kellegi suunas tehtud midagi. Aga samas on see vaieldavus, et kübermaailm on nii hoomamatu, et kui Sa ühe korra paned üles, siis see omakorda loob korduvust.

Maarja Punak: Jah, kui Sa ütled, et kübermaailmas õpetaja satub sama teo pärast üha uuesti ohvriks, aga jällegi mul on tunne, et see õpilane, kes selle ühe koleda pildi tegi, tema enda silmis oli see ühekordne tegu. Ta ei planeerinud seda korduva teona. Aga samas see on selge, et kui miski kübermaailma üles läheb, siis sellest võib esile kerkida korduvat.

I: Praegu võiks seda korduvat võtta siis kiusaja kui autori poolse tegevuse kordumise raamistiku mõttes, mitu korda ta on seda teinud.

Maarja Punak: Jah.

I: Väga hea. On Sul endal mingeid mõtteid, mida Sa tahaksid lisada?

Maarja Punak: (Mõtleb pikalt) Mulle endale meeldiks, kui õpetajad neid lugusid rohkem jagaks. Õpetajate lehes vist oli mingi lugu ka üleval, aga võiks olla nagu suurem. Meil on õpetajaid Eestis tohutult palju ja igasugu asju võib juhtuda. Et koondada neid lugusid ja ühiselt pakkuda lahendusi välja. Mina politsei poolt võin ka need kokku panna, aga see minuni jõudev info on ju väga filtrist läbi käinud, mis on jõudnud ja mis mitte. Et ma usun, et ka koolipere ise on võimeline pakkuma välja ägedaid lahendusi. Ja praegu tõenäoliselt on ka põlvkondade vahe. On õpetajaid, kes ei taha kogu selle digimaailmaga kokku puutuda. Mul on olnud kaebusi, et õpetajad, kes ise ei ole sotsiaalmeedias ega Facebookis, et neid nagu kiusatakse ja nad ei oska midagi teha. Aga see sama oma koolipere peaks neid toetama ja aitama. Tihti see vanem õpetaja ei saagi aru, kuidas see süsteem toimib. Neil on vaja sotsiaalmeedia koolitust kooli poolt organiseerida. Kui ma ei ole Facebookis, on väga keeruline teha selle kohta raportit, sest ma ei pääse infole ligi kuidagi. On vaja õpetajatel seda teadmist, kust abi küsida ja mida teha. Kooli sotsiaalpedagoogidel on ka, kas nad kasutavad isiklikku kontot või tööalast, mille abil teha raporteid või saata välja kiri, et see pilt on sobimatu, palun võtke see maha. Õpetaja peab teadma, kuhu pöörduda. Kooli Facebooki kontod on enamjaolt *page*, et siis ei saa suhtlusesse minna.

I: Mul on ka juhtumite seas olnud õpetajaid, et näiteks ei ole Instagrami kontot. Nad ei teagi seda maailma nii väga, aga juhtub seal Sinu kohta midagi. Et siis tekib hirm, et see on inimesele tundmatu maailm. Õpetajal on selle hirmutundega raskusi, et kuidas selle halva tundega hakkama saada. Ma saan aru, et Sinu soovitus, et koolis võiks psühholoog olemas olla.

Maarja Punak: Jah. Ja sotsiaalmeedia poolt saab ka psühholoog selgitada, et seda ei tasuks karta. Las need lapsed räägivad siis. Nagu politsei võtmes, et kui meil on väga radikaalsed inimesed, siis meil ei ole mõistlik gruppe kinni panna või kontosi kustutada, kuna siis nad teevad seda kuskil mujal edasi. Las nad teevad siis seda ühes kohas, kus me teame, mida nad teevad ja meie anname ainult signaale, mis on okei ja mis mitte. Loodetavasti üks hetk nad ise kutsuvad end korrale, kui on piirid paika pandud. Isegi minu kohta on tehtud, kui ma tulin. Venitati kõrvad pikaks ja tehti ninad suureks. Mitte eesti sotsiaalmeedias, aga vene. Aga antud juhul oli see, et las ta siis olla. Kui ma ei reageeri ja ei solvu selle pildi peale, siis see teema vajus nii ruttu ära. Võib-olla on seda pilti

võimalik kuskilt leida, aga mõnes mõttes Sa saadki ennast distantseerida. Keegi tegi oma kunstiteose, las ta siis olla. Võib-olla ei tasu iga asja peale üle reageerida ka.

I: Mul meenus üks juhtum, kus õpetaja pidi halva käitumise pärast panema märkuse ja ei möödunud kaua, kui õpetaja meilile tuli anonüümselt kiri, mis tundus olla hästi emotsionaalne, et ma nüüd kirjutan kõige suurema vihatundega vms. Aga õpetajal tekkis hirm, et see oleks nagu ähvardus, aga seal otsest ähvardust ei olnud. Siis ta pöördus politseisse. Politsei vestles selle õpilasega ja ütles ka, et kuna pole otsest ohtu selle isiku poolt, siis ei saa midagi teha. Aga siis, kui palju on meil seda mõtlemist, et kui kaugemale õpilane võib minna sellega. Praegu õpetajad kardavad, kuna meil oli koolitulistamine Viljandis.

Maarja Punak: Kuigi see ei olnud koolitulistamine.

I: Jah, aga selles mõttes, et õpilane võib tulla ja teha midagi õpetajale.

Maarja Punak: Minu arust see pingete maandamine algabki kogu kooli ülesehitusest. Õpetajal ei tohi ühelgi hetkel koolis olla tunnet, et tal pole seljatagust. Kui ta tunneb, et õpilane ähvardab, siis ta peab saama kohe helistada, et nüüd tuleb sotsiaalpedagoog, kes viib selle lapse ära ja tegeleb temaga. Või kool ei lase last enne kooli, kui ta on läbinud mingi psühholoogilise koolituse vms. Lõputult neid asju maandada ei saa ja tihti on see õpetaja enda siseveendumus. Kooli poolt peaks olema selline resoluutsem lähenemine, et õpetaja ei peaks probleemsete noortega üksinda klassis istuma.

I: Kooli juhtkond tihti kardab vanemaid. See on ka põhjus, miks pole toetavat keskkonda.

Maarja Punak: See peaks tulema kooli poolt. Kui üks lapsevanem näiteks kiusab õpetajat, siis on väga kurb, kui õpetaja üksinda sipleb seal. Kooli poolt peaks tuleb ka sõnum, et ei saa leppida selle käitumisega.

I: Kokkuvõtvalt tänab.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kätlyn Jürisaar,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Õpetajate küberkiusamine õpilaste poolt: kiusatute tõlgendused ja kogemused”, mille juhendaja on Andra Siibak, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kätlyn Jürisaar

29.05.2019